ELIZABETH GILBERT
AUTOAREA BESTSELLERULUI *MĂNÂNCĂ, ROAGĂ-TE, IUBEȘTE*
LECȚII DE MAGIE
CUM SĂ-ȚI CULTIVI CREATIVITATEA
book
HUMANITAS

Table of Contents
LECŢII DE MAGIE
Curajul
Comoara ascunsă
Viaţa creativă, definiţie
O viaţă mai amplă
Înspăimântător!
În apărarea slăbiciunii
Frica e plictisitoare
Frica de care ai nevoie şi frica de care n-ai nevoie
Excursie cu maşina
De ce merită
Încântarea
Când îţi vine o idee
Cum funcţionează ideile
Ce se întâmplă când spui nu
Ce se întâmplă când spui da
O altă cale
Ideea se dezvoltă
Ideea trece în plan secund
Ideea pleacă
Vrăjitorie
Ce mama naibii?
Un pic de perspectivă
Dreptul la proprietate
Descoperirea simultană
Coada tigrului
Muncă grea versus inspiraţie pură
Strivit de propriul succes
Las să vină şi să plece
O inimă uimită
Permisiunea
Eliminaţi cutia de sugestii
Biletul de voie
Împodobeşte-te
Îndreptăţirea
Originalitate versus autenticitate

Motive
Şcolarizarea
Ca alternativă, încearcă asta
Dascălii tăi
Grăsanii
Intră-n scenă Werner Herzog
Un truc
Etichetări
Labirintul oglinzilor
Eram o trupă oarecare
Canari iradiaţi
Mize mari versus mize mici
Intră-n scenă şi Tom Waits
Paradoxul principal
Perseverenţa
Depunerea jurământului
Învăţătura
Avertisment
Găleata goală
Sandviciul cu rahat
Serviciul de bază
Vopseşte-ţi boul
Începe o aventură amoroasă
Intră-n scenă şi Tristram Shandy
Teamă pe tocuri înalte
Intră-n scenă şi Marcus Aurelius
Nimeni nu se gândeşte la tine
Ceva terminat e mai bun decât ceva bun
Laudă caselor strâmbe
Succesul
Carieră versus vocaţie
De vorbă cu elanii
Bestia cea frumoasă
La sfârşit, încă ceva
Încrederea
Te iubeşte?
Cea mai rea iubită din lume
Dependenţi de suferinţă

O poveste cu tâlc
Durerea se învaţă
Îngerii noştri mai buni
Alege în ce să ai încredere
Încăpăţânarea de-a te bucura
Alege-ţi iluzia
Martir versus farsor
Încredere de farsor
O mişcare strălucită de farsor
Destinde-te
Nu-i copilul tău
Pasiune versus curiozitate
Curiozitatea de zi cu zi
Căutarea comorii
Ce interesant!
Stafii flămânde
Ocupă-te de altceva
Vopseşte-ţi bicicleta
Încredere aprigă
Păşeşte cu mândrie
Divinitatea
Har accidental
În concluzie
Mulţumiri

Elizabeth Gilbert (n. 1969 în Waterbury, Connecticut; studii de ştiinţe politice la New York University) a devenit celebră odată cu apariţia volumului autobiografic *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* (2006), megabestseller internaţional (peste 10 milioane de exemplare publicate în lume, traduceri în 30 de limbi) apărut în româneşte la Humanitas în 2008, ecranizat în 2010, cu Julia Roberts şi Javier Bardem în rolurile principale. Volumul de povestiri *Pelerinii* (1997; Premiul Pushcart şi nominalizare pentru Pen/Hemingway Award în 1998), apărut şi el în româneşte (Humanitas, 2010), reprezintă debutul ei literar. Au urmat romanul *Războiul homarilor* (2000; Humanitas, 2011), încununat în 2001 cu Kate Chopin Literary Award, volumul

de nonficţiune *Ultimul bărbat american* (2002; Humanitas, 2009), finalist în competiţia pentru două premii importante – National Book Award şi National Book Critics Award –, volumul autobiografic deja menţionat, continuarea lui, de asemenea bestseller mondial*, şi am spus da*. *O poveste de iubire* (2010; Humanitas, 2013) şi romanul *Semnătura tuturor lucrurilor* (2013; Humanitas, 2014). A reeditat şi prezentat volumul din 1947 al străbunicii sale Margaret Yardley Potter, *Carte de bucate*, *ospitalitate şi poveşti minunate* (2012; Humanitas, 2013).

A fost colaboratoare la diverse publicaţii, printre care ediţia americană a revistei *GQ*, articolele ei primind două nominalizări pentru National Magazine Award. Un articol din 1997, „The Muse of the Coyote Ugly Saloon”, bazat pe experienţa autoarei ca angajată într-un bar newyorkez, a stat la baza filmului *Coyote Ugly*. În 2008 a fost inclusă de revista *Time* în topul celor mai influenţi 100 de oameni din lume.

Elizabeth Gilbert locuieşte împreună cu soţul ei, José Nunes, într-un orăşel din New Jersey.

Elizabeth Gilbert
Big Magic: *Creative Living Beyond Fear*
Copyright © 22015, Elizabeth Gilbert
All rights reserved.
© Humanitas, 2015, pentru prezenta versiune românească (ediţia print)
© Humanitas, 2015 (ediţia digitală)
Designul copertei: Helen Yentus; Fotografia de pe copertă: Henry Hargreaves ISBN: 978 – 973 – 50 – 5124 – 2 (epub)
EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro
Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vânzărilibhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

ELIZABETH GILBERT

LECȚII DE MAGIE

CUM SĂ-ȚI CULTIVI CREATIVITATEA

Traducere din engleză de
CORNELIA DUMITRU

Cuprins
LECŢII DE MAGIE
Curajul
Comoara ascunsă
Viaţa creativă, definiţie
O viaţă mai amplă
Înspăimântător!
În apărarea slăbiciunii
Frica e plictisitoare
Frica de care ai nevoie şi frica de care n-ai nevoie
Excursie cu maşina
De ce merită
Încântarea
Când îţi vine o idee
Cum funcţionează ideile
Ce se întâmplă când spui nu
Ce se întâmplă când spui da
O altă cale
Ideea se dezvoltă
Ideea trece în plan secund
Ideea pleacă
Vrăjitorie
Ce mama naibii?
Un pic de perspectivă
Dreptul la proprietate
Descoperirea simultană
Coada tigrului
Muncă grea versus inspiraţie pură
Strivit de propriul succes
Las să vină şi să plece
O inimă uimită
Permisiunea
Eliminaţi cutia de sugestii
Biletul de voie
Împodobeşte-te
Îndreptăţirea
Originalitate versus autenticitate
Motive

Şcolarizarea
Ca alternativă, încearcă asta
Dascălii tăi
Grăsanii
Intră-n scenă Werner Herzog
Un truc
Etichetări
Labirintul oglinzilor
Eram o trupă oarecare
Canari iradiaţi
Mize mari versus mize mici
Intră-n scenă şi Tom Waits
Paradoxul principal
Perseverenţa
Depunerea jurământului
Învăţătura
Avertisment
Găleata goală
Sandviciul cu rahat
Serviciul de bază
Vopseşte-ţi boul
Începe o aventură amoroasă
Intră-n scenă şi Tristram Shandy
Teamă pe tocuri înalte
Intră-n scenă şi Marcus Aurelius
Nimeni nu se gândeşte la tine
Ceva terminat e mai bun decât ceva bun
Laudă caselor strâmbe
Succesul
Carieră versus vocaţie
De vorbă cu elanii
Bestia cea frumoasă
La sfârşit, încă ceva
Încrederea
Te iubeşte?
Cea mai rea iubită din lume
Dependenţi de suferinţă
O poveste cu tâlc

Durerea se învaţă
Îngerii noştri mai buni
Alege în ce să ai încredere
Încăpăţânarea de-a te bucura
Alege-ţi iluzia
Martir versus farsor
Încredere de farsor
O mişcare strălucită de farsor
Destinde-te
Nu-i copilul tău
Pasiune versus curiozitate
Curiozitatea de zi cu zi
Căutarea comorii
Ce interesant!
Stafii flămânde
Ocupă-te de altceva
Vopseşte-ţi bicicleta
Încredere aprigă
Păşeşte cu mândrie
Divinitatea
Har accidental
În concluzie
Mulţumiri
Curajul
Comoara ascunsă

A fost odată ca niciodată un bărbat pe nume Jack Gilbert – cu care, din păcate, nu sunt rudă.

Jack Gilbert a fost un mare poet, dar dacă n-aţi auzit niciodată de el nu vă faceţi griji. Nu-i vina voastră. Niciodată nu l-a interesat prea tare să fie cunoscut. Eu însă am auzit de el şi l-am iubit din tot sufletul de la o distanţă respectuoasă, aşa că îngăduiţi-mi să vă spun câte ceva despre asta.

Jack Gilbert s-a născut la Pittsburgh în 1925 şi a crescut în mijlocul fumului, zgomotului şi uzinelor acestui oraş. În tinereţe a muncit prin fabrici şi oţelării, însă de la o vârstă fragedă s-a simţit chemat să scrie poezie. A răspuns fără şovăire acestei chemări. A devenit poet aşa

cum alţii se călugăresc: a făcut-o ca pe o faptă de evlavie, ca pe un act de iubire; şi-a făgăduit să caute toată viaţa harul şi transcendenţa. Şi cred că e un mod foarte bun de a deveni poet. Sau de a deveni orice, absolut orice vorbeşte inimii tale sau te face să te simţi viu.

Jack putea să ajungă celebru, dar nu asta l-a interesat. Avea talentul şi charisma necesare, dar i-a lipsit apetitul. Prima lui antologie, publicată în 1962, a câştigat prestigiosul premiu Yale Younger Poets şi a fost nominalizată la Premiul Pulitzer. Mai mult, Jack a cucerit atât publicul, cât şi criticii, ceea ce nu e deloc uşor pentru un poet modern. Avea ceva care-i atrăgea pe oameni şi-i ţinea subjugaţi. Era chipeş, pasionat, sexy, scânteietor pe scenă. Era un magnet pentru femei şi un idol pentru bărbaţi. A fost fotografiat pentru *Vogue* – arăta superb şi romantic. Lumea era înnebunită după el. Ar fi putut fi şi vedetă rock.

El însă a dispărut. Nu voia să se lase tulburat de prea multă agitaţie. Mai târziu a spus că-l plictisise celebritatea – nu fiindcă era imorală sau degradantă, ci pur şi simplu fiindcă era exact la fel în fiecare zi.

Căuta ceva mai bogat, mai complex, mai variat. Aşa că s-a retras. S-a dus să trăiască în Europa şi a stat acolo douăzeci de ani. A locuit o vreme în Italia, o vreme în Danemarca, dar în cea mai mare parte a timpului a locuit în coliba unui cioban, pe un vârf de munte, în Grecia. Acolo a contemplat tainele veşnice, a privit cum se schimbă lumina şi şi-a scris poeziile în intimitate. A avut poveştile de dragoste, obstacolele şi izbânzile lui. Era fericit. S-a descurcat cumva, muncind ici şi colo. N-avea nevoie de mult.

Şi-a lăsat numele să cadă în uitare.

După două decenii, Jack Gilbert a revenit şi a publicat o altă antologie de poeme. Încă o dată, lumea literară s-a îndrăgostit de el. Încă o dată, ar fi putut ajunge celebru. Încă o dată a dispărut – de data aceasta pentru zece ani. Avea să urmeze mereu acest tipar: se izola, apoi publica ceva sublim, după care se izola din nou. Era ca o

orhidee rară ce înfloreşte doar o dată la câţiva ani. Nici pomeneală să-şi fi făcut vreodată publicitate. (În unul dintre puţinele lui interviuri, Gilbert a fost întrebat cum credea că îi afectase cariera această detaşare de lumea editorială. A râs şi a zis: „Presupun că mi-a fost fatală.”) Nu aş fi auzit niciodată de Jack Gilbert dacă, destul de târziu în viaţă, nu s-ar fi întors în America şi – din motive pe care nu le voi cunoaşte niciodată – n-ar fi acceptat un post temporar de profesor de scriere creativă la Universitatea din Tennessee, Knoxville. S-a întâmplat ca în anul următor, 2005, să preiau aceeaşi funcţie. (Prin campus circula o glumădespre „catedra Gilbert”.) Am găsit cărţile lui Jack Gilbert în biroul meu – care mai înainte îi aparţinuse. Era ca şi cum încăperea mai păstra căldura prezenţei lui. I-am citit poemele şi am fost copleşită de măreţia lor şi de faptul că stilul său îmi amintea de Whitman.

(„Trebuie să riscăm desfătarea”, a scris. „Trebuie să avem încăpăţânarea de-a simţi bucuria în furnalul neîndurător al acestei lumi.”)

Aveam acelaşi nume de familie, avusesem aceeaşi funcţie, lucrasem în acelaşi birou, cu aproape aceiaşi studenţi, şi acum eram îndrăgostită de cuvintele lui; fireşte că am devenit foarte curioasă în privinţa sa. Am întrebat în stânga şi-n dreapta: cine este Jack Gilbert?

Studenţii mi-au spus că este cel mai extraordinar om pe care l-au întâlnit vreodată. Părea un pic din altă lume, spuneau ei. Ai fi zis că trăia într-o continuă mirare, şi-i încurajase şi pe ei să facă la fel. Nu-i învăţase *cum* să scrie poezie, mi-au spus, ci, mai degrabă, *de ce*: pentru a se desfăta. Pentru a trăi cu încăpăţânare bucuria. Le spusese să trăiască o viaţă cât mai creativă cu putinţă, pentru a ţine piept infernului neîndurător al acestei lumi.

Întâi şi-ntâi, le-a cerut studenţilor să fie curajoşi. Fără curaj, îi învăţa el, nu-şi vor putea atinge niciodată potenţialul maxim. Fără curaj nu aveau să cunoască niciodată lumea în toată bogăţia sa, aşa cum se vrea ea cunoscută. Fără curaj vieţile lor aveau să rămână

neînsemnate – mult mai neînsemnate decât şi-ar fi dorit.

Nu l-am cunoscut niciodată pe Jack Gilbert, iar acum nu mai trăieşte – a murit în 2012. Mi-aş fi putut face o misiune din a-l căuta şi a-l întâlni pe când era în viaţă, dar n-am simţit niciodată nevoia.

(Experienţa m-a învăţat să fiu cu băgare de seamă când îmi întâlnesc eroii; poate fi extrem de dezamăgitor.) Oricum, îmi plăcea cum trăia în imaginaţia mea, ca o prezenţă însemnată şi puternică, clădită din poemele sale şi din poveştile pe care le auzisem despre el. Aşa că am hotărât să-l cunosc doar aşa – prin intermediul imaginaţiei mele. Şi aşa rămâne pentru mine până în ziua de astăzi: încă viu înăuntrul meu, complet internalizat, aproape ca şi când l-aş fi plăsmuit eu însămi.

nu voi uita niciodată însă ce a spus Jack Gilbert altcuiva – unei persoane în carne şi oase, o studentă timidă de la Universitatea din Tennessee. Tânăra cu pricina mi-a povestit că într-o după-amiază, după cursul de poezie, Jack a luat-o deoparte. A felicitat-o pentru munca ei, după care a întrebat-o ce voia să facă în viaţă. Şovăind, ea a recunoscut că i-ar plăcea să fie scriitoare.

El i-a zâmbit fetei cu o compasiune nemărginită şi a întrebat-o: „Ai curajul? Ai curajul să duci la îndeplinire această lucrare? Comorile ascunse în tine speră că vei spune *da*”.

Viaţa creativă, definiţie

Aceasta e, cred eu, principala întrebare de care depinde orice viaţă creativă: *Ai curajul să dai la iveală comorile ascunse în tine*?

Eu nu ştiu ce se ascunde în voi. Nu am cum să ştiu. Poate că nici voi nu ştiţi prea bine, deşi bănuiesc că aţi întrezărit câte ceva. Nu vă cunosc aptitudinile, aspiraţiile, năzuinţele, talentele secrete. Dar cu siguranţă există înăuntrul vostru ceva minunat. Spun asta cu toată convingerea, fiindcă se întâmplă să cred că suntem cu toţii purtătorii unor comori ascunse. Cred că asta e una din cele mai vechi şi mai generoase feste pe care ni le joacă universul nouă, oamenilor, atât pentru amuzamentul său,

cât şi pentru al nostru.

Universul ascunde comori stranii în adâncul fiecăruia dintre noi, şi apoi se retrage ca să vadă dacă le putem găsi.

Căutarea şi descoperirea acestor nestemate – iată ce înseamnă să duci o viaţă creativă.

Curajul de a porni în această căutare, mai întâi de toate – iată ce deosebeşte o viaţă banală de una plină de magie.

Rezultatele adesea surprinzătoare ale acestei căutări – iată ce numesc eu Marea Magie.

O viaţă mai amplă

Să nu credeţi că atunci când vorbesc despre „a fi creativ” mă refer neapărat la a-ţi dedica viaţa profesională, sau viaţa ca atare, exclusiv artei. Nu spun că trebuie să devii poet şi să trăieşti pe un vârf de munte în Grecia, că trebuie să dai spectacole la Carnegie Hall ori să câştigi un Palme d’Or la Festivalul de Film de la Cannes. (Deşi, dacă vrei să-ţi încerci puterile cu oricare dintre aceste isprăvi, nu ezita! Îmi place să văd oameni care pun totul la bătaie.) Nu! Când spun „viaţă creativă”, vorbesc de ceva mai general. Mă refer la o viaţă călăuzită mai degrabă de curiozitate decât de teamă.

Unul dintre cele mai frumoase exemple de creativitate pe care le-am văzut în ultimii ani este cel al prietenei mele Susan, care s-a apucat de patinaj artistic la patruzeci de ani. De fapt, ea ştia deja să patineze. În copilărie participase la diverse competiţii şi i-a plăcut întotdeauna patinajul, dar a renunţat în adolescenţă, când a devenit clar că nu avea destul talent ca să ajungă campioană. (Ah, minunata adolescenţă – când „cei talentaţi” sunt luaţi din turmă, ceea ce lasă întreaga povară a viselor creatoare ale societăţii pe umerii fragili ai unor făpturi alese, condamnându-i totodată pe ceilalţi la o viaţă banală, lipsită de inspiraţie! Halal sistem…)

În următorii douăzeci şi cinci de ani, prietena mea Susan nu a patinat deloc. De ce să-ţi mai dai osteneala dacă tot nu poţi să fii cel mai bun? apoi a împlinit patruzeci de ani. Era apatică. Era neliniştită.

Se simţea plictisită şi greoaie. Şi-a cercetat un pic sufletul, cum face omul la aniversările majore. S-a întrebat când se simţise ultima oară cu adevărat uşoară, veselă şi – da – *creativă*. Spre mirarea ei, şi-a dat seama că trecuseră decenii de atunci. De fapt, nu se mai simţise aşa din adolescenţă, când făcea încă patinaj artistic. A descoperit cu groază că îşi refuzase atâta amar de vreme un lucru care o făcea să se simtă vie şi era curioasă să vadă dacă-i mai plăcea.

Şi-a urmat deci curiozitatea. A cumpărat o pereche de patine, a găsit un patinoar, a angajat un antrenor.

A ignorat glasul lăuntric care-i spunea că e doar un capriciu şi că arată ridicol făcând aşa ceva. Nu s-a lăsat copleşită de faptul că era singura femeie de vârstă mijlocie de pe gheaţă, printre fete de nouă ani, mititele şi uşoare ca fulgul.

Pur şi simplu a făcut-o.

Trei dimineţi pe săptămână, Susan se trezea înainte de revărsatul zorilor şi, în ora buimacă de dinaintea zilei ei grele de muncă, patina. Şi a patinat, a patinat, a tot patinat. Şi, da, îi plăcea la fel de mult ca totdeauna. Ba chiar mai mult ca oricând, poate fiindcă acum, ca adult, ştia cât de preţioasă e bucuria.

Patinajul o făcea să se simtă vie şi fără vârstă. Nu se mai simţea doar o consumatoare, nimic mai mult decât suma îndatoririlor ei zilnice. Făcea ceva din ea, făcea ceva *cu* ea.

Avea loc o revoluţie. O revoluţie la propriu, căci pe gheaţă s-a răsucit din nou spre viaţă – revoluţie după revoluţie după revoluţie…

Vă rog să remarcaţi că prietena mea nu a renunţat la serviciu, nu şi-a vândut casa, nu a rupt relaţiile cu cei din jur şi nu s-a mutat la Toronto ca să exerseze şaptezeci de ore pe săptămână cu un antrenor de nivel olimpic. Şi nu, povestea nu se termină cu ea câştigând vreo medalie de campioană. Nici nu trebuie. De fapt, povestea nici nu se termină, pentru că Susan patinează *în continuare* câteva dimineţi pe săptămână – pur şi simplu fiindcă pentru ea

patinajul artistic e cel mai bun mod de a trăi o anumită frumuseţe şi de a atinge o stare transcendentă la care nu pare să aibă acces altfel. Şi i-ar plăcea să petreacă cât mai mult timp cu putinţă într-o astfel de stare cât e încă aici, pe pământ.

Asta-i tot.

Asta e ceea ce numesc eu viaţă creativă.

Şi chiar dacă creativitatea diferă de la persoană la persoană, un lucru rămâne sigur: o viaţă creativă e o viaţă mai amplă, cu un orizont mai larg, o viaţă mai fericită şi de o mie de ori mai interesantă. Să trăieşti în felul acesta – dând la iveală necontenit şi cu încăpăţânare nestematele ascunse în tine – *este* o artă în sine.

Într-o astfel de viaţă îşi va găsi întotdeauna locul Marea Magie.

Înspăimântător!

Să vorbim acum despre curaj.

Dacă ai deja curajul să dai la iveală nestematele ascunse în tine e nemaipomenit. Probabil că faci deja lucruri foarte interesante cu viaţa ta şi n-ai nevoie de cartea asta. Ţine-o tot aşa!

Dacă nu, atunci să încercăm să-ţi facem rost de puţin curaj. Căci creativitatea este calea celor îndrăzneţi. Cu toţii ştim asta. Şi cu toţii ştim că, dacă moare curajul, creativitatea moare odată cu el. Cu toţii ştim că frica e un cimitir unde visele noastre se duc şi pier în căldura dogoritoare a soarelui. Cu toţii ştim asta; uneori însă nu ştim cum să reacţionăm.

Dă-mi voie să enumăr câteva dintre multele motive pentru care e posibil să-ţi fie frică să duci o viaţă mai creativă:

Ţi-e teamă că n-ai talent.

Ţi-e teamă că vei fi respins, criticat, ridiculizat, neînţeles sau – mai rău decât toate la un loc – ignorat.

Ţi-e teamă că nu există un public pentru ce ai putea crea şi, prin urmare, totul e în zadar.

Ţi-e teamă că altcineva a făcut deja mai bine ce vrei tu să faci.

Ţi-e teamă că toţi ceilalţi *au făcut deja mai bine ce vrei tu să faci.*

Ţi-e teamă că cineva îţi va fura ideile, aşa că-i mai sigur să le ţii ascunse pe vecie.

Ţi-e teamă că nu vei fi luat în serios.

Ţi-e teamă că munca ta nu-i de-ajuns de importantă din punct de vedere politic, emoţional sau artistic ca să schimbe viaţa cuiva.

Ţi-e teamă că visele tale sunt penibile.

Ţi-e teamă că într-o bună zi vei privi în urmă la încercările tale de-a fi creativ ca la o pierdere uriaşă de timp, efort şi bani.

Ţi-e teamă că nu ai disciplina necesară.

Ţi-e teamă că nu ai spaţiul de lucru, libertatea financiară sau timpul necesar ca să poţi explora şi crea ceva nou.

Ţi-e teamă că nu ai educaţia sau diplomele necesare.

Ţi-e teamă că eşti prea gras. (*Nu ştiu nici eu de ce e relevantă greutatea, însă am învăţat din experienţă că cei mai mulţi dintre noi se tem că sunt prea graşi, aşa că să trecem şi asta pe listă, ca să fim siguri.*)

Ţi-e teamă că vei arăta tuturor că eşti mediocru, nătărău, diletant sau narcisist.

Ţi-e teamă că-ţi vei întrista familia cu tot ce ai putea să dezvălui.

Ţi-e teamă de ce vor spune colegii dacă-ţi exprimi cu voce tare adevărul personal.

Ţi-e teamă că o să-ţi dezlănţui demonii şi chiar *nu vrei să-ţi întâlneşti demonii.*

Ţi-e teamă că ai dat deja ce aveai mai bun.

Ţi-e teamă că, de fapt, nici n-ai produs vreodată ceva bun.

Ţi-e teamă că ţi-ai neglijat atâta timp creativitatea, încât ai pierdut acest dar.

Ţi-e teamă că eşti prea bătrân ca să începi.

Ţi-e teamă că eşti prea tânăr ca să începi.

Ţi-e teamă fiindcă ceva ţi-a mers bine în viaţă o dată şi, evident, acest lucru nu se poate întâmpla din nou.

Ţi-e teamă fiindcă nimic nu ţi-a mers bine vreodată în viaţă, aşa că ce rost are să mai încerci?

Ţi-e teamă că o să ai o singură realizare importantă.

Ţi-e teamă că n-o să ai nicio realizare importantă.

Uite ce-i, n-am tot timpul din lume, aşa că o să mă opresc aici. Oricum lista e nesfârşită şi deprimantă.

În încheiere, o să spun doar atât: ÎNSPĂIMÂNTĂTOR, ÎNSPĂIMÂNTĂTOR, ÎNSPĂIMÂNTĂTOR.

Totul e al naibii de înspăimântător.

În apărarea slăbiciunii

Vă rog să înţelegeţi că pot vorbi cu atâta autoritate despre frică numai şi numai pentru că o cunosc foarte îndeaproape. O cunosc în amănunt, de la a la Z. Toată viaţa mi-a fost frică. M-am născut îngrozită.

Nu exagerez deloc; puteţi întreba pe oricine din familia mea şi vă va confirma că, da, am fost un copil anormal de panicat. Primele mele amintiri sunt despre frică, ca de altfel şi cele care au urmat.

Copil fiind, mi-era frică nu doar de ceea ce se tem copiii în mod obişnuit (de întuneric, de străini, de locul unde piscina e mai adâncă), ci şi de multe alte lucruri absolut inofensive (de zăpadă, de bone cât se poate de simpatice, de maşini, de locuri de joacă, de scări, de *Strada Sesame*, de telefon, de jocurile de societate, de băcănie, de firele de iarbă tăioase, de orice fel de situaţie nouă şi, în general, de orice îndrăznea să se mişte etc. etc. etc.).

Eram o făptură sensibilă şi uşor de speriat, care izbucnea în plâns la cea mai mică interacţiune. Tata, exasperat, îmi zicea Pitiful Pearl1. Într-o vară, pe când aveam opt ani, ne-am dus pe coasta Delaware, iar oceanul m-a speriat aşa de tare, încât am încercat să-mi conving părinţii *să-i oprească pe toţi oamenii de pe plajă să intre în apă*. (Pur şi simplu m-aş fi simţit mult mai bine dacă ar fi stat fiecare cuminte pe prosop, citind în linişte; oare ceream prea mult?) Dac-ar fi fost după mine, mi-aş fi petrecut toată vacanţa

— De fapt, toată copilăria – în casă, cuibărită în poala mamei, în penumbră, de preferinţă cu o compresă rece pe frunte.

1. Pitiful Pearl („Sărmana Pearl”) este numele unei celebre păpuşi create în 1958 după un personaj al caricaturistului şi autorului american de cărţi pentru copii William Steig (n.tr.).

Sună oribil, dar asta e: mi-ar fi *plăcut* probabil să am una dintre acele mame îngrozitoare, suferinde de sindromul Münchhausen prin transfer, care mi-ar fi fost complice când mă prefăceam veşnic bolnavă, slăbită şi pe moarte. Cu o asemenea mamă aş fi cooperat fără rezerve ca să creăm un copil complet neajutorat, de-aş fi avut o şansă cât de mică.

Dar n-am avut parte de o asemenea mamă.

Nici pomeneală.

Am avut, în schimb, o mamă care nu suporta aşa ceva. Nu-mi înghiţea deloc ifosele – şi ăsta a fost probabil marele meu noroc. Mama a crescut la o fermă din Minnesota, ca mândru vlăstar al unor imigranţi scandinavi vânjoşi, şi n-avea de gând să crească o papă-lapte. Nici vorbă de aşa ceva. Ca să-mi vindece frica, avea o strategie aproape comică în simplitatea ei: la fiecare pas, mă punea să fac exact lucrul care mă îngrozea mai tare.

Ţi-e frică de ocean? *Treci în ocean*!

Ţi-e teamă de zăpadă? *Du-te să cureţi zăpada*!

Nu vrei să răspunzi la telefon? *De-acum încolo e treaba ta să răspunzi la telefon în casa asta*!

Strategia ei nu era sofisticată, însă era consecventă. Mă opuneam, credeţi-mă. Plângeam, mă îmbufnam, dădeam chix în mod intenţionat. Nu voiam deloc să-mi fie bine. Rămâneam în urmă, şchiopătând şi tremurând. Aş fi făcut aproape orice ca să arăt cât de firavă eram sufleteşte şi trupeşte.

Replica mamei era ceva de genul: „Nu eşti deloc firavă”.

Am petrecut ani întregi respingând credinţa de nezdruncinat a mamei în tăria şi capacităţile mele.

Apoi, într-o bună zi, prin adolescenţă, mi-am dat în sfârşit seama că era o bătălie de-a dreptul stranie. Să-mi apăr slăbiciunea? Merita oare?

E şi o vorbă: „Dacă-ţi aperi neajunsurile, rămâi cu ele”. De ce să vreau să-mi păstrez limitele?

Nu voiam, după cum s-a dovedit.

Şi nu vreau nici ca voi să vi le păstraţi pe ale voastre.

Frica e plictisitoare

M-am întrebat adesea de-a lungul anilor cum de n-am mai vrut, aproape peste noapte, să joc rolul păpuşii Pitiful Pearl. Au fost, desigur, mulţi factori care au dus la această evoluţie (faptul că aveam o mamă severă, maturizarea), dar principalul cred că a fost următorul: mi-am dat în sfârşit seama că frica mea e plictisitoare.

Luaţi aminte, frica mea fusese dintotdeauna plictisitoare pentru toţi ceilalţi, însă doar în adolescenţă a devenit, în sfârşit, plictisitoare şi pentru mine. Cred că m-am plictisit să-mi fie frică din acelaşi motiv pentru care Jack Gilbert s-a plictisit de celebritate: *fiindcă era la fel în fiecare zi*.

Pe la cincisprezece ani mi-am dat cumva seama că frica nu avea diversitate, nu avea profunzime, nu avea substanţă, nu avea complexitate. Am priceput că frica nu se schimba niciodată, nu-mi aducea nicio bucurie, nu-mi oferea nicio surpriză sau vreun final neaşteptat. Frica pe care o simţeam era un cântec cu o singură notă – de fapt, cu un singur cuvânt, şi acel cuvânt era „STOP!” Frica nu mi-a oferit niciodată ceva mai interesant ori mai subtil decât acest cuvânt repetat la nesfârşit, obsesiv, cu volumul la maximum:

„STOP, STOP, STOP, STOP!”

Prin urmare, frica lua mereu decizii previzibil de plicticoase; era ca o carte căreia îi poţi hotărî tu finalul, dar care are întotdeauna acelaşi deznodământ: *nimicul*.

Mi-am mai dat seama că frica mea era plictisitoare şi fiindcă era la fel ca a tuturor celorlalţi. Am înţeles că, atunci când ne e frică, auzim aceeaşi melodie, cu acelaşi vers anost: „STOP, STOP, STOP, STOP!” Putem auzi acest

cântec mai tare sau mai încet, însă el rămâne în esenţă acelaşi, fiindcă suntem înzestraţi cu instinctul de-a ne teme încă din pântecele mamei. Şi nu numai noi, oamenii: dacă-ţi treci mâna peste un vas Petri în care se află un mormoloc, acesta va tresări sub umbra ta. Mormolocul nu poate să scrie poezie sau să cânte, nu va cunoaşte niciodată dragostea, gelozia sau triumful şi are creierul de mărimea unui semn de punctuaţie, dar ştie al naibii de bine cum să se teamă de necunoscut.

La fel şi eu.

La fel noi toţi. Însă nu e nimic fascinant în asta. Înţelegeţi ce vreau să spun? Nu e nimic special în a-ţi fi frică de necunoscut. Cu alte cuvinte, frica este un instinct ancestral şi chiar vital pentru supravieţuire…

dar nu e neapărat un semn de inteligenţă.

Când eram tânără şi sperioasă, frica mea mă obseda, de parcă ar fi fost tot ce-aveam mai interesant, când, de fapt, era cea mai banală trăsătură a mea. În realitate, frica era probabil singura mea însuşire cu totul şi cu totul obişnuită. Eram creativă – şi asta era ceva original; aveam o personalitate originală; aveam vise, perspective şi aspiraţii originale. Însă frica nu era câtuşi de puţin originală; nu era vreun obiect artizanal rar – era doar un produs de duzină, disponibil în orice hipermarket.

Pe asta voiam eu să-mi construiesc întreaga identitate?

Pe cel mai plictisitor instinct al meu? Pe reflexul de panică al celui mai nătâng mormoloc?

Nu.

Frica de care ai nevoie şi frica de care n-ai nevoie

O să credeţi, poate, că o să vă spun acum că trebuie să deveniţi neînfricaţi ca să duceţi o viaţă mai creativă. Dar nu voi spune asta, fiindcă nu asta cred. Creativitatea e pentru cei curajoşi, da, însă nu pentru cei *neînfricaţi*, şi e important să înţelegem diferenţa.

Curajul înseamnă să faci ceva înspăimântător.

Neînfricarea înseamnă să nici nu înţelegi măcar ce vrea să spună cuvântul *înspăimântător*.

Dacă scopul tău în viaţă e să devii neînfricat, atunci cred că eşti deja pe drumul greşit, fiindcă singurele persoane cu adevărat neînfricate pe care le-am întâlnit vreodată erau fie sociopaţi în toată regula, fie ţânci de trei ani groaznic de neastâmpăraţi – iar aceştia nu sunt un model pentru nimeni.

Adevărul e că frica este necesară din motive evidente, legate desupravieţuire. Evoluţia a făcut bine sădind un reflex al fricii înăuntrul tău, pentru că dacă n-ai avea frica ai duce o viaţă scurtă, haotică şi prostească. Ai traversa pe roşu. Ai hoinări prin păduri şi te-ar mânca urşii. Ai sări în valuri uriaşe de pe vreo faleză din Hawaii, în ciuda faptului că nu prea ştii să înoţi. Te-ai căsători cu un tip care ţi-a spus la prima întâlnire: „Nu cred neapărat că oamenii-s făcuţi să fie monogami”.

Aşa că, da, ai categoric nevoie de frică pentru a te păzi de pericole reale, ca cele pe care le-am enumerat mai sus.

Însă nu ai nevoie de frică în sfera creativităţii.

Serios, n-ai nevoie.

Bineînţeles, doar fiindcă n-ai *nevoie* de frică atunci când vrei să fii creativ nu înseamnă că frica nu-şi va face apariţia. Crede-mă, frica îşi va face mereu apariţia – mai ales atunci când vrei să fii inventiv sau inovator. Frica va fi declanşată mereu de creativitate, deoarece creativitatea îţi cere să pătrunzi în sfere cu rezultate incerte, iar frica *detestă* rezultatele incerte. Frica – programată de evoluţie să fie hipervigilentă şi ultraprotectoare – va presupune întotdeauna că orice rezultat incert e menit să ducă la o moarte însângerată şi cumplită. Pe scurt, frica e ca un agent de pază de la mall, care se crede puşcaş marin. N-a dormit de câteva zile, a băut prea mult Red Bull şi e gata să-şi împuşte propria umbră pentru ca toată lumea să fie în „siguranţă”.

Frica e cu desăvârşire firească şi omenească.

Nu e deloc ceva de care să-ţi fie ruşine.

Trebuie însă luată în serios.

Excursie cu maşina

Iată cum am învăţat să fac faţă fricii: cu mult timp în urmă, am ajuns la concluzia că, dacă vreau să fiu creativă – şi vreau –, va trebui să-i fac loc şi sentimentului de frică. Foarte mult loc.

Am ajuns la concluzia că va trebui să-mi clădesc o viaţă lăuntrică destul de bogată ca să poată găzdui deopotrivă frica şi creativitatea, de vreme ce părea că vor merge totdeauna împreună. Ba chiar mi se pare că frica şi creativitatea sunt de fapt gemene siameze – după cum se vede, creativitatea nu poate face niciun pas înainte fără ca frica să n-o urmeze îndeaproape. Frica şi creativitatea au fost purtate de acelaşi pântec, s-au născut în acelaşi timp şi au în comun unele organe vitale. De aceea trebuie să tratăm frica cu mare grijă – deoarece am observat că, atunci când oamenii încearcă să-şi înăbuşe frica, sfârşesc adesea prin a-şi pierde cu totul şi creativitatea.

Aşa că eu nu încerc să-mi reprim frica. Nu duc un război împotriva ei. Din contră, îi fac loc din belşug.

În fiecare zi. Îi fac loc chiar în clipa de faţă. Îi îngădui să trăiască, să respire şi să-şi întindă picioarele confortabil. Cu cât o stârnesc mai puţin, cu atât îmi răspunde mai puţin. Dacă eu mă relaxez, atunci se relaxează şi ea. De fapt, îmi invit cordial frica să vină cu mine oriunde aş merge. Ba chiar i-am pregătit şi un discurs de bun venit, pe care i-l ţin înainte de orice proiect nou sau la începutul unei mari aventuri.

Sună cam aşa:

„Dragă Frică: Creativitatea şi cu mine ne pregătim să plecăm împreună într-o excursie cu maşina.

Înţeleg că ne vei însoţi, ca întotdeauna. Ştiu că tu crezi că ai o misiune importantă în viaţa mea şi că îţi iei munca în serios. Se pare că treaba ta e să instaurezi panica totală ori de câte ori sunt pe cale să fac ceva interesant – dă-mi voie să-ţi spun că te pricepi *de minune* la ceea ce faci. Te rog, aşadar, să continui, dacă simţi că aşa trebuie. Să ştii însă că-mi voi face şi eu treaba în această excursie – voi munci pe rupte şi-mi voi păstra concentrarea. Creativitatea îşi va face şi ea treaba – va

continua să mă incite şi să mă inspire. E loc din belşug în acest vehicul pentru toate trei, aşa că fă-te comodă, dar nu uita următorul lucru: *Creativitatea şi cu mine suntem singurele care vom lua decizii în această călătorie*. Accept şi respect faptul că faci parte din această familie şi de aceea nu te voi exclude niciodată din activităţile noastre – numai că nu-ţi vom urma niciodată sugestiile. Poţi să iei loc şi poţi să te exprimi, dar n-ai voie să votezi. N-ai voie să te atingi de hărţi; n-ai voie să sugerezi alte rute; n-ai voie să umbli la temperatură.

Scumpo, n-ai voie nici măcar să te atingi de *radio*. Dar mai presus de toate, draga şi vechea mea prietenă, n-ai sub nicio formă voie să conduci".

Pornim apoi împreună – eu, creativitatea şi frica –, alături pentru totdeauna, înaintând încă o dată în înspăimântătorul, dar minunatul tărâm al rezultatelor incerte.

De ce merită

Nu e mereu uşor să ai frica aproape în marea şi ambiţioasa ta excursie cu maşina, dar merită – fiindcă, dacă nu vei învăţa să călătoreşti confortabil alături de frică, nu vei putea niciodată să mergi în vreun loc interesant ori să faci ceva interesant.

Şi-ar fi păcat, căci viaţa e scurtă, rară, uimitoare şi miraculoasă, şi îţi doreşti să faci lucruri cu adevărat interesante câtă vreme mai eşti aici. Ştiu că îţi doreşti asta, pentru că, evident, şi eu îmi doresc acelaşi lucru.

Asta ne dorim cu toţii.

Iar tu porţi în tine comori ascunse, comori extraordinare – la fel şi eu, şi toţi cei din jur. Iar ca să scoţi la lumină aceste comori e nevoie de muncă, de credinţă, de concentrare, de curaj şi de mult timp, iar ceasul ticăie şi lumea se învârte; iată de ce n-avem timp, pur şi simplu, să ne gândim la lucruri mărunte.

Încântarea

Când îţi vine o idee

Acum, că am vorbit despre frică, putem în sfârşit să vorbim despre magie.

O să vă povestesc mai întâi cel mai miraculos lucru care mi s-a întâmplat vreodată.

E vorba despre o carte pe care n-am scris-o niciodată.

Povestea mea începe în 2006, primăvara devreme. Publicasem de curând *Mănâncă, roagă-te, iubeşte* şi încercam să-mi dau seama ce trebuie să fac în continuare din punct de vedere creativ. Instinctul îmi spunea că e timpul să revin la rădăcinile mele literare şi să scriu o operă de ficţiune – ceva ce nu mai făcusem de ani buni. De fapt, nu mai scrisesem un roman de atâta vreme, încât mă temeam că uitasem cum se scriu romanele. Mi-era teamă că ficţiunea era o limbă pe care n-o mai vorbeam. Dar acum aveam o idee de carte – o idee care mă entuziasma extraordinar.

Ideea se baza pe o poveste pe care mi-o spusese într-o noapte iubitul meu, Felipe, despre ceva ce se întâmplase în Brazilia prin anii ’60, pe vremea când el era copil. Se pare că guvernului brazilian i-a venit ideea să construiască o autostradă gigantică care să traverseze jungla amazoniană. Era o perioadă de dezvoltare şi modernizare frenetică şi un asemenea proiect fantezist trebuie să fi părut nemaipomenit de îndrăzneţ la vremea aceea. Brazilienii au investit o avere în acest plan ambiţios. Comunitatea internaţională pentru dezvoltare a investit şi ea multe alte milioane de dolari. O parte uluitor de mare din aceşti bani a dispărut imediat în gaura neagră a corupţiei şi a lipsei de organizare, însă până la urmă o sumă suficientă a ajuns şi acolo unde trebuia, astfel încât s-a început construcţia autostrăzii. Totul a mers bine timp de câteva luni. S-au făcut ceva progrese. Un scurt tronson din drum a fost finalizat. Jungla era cucerită.

Apoi a început să plouă.

Se pare că niciunul dintre cei care făcuseră proiectul nu înţelegea de fapt ce înseamnă anotimpul ploios în pădurea amazoniană. Şantierul s-a inundat imediat şi a devenit de nelocuit. Echipa n-a avut de ales şi a plecat, lăsând în urmă utilajele scufundate câţiva metri în apă.

După mai multe luni, când ploile se mai potoliseră, au revenit şi au constatat cu groază că jungla le devorase proiectul de autostradă.

Natura nimicise totul, de parcă muncitorii şi drumul nici n-ar fi existat vreodată. Nici măcar nu şi-au putut da seama unde fusese şantierul. Toate utilajele grele dispăruseră. Nu fuseseră furate; fuseseră pur şi simplu *înghiţite*. Cum spunea Felipe, „buldozere cu cauciucurile înalte cât un stat de om fuseseră înghiţite de pământ şi dispăruseră pentru totdeauna. Totul pierise fără urmă".

Când mi-a povestit toate astea – mai ales partea cu jungla care înghiţise maşinile – m-au trecut fiori.

Pentru o clipă mi s-a zbârlit părul de pe ceafă şi m-am simţit puţin rău, puţin ameţită. M-am simţit ca atunci când te îndrăgosteşti ori primeşti o veste îngrijorătoare, sau ca atunci când te uiţi peste buza unei prăpăstii la ceva frumos şi fascinant, dar periculos.

Mai avusesem astfel de simptome înainte, aşa că am ştiut imediat ce se petrece. Nu am prea des o reacţie emoţională şi fiziologică atât de intensă, dar ea apare destul de frecvent (şi seamănă destul de mult cu simptomele descrise de diverşi oameni din lumea întreagă de-a lungul istoriei) ca să-i pot spune pe nume: e vorba de inspiraţie, fără urmă de-ndoială.

Aşa te simţi când îţi vine o idee.

Cum funcţionează ideile

E momentul să spun că mi-am dedicat întreaga viaţă creativităţii şi că pe parcurs am ajuns la unele concluzii legate de natura ei – şi de cum putem lucra cu ea –, concluzii întemeiate integral şi fără ruşine pe gândirea magică. Când spun „magică", mă refer la sensul propriu. Mă gândesc la magia care se practica la şcoala Hogwarts2. Mă refer la supranatural, la mistic, la inexplicabil, la suprareal, la divin, la transcendent, la lumea de dincolo. Căci, la drept vorbind, creativitatea este, cred eu, o forţă care vrăjeşte

— Şi originile ei nu sunt pe de-a-ntregul omeneşti.

2. Şcoala de magie, farmece şi vrăjitorii Hogwarts,

locul unde se desfăşoară cea mai mare parte a acţiunii din seria de romane *Harry Potter* (n.tr.).

Ştiu prea bine că nu e un mod deosebit de modern sau raţional de a privi lucrurile. E cât se poate de neştiinţific. Chiar zilele astea am auzit un respectat neurolog spunând într-un interviu: „Procesul creativ poate părea magic, dar nu e magie".

Cu tot respectul, nu sunt de acord.

Eu cred că procesul creativ este atât magic, cât *şi* magie.

Iată ce prefer eu să cred despre modul în care funcţionează creativitatea: Cred că planeta noastră nu e locuită doar de animale, plante, bacterii şi viruşi, ci şi de *idei*. Ideile sunt o formă de energie fără corp fizic. Sunt complet separate de noi, dar pot interacţiona cu noi – chiar dacă într-un mod straniu. Ideile nu au un corp material, dar au conştiinţă şi mai mult ca sigur au voinţă. Ideile sunt mânate de un singur impuls: să se manifeste. Şi nu se pot manifesta în lumea noastră decât colaborând cu un partener uman. O idee poate trece din eter în lumea fizică numai cu ajutorul unui om.

Prin urmare, ideile petrec o eternitate rotindu-se în jurul nostru, în căutarea unor parteneri disponibili.

(Mă refer la ideile din *orice* domeniu – artistic, ştiinţific, industrial, comercial, etic, religios, politic.) Când o idee crede că a găsit pe cineva care ar putea s-o aducă în lume – de exemplu, pe tine –, ideea îţi va face o vizită. Va încerca să-ţi atragă atenţia. De cele mai multe ori nu vei băga de seamă. Probabil pentru că eşti atât de preocupat de propriile drame, nelinişti, griji, nesiguranţe şi îndatoriri, încât nu eşti deschis să primeşti inspiraţia. Se poate să ratezi semnalul fiindcă te uiţi la televizor, faci cumpărături, eşti furios pe cineva, îţi contempli eşecurile şi greşelile sau pur şi simplu eşti în general foarte ocupat.

Ideea va încerca să-ţi atragă atenţia (poate pentru câteva clipe; poate pentru câteva luni; poate chiar pentru câţiva ani), dar, dacă îşi dă seama că eşti orb la mesajul ei, se va îndrepta spre altcineva.

Uneori însă – arareori, dar atunci în mod sublim –, vine o zi când eşti îndeajuns de deschis şi relaxat ca să primeşti ceva. Dacă îţi slăbeşte apărarea şi ţi se mai potolesc neliniştile, s-ar putea ca magia să se strecoare până la tine. Văzând că eşti deschis, ideea va începe să acţioneze asupra ta. Îţi va trimite semnalele fizice şi emoţionale universale ale inspiraţiei (fiorii, părul zbârlit pe ceafă, fluturii în stomac, gândurile care palpită, frenezia îndrăgostirii sau a obsesiei). Ideea va pune la cale coincidenţe şi-ţi va trimite semne care-ţi vor ieşi întâmplător în drum pentru a-ţi păstra interesul viu. Vei observa tot felul de indicii care te vor îndruma către idee. Tot ce vei vedea, vei atinge şi vei face îţi va aminti de idee. Ea te va trezi în toiul nopţii şi te va distrage de la rutina zilnică. Nu-ţi va da pace până când nu va avea atenţia ta deplină.

Şi apoi, într-o clipă de linişte, te va întreba: „Vrei să lucrezi cu mine?”

Moment în care poţi să răspunzi în două feluri.

Ce se întâmplă când spui nu

Cel mai simplu răspuns este, bineînţeles, pur şi simplu *nu*.

Atunci ai scăpat de belea. În cele din urmă ideea va pleca şi – felicitări! – nu trebuie să creezi nimic.

Să fim înţeleşi, refuzul nu e totdeauna o alegere neonorabilă. E adevărat, câteodată poţi refuza invitaţia din lene, nelinişte, nesiguranţă sau capriciu. Însă alteori se poate să zici nu unei idei fiindcă e într-adevăr un moment nepotrivit sau fiindcă eşti deja angajat într-un alt proiect, ori fiindcă eşti sigur că ideea cu pricina a bătut întâmplător la uşa greşită.

De multe ori am fost abordată de idei despre care ştiam că nu mi se potrivesc şi le-am spus politicos:

„Sunt onorată de vizita voastră, dar nu sunt persoana de care aveţi nevoie. Îngăduiţi-mă să vă sugerez respectuos să apelaţi la – să zicem – Barbara Kingsolver?” (Întotdeauna încerc să fiu cât mai manierată când resping o idee; nu vrei să ţi se ducă buhul prin univers că eşti un

colaborator dificil.) Oricare ţi-ar fi răspunsul, fii totuşi înţelegător cu sărmana idee. Tot ce vrea e să fie realizată. Se străduieşte din răsputeri. Chiar trebuie să bată la orice uşă poate.

Aşadar, s-ar putea să fii nevoit să spui nu.

Când spui nu, nu se întâmplă absolut nimic.

De obicei oamenii spun nu.

Mai totdeauna, mai toţi oamenii îşi văd de viaţa lor spunând nu, nu, nu, nu.

S-ar putea însă ca într-o bună zi să spui totuşi da.

Ce se întâmplă când spui da

Dacă spui da, atunci începe spectacolul.

Acum treaba ta devine deopotrivă simplă şi dificilă. Ai semnat oficial un contract cu inspiraţia şi trebuie să-l duci până la capăt, până la finalul imposibil de prevăzut.

Poţi stabili termenii contractului oricum îţi place. În civilizaţia occidentală contemporană, cel mai comun contract creativ pare să fie în continuare cel al suferinţei. Este contractul care spune: *mă voi distruge pe mine însumi şi pe toţi cei din jur străduindu-mă să-mi fructific inspiraţia, iar martiriul va fi emblema legitimităţii mele creative*.

Dacă faci un astfel de rămăşag, trebuie să te străduieşti să fii cât mai aproape de stereotipul Artistului Damnat. Nu vei duce lipsă de modele. Pentru a le onora exemplul, urmează aceste reguli fundamentale: bea cât mai mult; subminează-ţi toate relaţiile; du o luptă aşa de acerbă împotriva ta, încât să ieşi de fiecare dată însângerat; fii permanent nemulţumit de munca ta; fii gelos pe cei din branşă; fii invidios pe succesele celorlalţi; proclamă-te blestemat (nu binecuvântat) de talentul tău; simte-te validat doar de recompense exterioare; fii arogant când ai succes şi plânge-ţi de milă când eşuezi; preţuieşte întunericul mai presus decât lumina; mori de tânăr; dă vina pe creativitate că te-a omorât.

Funcţionează oare metoda asta?

Sigur că da. Merge de minune. Până te omoară.

Poţi proceda astfel dacă ţii morţiş. (Te rog frumos, nu

ne lăsa nici pe mine, nici pe altcineva să-ţi înlăturăm suferinţa, dacă îi eşti dedicat!) Nu sunt însă sigură că e o cale deosebit de fertilă, ori că îţi va aduce ţie sau celor dragi satisfacţie şi pace pe termen lung. Sunt de acord însă că acest fel de-a fi creativ poate fi extrem de strălucitor şi că oferă material pentru un film biografic excelent după moarte, aşa că, dacă preferi o viaţă scurtă plină de *strălucire* tragică unei vieţi lungi de satisfacţie rodnică (şi mulţi o preferă), *fă-te praf*!

În orice caz, am avut întotdeauna impresia că – în timp ce artistul damnat face crize de isterie – muza sa stă în tăcere într-un colţ al studioului şi îşi pileşte unghiile, aşteptând răbdătoare ca tipul să se calmeze şi să se trezească la realitate, pentru ca toată lumea să poată trece din nou la muncă.

Fiindcă, până la urmă, despre muncă e vorba, nu-i aşa? Sau nu-i aşa?

Există oare un alt fel de a aborda problema?

Îmi daţi voie să fac o sugestie?

O altă cale

O altă cale este să cooperezi pe deplin, cu modestie şi bucurie, cu inspiraţia.

Aşa cred eu că au abordat cei mai mulţi creativitatea de-a lungul istoriei, înainte să ne apuce pe toţi boemia. Poţi primi ideile cu respect şi curiozitate, nu cu dramatism sau groază. Poţi îndepărta toate obstacolele care te împiedică să-ţi trăieşti pe deplin viaţa creativă înţelegând pur şi simplu că orice e rău pentru tine e probabil rău şi pentru munca ta. Poţi lăsa un pic băutura deoparte ca să-ţi meargă mintea mai bine. Poţi întreţine relaţii sănătoase ca să nu fii distras de tragedii emoţionale autoinduse. Poţi cuteza să fii mulţumit uneori de ceea ce ai creat. (Şi, dacă un proiect nu se termină cu bine, te poţi gândi oricând la el ca la un experiment valoros şi constructiv.) Te poţi împotrivi ispitelor de grandomanie, vină şi ruşine.

Îi poţi susţine pe alţii în eforturile lor creative, înţelegând că e destul loc pentru toată lumea. Îţi poţi măsura valoarea în funcţie de cât eşti de înzestrat, nu în

funcţie de succese sau de eşecuri. Poţi să te lupţi cu demonii tăi (prin terapie, recuperare, rugăciune sau umilinţă) în loc să te războieşti cu darurile tale – înţelegând cât de cât că oricum nu demonii au făcut toată treaba. Poţi să crezi că nu eşti nici sclavul, nici stăpânul inspiraţiei, ci ceva mult mai interesant – partenerul ei –, şi că lucraţi împreună pentru a realiza ceva uimitor şi valoros. Poţi avea o viaţă lungă făcând lucruri cu adevărat faine. Poţi să-ţi câştigi sau nu traiul din ceea ce faci, şi să înţelegi în cele din urmă că, de fapt, nu asta contează. La sfârşitul zilelor tale îi vei putea mulţumi creativităţii că te-a binecuvântat cu o viaţă plină de farmec, interesantă, pasionantă.

Asta-i cealaltă cale.

Alegerea îţi aparţine.

Ideea se dezvoltă

Să revenim la povestea mea despre magie.

Graţie poveştii lui Felipe despre Amazonia, am fost vizitată de o idee mare, şi anume că ar trebui să scriu un roman despre Brazilia anilor ’60. Mai precis, m-am simţit inspirată să scriu un roman despre încercarea de a construi, de-a curmezişul junglei, autostrada aceea sortită eşecului.

Ideea mi s-a părut spectaculoasă şi captivantă. Era şi descurajatoare – ce naiba ştiam eu despre jungla amazoniană braziliană sau despre construirea de autostrăzi în anii ’60? –, dar toate ideile bune par descurajatoare la început, aşa că m-am pus pe treabă. M-am hotărât să închei un contract cu ideea mea.

Aveam să lucrăm împreună. Am bătut palma, ca să spun aşa. I-am promis ideii mele că nu aveam să lupt împotriva ei şi că nu aveam s-o părăsesc niciodată; dimpotrivă, aveam să lucrez cu ea cât puteam de bine, până ce duceam la bun sfârşit proiectul nostru comun.

După aceea am făcut ceea ce faci atunci când iei în serios un proiect sau o preocupare: i-am făcut loc.

Mi-am făcut curat pe birou, la propriu şi la figurat. Am hotărât să studiez câteva ore în fiecare dimineaţă.

M-am culcat devreme ca să mă pot trezi în zori şi să fiu gata de muncă. Am spus nu tentaţiilor şi am refuzat să merg la anumite evenimente, ca să mă pot concentra asupra muncii mele. Mi-am comandat cărţi despre Brazilia şi am dat telefoane pe la specialişti. Am început să învăţ portugheza. Mi-am cumpărat fişe – metoda mea preferată de a lua notiţe – şi mi-am îngăduit să încep să visez la acea lume nouă. Iar în acest spaţiu au început să sosească şi alte idei şi a început să prindă contur povestea.

Am hotărât că eroina romanului meu avea să fie o americancă de vârstă mijlocie pe nume Evelyn. Ne aflăm la sfârşitul anilor ’60 – o perioadă a marilor transformări politice şi culturale –, dar Evelyn duce, ca şi înainte, o viaţă liniştită în centrul statului Minnesota. E o fată bătrână care a petrecut douăzeci şi cinci de ani lucrând conştiincios ca secretară la o firmă importantă de construcţii de autostrăzi, undeva în Vestul Mijlociu. În tot acest timp, Evelyn fusese îndrăgostită în taină şi fără speranţă de şeful ei căsătorit

— Un bărbat amabil şi muncitor, care nu vede în ea nimic altceva decât o asistentă eficientă. Şeful are un fiu – un tip dubios cu ambiţii mari. Fiul aude de un proiect gigantic de autostradă în Brazilia şi îşi convinge tatăl să participe la licitaţie. Fiul îşi foloseşte şarmul şi puterea ca să-şi convingă tatăl să investească toată averea familiei în acest proiect. nu după multă vreme, fiul se îndreaptă spre Brazilia doldora de bani şi de vise nemăsurate de glorie. Nu trece mult şi fiul dispare cu bani cu tot. Îndurerat, tatăl o trimite pe Evelyn, ambasadorul lui cel mai de încredere, în pădurea amazoniană ca să-l găsească pe tânărul dispărut şi să recupereze banii. Însufleţită de sentimentul datoriei şi de dragoste, Evelyn pleacă în Brazilia – moment în care viaţa ei ordonată şi cu nimic ieşită din comun e dată peste cap, şi ea intră într-o lume a haosului, a minciunilor şi a violenţei. Urmează o dramă şi multe revelaţii. Mai e acolo şi o poveste de dragoste.

Am hotărât să intitulez romanul *Evelyn a Amazoniei*.

Am redactat o propunere de carte şi am trimis-o

agenţiei mele literare. Le-a plăcut şi au cumpărat-o.

Atunci am încheiat un nou contract cu ideea mea – de data asta un contract oficial, cu semnături legalizate, termene de predare şi tot ce mai trebuie. Acum eram total dăruită proiectului. Lucram cu adevărat.

Ideea trece în plan secund

Totuşi, peste câteva luni o dramă din viaţa reală m-a abătut de la cea imaginară. Într-o călătorie de rutină în America, iubitul meu, Felipe, a fost reţinut de un funcţionar la vamă şi oprit să intre în Statele Unite. Nu făcuse nimic rău, însă Departamentul de Securitate Internă l-a băgat la închisoare şi apoi l-a expulzat din ţară. Am fost informaţi că Felipe nu se mai putea întoarce niciodată în America – dacă nu ne căsătoream. Mai mult, dacă voiam să fiu împreună cu iubitul meu pe parcursul acelei perioade stresante şi nedeterminate de exil, trebuia să-mi împachetez imediat toată viaţa şi să merg la el peste mări şi ţări.

Ceea ce am şi făcut de îndată; am stat cu el în străinătate aproape un an, timp în care ne-am ocupat de situaţia noastră zbuciumată şi de actele pentru imigrare.

O asemenea agitaţie nu constituie mediul ideal în care să scrii un roman de mare întindere pentru care trebuie să te informezi despre Amazonul brazilian din anii ’60. De aceea am dat-o pe Evelyn deoparte, cu promisiunea sinceră că mă voi întoarce la ea mai târziu, de îndată ce voi avea din nou o viaţă stabilă. Am depozitat undeva fişele pentru roman, împreună cu celelalte lucruri ale mele, după care am zburat peste jumătate de planetă ca să fiu cu Felipe şi să ne rezolvăm problema. Dar, fiindcă trebuie să scriu mereu despre ceva, altminteri înnebunesc, am hotărât să scriu chiar *asta* – adică să ţin o cronică a întâmplărilor din viaţa mea reală, pentru a-mi rezolva dilemele şi a ajunge la anumite lămuriri. (Cum spunea Joan Didion: „Nu ştiu la ce mă gândesc până nu-mi aştern gândurile pe hârtie.”) De-a lungul timpului, acest demers s-a transformat în volumul autobiografic *Committed*3.

3. *Şi am spus da. O poveste de iubire*, trad. de

Alexandra Baciu, Humanitas, Bucureşti, 2011 (n.tr.).

Vreau să fie limpede: nu regret că am scris *şi am spus da*. Voi fi veşnic recunoscătoare acestei cărţi, deoarece, scriind-o, mi-am rezolvat neliniştile legate de căsătoria mea iminentă. Însă această carte mi-a acaparat atenţia o bucată bună de timp şi, până s-o termin, trecuseră doi ani şi ceva. Doi ani şi ceva pe care nu-i petrecusem lucrând la *Evelyn a Amazoniei*.

E cam mult să laşi doi ani o idee deoparte.

Eram nerăbdătoare să mă întorc la ea. Aşa că, de îndată ce Felipe şi cu mine, căsătoriţi în siguranţă, ne-am aflat din nou acasă, în Statele Unite, iar eu am terminat *şi am spus da*, mi-am scos toate notiţele din sertar şi m-am aşezat la biroul din noua mea casă, gata să reiau lucrul la romanul despre jungla amazoniană.

Însă imediat am făcut o descoperire cât se poate de tulburătoare.

Romanul meu dispăruse.

Ideea pleacă

Daţi-mi voie să explic.

Nu vreau să spun că cineva îmi furase însemnările sau că se pierduse vreun fişier electronic important.

Vreau să spun că inima vie a romanului meu dispăruse. Forţa capabilă de simţire care sălăşluieşte în orice demers creativ vibrant dispăruse – înghiţită ca buldozerele din junglă, s-ar putea zice. Bineînţeles, toată cercetarea şi fragmentele scrise cu doi ani în urmă erau acolo, dar mi-am dat seama pe dată că aveam în faţa ochilor coaja goală a unei entităţi odinioară calde şi pline de viaţă.

Îmi urmez cu încăpăţânare proiectele, aşa că pe acesta l-am tot îmboldit câteva luni, încercând să-l repun în mişcare, să-l readuc la viaţă. Degeaba însă. Nu mai era nimic acolo. Parcă aş fi împuns cu un băţ pielea lepădată de un şarpe. Cu cât îl zgândăream mai mult, cu atât se destrăma mai repede.

Ştiam ce se întâmplase, fiindcă mai văzusem aşa ceva înainte: ideea obosise să mai aştepte şi mă părăsise. Nu

puteam s-o condamn. În fond, nu respectasem înţelegerea. Promisesem să mă dedic cu totul romanului *Evelyn a Amazoniei* şi nu mă ţinusem de cuvânt. Nu-i acordasem nicio clipă de atenţie de mai bine de doi ani. Ce era să facă biata idee? Să stea degeaba în timp ce eu o ignoram? Poate că da. Uneori ideile aşteaptă. Unele idei extraordinar de răbdătoare pot să aştepte ani, ba chiar decenii, să le acorzi atenţie. Altele însă nu aşteaptă, fiindcă fiecare idee are firea ei. Tu ai sta doi ani într-o cutie, timp în care colaboratorul tău te-ar ignora? Probabil că nu.

Prin urmare, ideea neglijată a făcut exact ce-ar fi făcut multe entităţi vii care se respectă: a luat-o din loc.

Corect, nu?

Acesta e reversul contractului cu creativitatea: dacă inspiraţia poate să apară pe neaşteptate, ea poate să şi dispară la fel de repede.

Dacă aş fi fost mai tânără, pierderea lui *Evelyn a Amazoniei* m-ar fi dat peste cap, însă lucrasem până atunci destul de mult cu imaginaţia ca să mă resemnez fără să mă opun prea tare. Aş fi putut plânge, dar n-am făcut-o, fiindcă înţelesesem termenii contractului şi-i acceptasem ca atare. Am înţeles că tot ce poţi spera într-o astfel de situaţie e să laşi vechea idee să plece şi să prinzi din zbor *următoarea* idee. Şi cel mai bun mod de a face asta e să treci mai departe repede, cu umilinţă şi graţie. Să nu cazi în depresie. Să nu te desfiinţezi prin autocritică. Să nu te înfurii pe Cel de Sus. Toate astea nu-s decât diversiuni, iar ultimul lucru de care ai nevoie e să te abaţi şi mai mult de la calea ta. Poţi să ţii doliu dacă vrei, dar ţinel eficient. Mai bine ia-ţi adio simplu şi cu demnitate de la ideea pierdută şi vezi-ţi de drum. Găseşte-ţi altceva de lucru – orice, imediat – şi pune-te pe treabă. Ocupă-ţi timpul.

Înainte de toate, fii pregătit. Deschide ochii. Ascultă. Urmează-ţi curiozitatea. Pune întrebări.

Adulmecă în jur. Rămâi deschis. Ai încredere în acest adevăr miraculos: idei noi şi minunate îşi caută în fiecare zi parteneri umani. Idei de toate felurile aleargă spre noi, trec prin noi, caută tot timpul să ne atragă atenţia.

Arată-le că eşti disponibil.

Şi, pentru Dumnezeu, încearcă să n-o ratezi pe următoarea.

Vrăjitorie

Acesta ar fi trebuit să fie sfârşitul poveştii mele despre jungla amazoniană. Dar nu e.

Cam în perioada în care mi-a fugit ideea de roman – era deja în 2008 –, mi-am făcut o nouă prietenă: pe Ann Patchett, celebra romancieră. Ne-am întâlnit într-o după-amiază la New York, la o masă rotundă pe tema bibliotecilor.

Da, aţi auzit bine: o masă rotundă pe tema bibliotecilor. Viaţa unui scriitor e incredibil de palpitantă.

Ann m-a fascinat de cum am văzut-o, nu doar pentru că i-am admirat întotdeauna opera, ci şi pentru că este o prezenţă remarcabilă. Are talentul extraordinar de a se face foarte mică – aproape invizibilă – pentru a observa mai bine lumea din jur din postura sigură a celui neştiut, astfel încât să poată scrie apoi despre lumea aceasta, neobservată. Cu alte cuvinte, superputerea ei e să-şi ascundă superputerile.

Nu e de mirare, aşadar, că atunci când am întâlnit-o pentru prima oară pe Ann nu am recunoscut-o imediat pe faimoasa autoare. Părea aşa modestă, mărunţică şi tânără, încât am crezut că e asistenta cuiva

— Poate chiar asistenta asistentului cuiva. Apoi mi-am dat seama cine este, şi m-am gândit: *Doamne*! *Cât de umilă e*!

Mă înşelam însă.

La o oră după aceea, doamna Patchett s-a dus la pupitru şi a ţinut unul dintre cele mai puternice şi mai impresionante discursuri pe care le-am auzit vreodată. A zguduit încăperea şi m-a zguduit şi pe mine.

Atunci am văzut că e, de fapt, destul de înaltă. Şi puternică. Şi frumoasă. Şi pasionată. Şi strălucită. Era ca şi cum şi-ar fi azvârlit de pe umeri mantia invizibilităţii şi dinaintea noastră s-ar fi ivit o zeiţă.

Am rămas uimită. O transformare atât de completă a

înfăţişării, aşa, de la o clipă la alta, nu mai văzusem. Şi, cum eu n-am limite, după eveniment am dat fuga la ea şi am apucat-o de braţ, vrând să prind această făptură uimitoare înainte să dispară iarăşi în eter. M-am apropiat şi i-am zis: „Ann, ştiu că abia ne-am întâlnit, dar trebuie să-ţi spun că eşti extraordinară şi că te iubesc!”

Ann Patchett este, dimpotrivă, o femeie care chiar *are* limite. Deloc surprinzător, s-a uitat la mine cam pieziş. Părea să ia o hotărâre în privinţa mea. Pentru o clipă n-am ştiut unde mă situez. Însă ce a făcut după aceea a fost miraculos. Mi-a cuprins faţa cu mâinile şi *m-a sărutat*. Apoi a rostit: „Şi eu te iubesc pe tine, Liz Gilbert”.

În clipa aceea s-a aprins scânteia unei prietenii.

Însă prietenia noastră avea să fie cumva neobişnuită. Ann şi cu mine nu locuim în aceeaşi zonă (eu stau în New Jersey, ea – în Tennessee), aşa că nu prea ne puteam întâlni o dată pe săptămână ca să luăm masa.

Nici nu ne omorâm cu vorbitul la telefon, iar reţelele sociale nu păreau locul unde să cultivăm o relaţie.

Am hotărât în schimb să ne cunoaştem mai bine practicând o artă aproape pierdută – arta epistolară.

Apelând la o tradiţie care continuă şi astăzi, Ann şi cu mine am început să ne trimitem lunar scrisori lungi, pline de miez. Scrisori adevărate, pe hârtie adevărată, cu plicuri, timbre şi tot tacâmul. E un mod oarecum desuet de a întreţine o prietenie, însă amândouă suntem oarecum desuete. Ne povesteam despre căsniciile noastre, despre familiile, prieteniile şi frustrările noastre. Dar mai cu seamă scriam despre *scris*.

Aşa s-a făcut că – în toamna lui 2008 – Ann a menţionat în treacăt că începuse de curând să lucreze la un nou roman, despre jungla amazoniană.

Evident că am fost intrigată.

Am întrebat-o ce povestea, mai exact, romanul ei. I-am spus că şi eu lucrasem la un roman despre jungla amazoniană, dar că-mi pierdusem inspiraţia fiindcă-l neglijasem (o situaţie pe care ştiam că o va înţelege). Ann mi-a răspuns că încă nu ştie ce povesteşte de fapt romanul

ei cu jungla. Se afla încă la început. Povestea de-abia prindea contur. Urma să mă ţină la curent pe măsură ce lucrurile evoluau.

În luna februarie a anului următor Ann şi cu mine ne-am întâlnit pentru a doua oară în viaţă. Urma să apărem împreună la un eveniment în Portland, Oregon. În dimineaţa respectivă, am luat micul dejun împreună în cafeneaua hotelului. Ann mi-a spus că scrie de ceva timp la noul roman – trecuse deja de o sută de pagini.

Eu am zis:

— Bun, acum chiar trebuie să-mi spui despre ce e vorba în romanul tău cu Amazonul. Mor să ştiu.

— Începe tu, a zis ea, din moment ce tu ai avut prima ideea. Spune-mi despre ce era vorba în romanul *tău* cu jungla amazoniană – cel pe care nu l-ai mai scris.

Am încercat să-mi rezum fostul roman cât mai concis cu putinţă. Am spus:

— Era vorba de o fată bătrână din Minnesota, îndrăgostită în secret, de mulţi ani, de şeful ei căsătorit.

El se implică într-un proiect de afaceri dubios în jungla amazoniană. Cineva dispare cu nişte bani, iar eroina mea e trimisă să descurce lucrurile, moment în care viaţa ei liniştită se transformă în haos. Mai e şi o poveste de dragoste la mijloc.

Preţ de un minut lung, Ann m-a fixat cu privirea.

Înainte să continui, trebuie să vă spun că – spre deosebire de mine – Ann Patchett e o doamnă. Are maniere alese. Nu are nimic vulgar sau grosolan, motiv pentru care răspunsul ei a fost şi mai şocant:

— Glumeşti, sau ce mama naibii faci?

— De ce? am întrebat. Romanul tău despre ce e?

Şi Ann mi-a răspuns:

— E despre o fată bătrână din Minnesota, îndrăgostită în secret, de mulţi ani, de şeful ei căsătorit. El se implică într-un proiect de afaceri dubios în jungla amazoniană. Cineva dispare cu nişte bani, iar eroina mea e trimisă să descurce lucrurile, moment în care viaţa ei liniştită se transformă în haos. Mai e şi o poveste de

dragoste la mijloc.

Ce mama naibii?

Oameni buni, nu vorbim aici de un *gen literar*!

Nu e vorba de o poveste poliţistă scandinavă sau de un roman de dragoste cu vampiri. E un fir narativ extrem de specific. Nu te duci la librărie şi-i ceri vânzătoarei să te îndrume spre secţiunea de cărţi cu fete bătrâne din Minnesota îndrăgostite de şefii lor căsătoriţi şi trimise în jungla amazoniană ca să găsească persoane dispărute şi să salveze proiecte sortite eşecului.

Nu există *aşa ceva*!

Ce-i drept, când am intrat în amănunte, existau nişte deosebiri. Romanul meu se petrecea în anii ’60, pe când al lui Ann era contemporan. În cartea mea era vorba despre construirea de autostrăzi, pe când a ei era despre industria farmaceutică. Cu aceste mici excepţii, subiectul era acelaşi.

Vă daţi seama că ne-a luat ceva timp să ne revenim după o asemenea revelaţie. Apoi – ca nişte femei însărcinate dornice să-şi amintească exact momentul concepţiei – ne-am întors în timp ca să aflăm când pierdusem eu ideea şi când o găsise ea.

Am constatat că evenimentele se petrecuseră cam în aceeaşi perioadă.

Credem chiar că ideea s-a transmis în ziua în care ne-am întâlnit. Mai precis, s-a transmis prin acel sărut.

Aceasta e, prieteni, Marea Magie.

Un pic de perspectivă

Înainte să ne ia valul, aş vrea să mă opresc o clipă şi să vă cer să vă gândiţi la toate concluziile negative pe care le-aş fi putut trage din acest incident dacă mi-ar fi trecut prin minte să-mi nenorocesc viaţa.

Cea mai rea şi mai distructivă concluzie la care aş fi putut ajunge ar fi fost că Ann Patchett îmi furase ideea. Lucru absurd, fireşte, fiindcă Ann nu auzise niciodată de ideea mea şi, pe deasupra, e cea mai morală fiinţă pe care am întâlnit-o vreodată. Însă oamenii trag tot timpul astfel de concluzii răuvoitoare.

Oamenii se conving că au fost furaţi când n-au fost, de fapt, furaţi. O astfel de gândire vine dintr-o nefericită adeziune la noţiunea de puţinătate – din credinţa că lumea e un loc al sărăciei şi că nu va exista niciodată nimic de ajuns pentru toţi. Deviza acestei gândiri este: *altcineva a luat ce era al meu*. Dacă aş fi avut această atitudine, mi-aş fi pierdut cu siguranţă noua şi draga mea prietenă. Mai mult, m-aş fi afundat în resentimente, invidie şi învinuiri.

Aş fi putut, de asemenea, să-mi îndrept furia împotriva mea. Aş fi putut să-mi spun: *Uite dovada supremă că eşti o ratată, Liz, f*iindcă *nu duci niciodată nimic la capăt*! *Romanul ăsta voia să fie al tău, dar tu i-ai dat cu piciorul, fiindcă eşti o catastrofă, eşti leneşă şi proastă, şi fiindcă totdeauna te concentrezi pe ce nu trebuie, de-aia n-o să fie niciodată nimic de capul tău*.

În sfârşit, mi-aş fi putut îndrepta ura spre destin. Aş fi putut zice: *Iată dovada că Dumnezeu o iubeşte pe Ann Patchett mai mult decât pe mine. Fiindcă Ann este romanciera aleasă, şi eu – aşa cum am bănuit mereu în momentele mele cele mai sumbre – nu-s decât o impostoare. Soarta-şi râde de mine, în timp ce potirul lui Ann e plin de se revarsă. Eu sunt jucăria sorţii, iar ea e iubită de soartă, asta-i veşnica nedreptate şi tragedie a vieţii mele blestemate*.

Dar n-am făcut nimic de felul ăsta.

Am preferat să privesc întâmplarea ca pe un mic şi formidabil miracol. Am fost uimită şi plină de recunoştinţă că am avut un rol cât de mic în strania lui desfăşurare. Nu mă mai simţisem niciodată atât de aproape de vrăjitorie şi n-aveam de gând să-mi stric această experienţă minunată cu meschinării. Am privit incidentul ca pe o dovadă rară şi splendidă că, până la urmă, s-ar putea ca cele mai bizare credinţe ale mele despre creativitate să fie adevărate – că ideile *sunt vii*, că ideile *caută* într-adevăr cel mai disponibil partener uman, că ideile *au o voinţă* conştientă, că ideile *se mişcă* de la un suflet la altul, că ideile *vor căuta* mereu cea mai rapidă şi mai eficientă cale spre pământ (aşa cum face şi fulgerul).

Mai mult, eram acum înclinată să cred că ideile sunt şi mucalite, fiindcă ceea ce se petrecuse între mine şi Ann nu era doar fenomenal, ci şi curios şi încântător de amuzant.

Dreptul la proprietate

Cred că inspiraţia va încerca întotdeauna din răsputeri să lucreze cu tine – însă, dacă nu eşti pregătit sau disponibil, s-ar putea să te părăsească şi să-şi caute alt partener.

Mulţi oameni păţesc asta.

Aşa se face că într-o bună dimineaţă deschizi ziarul şi descoperi că altcineva a scris cartea ta sau a regizat piesa ta de teatru, ori a lansat albumul tău, ori a făcut filmul pe care voiai tu să-l faci, a înfiinţat firma ta, a deschis restaurantul tău sau a patentat invenţia ta – sau a dus la capăt în orice alt fel o idee pe care ai avut-o tu cu ani în urmă, dar pe care n-ai cultivat-o niciodată sau pe care nu te-ai străduit s-o duci la bun sfârşit. S-ar putea să te simţi ofensat, dar n-ai de ce, fiindcă nu ţi-ai făcut partea ta de treabă! N-ai fost destul de pregătit, de rapid, de deschis ca ideea să te locuiască şi să se desăvârşească prin tine. Prin urmare, ideea a pornit în căutarea unui alt partener şi altcineva a pus-o în practică.

De când am publicat *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte*, nu vă pot spune câţi m-au acuzat furioşi că am scris cartea *lor* (îmi depăşeşte capacitatea de a număra).

„Cartea asta ar fi trebuit să fie a *mea*”, bombăne unii privindu-mă pieziş la coada pentru autografe de pe la vreo lansare de carte din Houston, Toronto, Dublin sau Melbourne. „Aveam de gând să scriu cartea asta într-o bună zi. Mi-ai scris viaţa”.

Ce pot să spun? Ce ştiu eu despre viaţa unui străin oarecare? Eu doar am găsit o idee de care nu se ocupa nimeni şi am urmat-o până la capăt. Chiar dacă e adevărat că am fost norocoasă cu *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* (fără-ndoială, am fost teribil de norocoasă), e la fel de adevărat şi că am muncit ca o maniacă la cartea aia. M-am învârtit ca un derviş în jurul acelei idei. Odată ce a intrat în

conştiinţa mea, n-am pierdut-o o clipă din ochi până ce cartea nu a fost gata.

Am reuşit astfel să-mi păstrez ideea.

De-a lungul anilor am şi pierdut însă multe idei – sau, mai bine spus, am pierdut idei despre care credeam în mod greşit că-mi aparţineau. Au ajuns alţii să scrie cărţi pe care mi-am dorit din tot sufletul să le fi scris eu. Au realizat alţii proiecte care ar fi putut fi ale mele.

Iată un exemplu: în 2006 am cochetat o vreme cu ideea de a scrie o istorie amplă a oraşului Newark, New Jersey, pe care s-o intitulez *Brick City*. Planul meu era să mă ţin după noul şi charismaticul primar al oraşului Newark, Cory Booker, şi să scriu despre eforturile lui de a da o nouă faţă acestui oraş fascinant, dar greu încercat. Ideea era bună, dar nu m-am ţinut de ea. (Ca să fiu cinstită, era mult de muncă şi lucram la o altă carte, aşa că nu m-am ambalat suficient ca să mă apuc de ea.) Mai târziu, în 2009, Sundance Channel a produs şi a difuzat un lung documentar despre frământata istorie a oraşului Newark, New Jersey, şi despre eforturile lui Cory Booker de a schimba oraşul. Programul s-a numit *Brick City*.

Când am auzit, reacţia mea a fost una de uşurare totală: *Uraaa*! *Nu mai trebuie să mă ocup de Newark*!

Cineva a făcut-o deja!

Iată un alt exemplu: în 1996 am întâlnit un tip care era prieten bun cu Ozzy Osbourne. Mi-a povestit că cei din familia Osbourne erau cei mai ciudaţi, amuzanţi, sălbatici şi teribil de iubitori oameni pe care-i întâlnise vreodată. Mi-a spus: „Ar trebui să scrii ceva despre ei! Ar trebui să stai pur şi simplu pe lângă ei şi să-i vezi cum interacţionează. Nu ştiu exact ce-ai putea să faci, dar *cineva* trebuie să pună pe picioare un proiect legat de familia Osbourne, pentru că sunt prea de tot”.

Propunerea mi-a plăcut. Dar din nou n-am avut timp, aşa că s-a ocupat altcineva de familia Osbourne – şi cu ce succes! 4

4. Este vorba despre un *reality show* a cărui premieră a avut loc pe 5 martie 2002, intitulat *The Osbournes* şi

difuzat până în 2005 de postul MTV (n.tr.).

Au fost multe idei de care nu m-am ocupat şi care au devenit proiectele altora. Au spus alţii poveşti care-mi erau foarte la îndemână – poveşti care mi-au atras atenţia cândva sau care păreau să-şi aibă sorgintea în viaţa mea, oricare ar fi putut fi născocite de imaginaţia mea. N-am ştiut întotdeauna să pierd cu graţie. Uneori a fost dureros. Uneori a trebuit să privesc cum alţii se bucură de succese şi victorii pe care le dorisem pentru mine.

Asta-i viaţa.

Astea sunt însă şi misterele ei pline de frumuseţe.

Descoperirea simultană

Gândindu-mă mai bine, mi-am dat seama că ceea ce se petrecuse între mine şi Ann Patchett putea fi versiunea artistică a descoperirii simultane – o expresie utilizată în comunitatea ştiinţifică atunci când doi sau mai mulţi oameni de ştiinţă din diferite părţi ale lumii au aceeaşi idee în acelaşi timp. (Calculul infinitezimal, oxigenul, găurile negre, banda lui Möbius, existenţa stratosferei şi teoria evoluţionistă – ca să dau doar câteva exemple – au paternitate multiplă.)

Fenomenul nu poate fi explicat logic. Cum pot doi oameni care n-au auzit unul de celălalt să ajungă la aceleaşi concluzii ştiinţifice în acelaşi moment istoric? Şi totuşi, se întâmplă mai des decât vă imaginaţi.

În secolul al XIX-lea, când matematicianul maghiar János Bolyai a inventat geometria neeuclidiană, tatăl său l-a îndemnat să-şi publice descoperirile imediat, înainte ca altcineva să aibă aceeaşi idee, spunându-i: „Când vine vremea lor, ideile se ivesc în diverse locuri, aşa cum răsar violetele primăvara”.

Descoperirile simultane survin şi în afara sferei ştiinţifice. În lumea afacerilor, de pildă, e ştiut faptul că o idee nouă pluteşte „undeva, acolo”, în atmosferă, şi că prima persoană sau companie care pune mâna pe ea va avea un avantaj asupra concurenţei. Uneori se îngrămădesc toţi deodată, în goana nebună de-a fi primii. (A se vedea ascensiunea computerelor personale în anii

1990.) Descoperirile simultane apar chiar şi în relaţiile romantice. Nu-ţi acordă nimeni atenţie ani de-a rândul şi, deodată, ai doi pretendenţi în acelaşi timp? Asta da descoperire simultană!

Eu cred că, atunci când se petrec descoperiri simultane, inspiraţia îşi ia măsuri de precauţie, dă telefoane şi joacă la două capete. Poate să facă asta dacă vrea. De fapt, inspiraţia poate să facă orice fără să ne dea explicaţii. (Suntem oricum norocoşi că inspiraţia catadicseşte să ne vorbească; ar fi prea mult să-i cerem şi explicaţii.)

Până la urmă, toate lucrurile nu sunt decât nişte violete care încearcă să răsară.

Nu te lăsa copleşit de caracterul iraţional şi imprevizibil al acestui scenariu bizar. Supune-te lui. Aşa îţi cere contractul straniu, nepământesc, al vieţii creative. Nu există furturi; nu există proprietate; nu există tragedie; nu există probleme. Nu există un timp sau un loc de unde vine inspiraţia – şi nici competiţie, ego sau limitări. Nu există decât încăpăţânarea ideii înseşi, care refuză să se oprească din căutare până când nu-şi găseşte un partener la fel de încăpăţânat. (Sau mai mulţi, după caz.) aliază-te cu această încăpăţânare.

Lucrează cu ea cât mai deschis, mai încrezător şi mai sârguincios cu putinţă.

Lucrează din toată inima, căci – îţi promit – dacă perseverezi, s-ar putea să ai norocul ca într-o bună dimineaţă să te lovească inspiraţia.

Coada tigrului

Una din cele mai bune descrieri ale acestui fenomen – al ideilor care intră şi ies din conştiinţa omului după bunul lor plac – am auzit-o la minunata poetă americană Ruth Stone.

Am întâlnit-o pe Stone pe când avea aproape nouăzeci de ani şi m-a răsfăţat cu povestiri despre extraordinarul ei proces creativ. Mi-a spus cum, copil fiind la ţară, în Virginia, lucra ogorul şi *auzea* câteodată câte un poem venind spre ea – îl auzea gonind peste câmp, ca un

cal în galop. Ori de câte ori se întâmpla asta, ştia exact ce trebuia să facă: „să fugă mâncând pământul” spre casă, încercând să ajungă înaintea poemului, sperând să pună mâna pe o bucată de hârtie şi un creion destul de repede ca să-l prindă. În felul acesta, când poemul o ajungea din urmă şi o vizita, putea să-l înşface şi să-l scrie după dictare, lăsând cuvintele să se reverse pe pagină. Câteodată se mişca însă prea încet şi nu ajungea în timp util la hârtie şi la creion. Simţea atunci cum poemul îi năvălea în trup şi apoi ieşea. Rămânea în ea preţ de o clipă, căutând un răspuns, şi apoi pleca înainte ca ea să-l poată prinde – gonind mai departe, după cum zicea ea, „în căutarea unui alt poet”.

Alteori însă (şi aici intervine nebunia) era *cât pe ce* să scape poemul, însă nu de tot. Îl înhăţa în ultima clipă, m-a lămurit ea, „de coadă”. Ca şi cum ar fi prins un tigru. Apoi, cu o mână *trăgea* aproape fizic poemul înapoi în ea, iar cu cealaltă scria după dictare. În asemenea cazuri, poemul apărea pe pagină de la ultimul cuvânt până la primul – de la coadă la cap, dar altminteri intact.

Asta, dragi prieteni, e o Mare Magie de modă veche, ciudată, ca din poveştile cu vrăjitoare.

Eu însă cred în ea.

Muncă grea *versus* inspiraţie pură

Eu cred în acest tip de magie, întrucât cred că avem cu toţii momente în care suntem atinşi de mister şi de inspiraţie. Poate că inspiraţia pură, de sorginte divină nu se manifestă prin noi nemijlocit, aşa cum se manifesta prin Ruth Stone, şi desigur că nu putem crea zi de zi fără vreo oprelişte sau îndoială… ne putem însă apropia de acest izvor mai mult decât am crede.

Ca să fiu sinceră, viaţa mea de scriitoare nu este pe de-a-ntregul Mare Magie de modă veche, ciudată, ca din poveştile cu vrăjitoare. Din contră, mare parte din viaţa mea de scriitoare constă în disciplină şi în muncă anostă. Stau la birou şi trudesc ca un ţăran la câmp, şi aşa fac progrese. În cea mai mare parte, nu e deloc vorba de inspiraţie pură.

Câteodată însă *vine* inspiraţia pură. Uneori, când mă cufund în scris, mă simt deodată ca şi cum aş merge pe una dintre benzile acelea rulante din terminalele aeroporturilor mari; mai am încă mult până la poartă şi bagajul e tot greu, dar sunt dusă încet înainte de o forţă exterioară. Ceva mă poartă cu sine – ceva puternic şi generos – şi, hotărât lucru, acel ceva nu sunt *eu*.

S-ar putea să ştiţi sentimentul. Apare atunci când faci ceva minunat cu mâinile sau cu mintea, ceva despre care, când te uiţi în urmă mai târziu, nu poţi spune decât: „Habar n-am cum de-am făcut aşa ceva”.

Nu poţi repeta experienţa. Nu ştii cum s-a întâmplat. Dar te-ai simţit călăuzit de o forţă superioară.

Nu am decât rareori acest sentiment, însă e cea mai minunată senzaţie imaginabilă. Nu cred să existe în viaţă fericire mai desăvârşită decât aceasta, poate doar când te îndrăgosteşti. În greaca veche, cuvântul care desemnează fericirea supremă este *eudaimonia*, care în esenţă înseamnă „locuit de spiritul cel bun”.

— În sensul că un spirit îndrumător divin îţi poartă de grijă cu bunăvoinţă. (Comentatorii moderni, poate stânjeniţi de aluzia la misterul divin, îi spun pur şi simplu „inspiraţie” sau „formă de zile mari”.) Însă atât grecii, cât şi romanii credeau într-un zeu al creativităţii – un fel de spiriduş al casei, dacă vreţi, cu care îţi împărţeai căminul şi care te ajuta uneori la treburi. Romanii aveau un termen specific pentru acest spiriduş de nădejde al casei. Îi spuneau geniu – zeitate protectoare, cel care îţi călăuzea efortul creator. Cu alte cuvinte, romanii nu credeau că o persoană excepţional de înzestrată *este* un geniu, ci că *are* un geniu.

O distincţie (a fi *versus* a avea) subtilă, dar importantă şi, cred eu, un construct psihologic înţelept.

Ideea unui geniu exterior îl ajută pe artist să-şi ţină în frâu orgoliul, să se ferească de a-şi asuma fie meritul deplin, fie vina absolută pentru rezultatul muncii sale. Altfel spus, dacă ai succes, trebuie să-i mulţumeşti geniului tău pentru ajutor, ceea ce te apără de narcisismul total. Iar

dacă dai greş, vina nu-ţi aparţine în întregime. Poţi să spui: „Hei, nu te uita la mine – geniul meu nu s-a arătat azi!”

Oricum ar fi, sinele vulnerabil al creatorului este protejat.

Protejat de influenţa corupătoare a laudelor.

Protejat de efectele corozive ale ruşinii.

Strivit de propriul succes

Cred că societatea le-a făcut un mare deserviciu artiştilor când a început să le spună că *sunt* genii, şi nu că *au* genii. Asta s-a întâmplat prin Renaştere, când a luat amploare o viziune asupra vieţii antropocentrică, bazată pe raţiune. Zeii şi misterele au pierdut teren, iar reuşita sau eşecul în artă au fost puse exclusiv pe seama creatorilor – ceea ce însemna că firava făptură omenească era singura vinovată pentru toanele inspiraţiei.

Astfel am ajuns să venerăm arta şi artiştii mai mult decât era cazul. Statutul de „geniu” (cu recompensele şi prestigiul aferente) a făcut din artişti un soi de castă sacerdotală – poate chiar un fel de mici zeităţi –, o povară mult prea grea pentru nişte simpli muritori, oricât de talentaţi ar fi ei. e punctul în care artiştii încep să cedeze, striviţi de propriul talent.

Cred că atunci când sunt catalogaţi drept „genii”, artiştii îşi pierd degajarea şi nu mai pot crea liber.

Să ne gândim la Harper Lee, de pildă, care nu a mai scris nimic câteva decenii după fenomenalul succes al romanului *să ucizi o pasăre cântătoare*. În 1962, când a fost întrebată ce sentiment îi trezeşte gândul că va mai scrie vreodată ceva, Lee a răspuns: „Frică”. Şi a adăugat: „Odată ce-ai ajuns în vârf, n-o mai poţi lua decât în jos”.

Cum Lee n-a dat detalii lămuritoare, nu vom şti niciodată de ce o autoare cu un succes atât de mare nu a mai scris şi alte cărţi. Mă întreb dacă nu cumva a fost copleşită de povara propriului succes. Poate că succesul a devenit prea greu de suportat, iar arta i-a fost sugrumată de frică – sau, mai rău, de competiţia cu sine. (În fond, de ce s-ar fi putut teme Harper Lee? Poate doar de faptul că n-o putea depăşi pe Harper Lee.)

În ceea ce priveşte succesul maxim după care nu poate urma decât declinul, Lee avea dreptate, nu?

Dacă nu poţi reitera un miracol unic în viaţă – dacă nu mai poţi fi niciodată în top –, la ce bun să mai creezi? Pot vorbi despre această situaţie din proprie experienţă, fiindcă am fost eu însămi odată „în top”.

— Cu o carte care a stat pe lista bestsellerurilor mai bine de trei ani. Nici nu mai ştiu câţi mi-au zis atunci:

„Ce-ai să mai faci acum?” Vorbeau despre marele meu noroc de parcă ar fi fost un blestem, nu o binecuvântare, şi îşi închipuiau că mă îngrozea gândul de a nu mai atinge niciodată o asemenea culme.

Conform acestui tip de gândire, există un „vârf” – şi a atinge acest vârf (rămânând acolo) este singurul motiv pentru a crea. O astfel de gândire pleacă de la premisa că misterele inspiraţiei operează la aceeaşi scară ca noi – la o scară umană limitată a succesului şi eşecului, a victoriei şi înfrângerii, a comparaţiei şi competiţiei, a comerţului şi reputaţiei, a unităţilor vândute şi a influenţei exercitate. O astfel de gândire pleacă de la premisa că trebuie tot timpul să ieşi câştigător – nu numai în faţa semenilor tăi, ci şi în faţa celui care erai înainte. Şi mai periculos de-atât, o astfel de gândire porneşte de la premisa că dacă nu poţi câştiga atunci, nu merită să mai joci.

Însă cum rămâne cu vocaţia? Cu dragostea? Cu strania comuniune dintre uman şi miraculos? Cu credinţa? Cu bucuria tăcută de a *face* pur şi simplu *nişte lucruri* şi de a le împărtăşi apoi cu alţii, cu inima deschisă şi fără să aştepţi nimic?

Mi-aş fi dorit ca Harper Lee să mai scrie şi alte cărţi. Aş fi vrut ca imediat după *să ucizi o pasăre cântătoare* şi după Premiul Pulitzer să fi produs vreo cinci cărţi uşoare – o poveste de dragoste cu final fericit, un roman poliţist, o poveste pentru copii, o carte de bucate, un roman de acţiune de doi bani, *orice*. Poate credeţi că glumesc, însă nu glumesc deloc. Imaginaţi-vă ce-ar fi putut crea, chiar şi accidental, cu o asemenea atitudine. În cel mai rău caz, i-ar fi putut fenta pe toţi, făcându-i să uite că fusese

odinioară Harper Lee. S-ar fi putut fenta *pe sine*, uitând că fusese odinioară Harper Lee – ceea ce ar fi eliberat-o din punct de vedere artistic.

Din fericire, după câteva decenii de tăcere, auzim iarăşi glasul lui Lee. De curând s-a descoperit un manuscris timpuriu pierdut – un roman scris înainte de *să ucizi o pasăre cântătoare* (cu alte cuvinte, o carte pe care a scris-o înainte ca lumea întreagă s-o scruteze şi să-i pândească nerăbdătoare următoarea mişcare). Mi-aş fi dorit ca cineva s-o fi convins pe Lee să scrie şi să publice în continuare. Ar fi fost un dar pentru lume şi pentru ea – să rămână scriitoare şi să savureze plăcerile pe care ţi le aduce această muncă (căci, în ultimă instanţă, creativitatea îi aduce satisfacţii şi creatorului, nu doar publicului).

Aş fi vrut ca cineva să-i fi dat lui Ralph Ellison acelaşi sfat. Să scrie orice şi să publice cu o nepăsare supremă. Şi la fel lui F. Scott Fitzgerald. Şi oricărui alt creator, faimos sau obscur, care a dispărut în umbra propriei reputaţii, reale sau închipuite. Aş fi vrut să le fi spus cineva să umple un teanc de pagini cu nişte bla-bla-uri şi să le publice, fără să se gândească la rezultat.

Oare e un sacrilegiu fie şi numai să sugerez aşa ceva?

Bun.

Doar fiindcă creativitatea e mistică nu înseamnă că n-ar trebui demistificată – mai ales dacă astfel artiştii sunt eliberaţi de sentimentul grandorii, de panică şi de propriul ego.

Las să vină şi să plece

Cel mai important lucru pe care trebuie să-l înţelegem despre *eudaimonia* – despre întâlnirea palpitantă dintre o fiinţă umană şi inspiraţia divină – este că nu te poţi aştepta să-ţi stea la îndemână tot timpul.

Va veni şi va pleca, iar tu trebuie s-o laşi să vină şi să plece.

Ştiu asta din experienţă, fiindcă geniul meu – indiferent de unde vine – nu respectă un orar fix. Geniul

meu, atât cât este, nu are aceleaşi coordonate de timp ca noi, oamenii, şi cu siguranţă nu-şi aranjează orarul în funcţie de mine. Bănuiesc chiar că geniul meu mai lucrează şi pentru altcineva – poate chiar pentru mai mulţi artişti, ca un fel de furnizor liber-profesionist de creativitate. Uneori orbecăi prin întuneric, căutându-mi cu disperare inspiraţia, şi nu produc decât chestii fără cap şi fără coadă.

Şi apoi – *vâââj*! – inspiraţia apare din senin.

După care – *vâââj*! – iar dispare.

Odată am tras un pui de somn în tren şi am visat o povestire întreagă. M-am trezit, am luat un pix şi am notat-o într-un acces febril de inspiraţie. Atunci m-am apropiat cel mai mult de un moment à la Ruth Stone. S-a deschis o poartă undeva în mine şi vorbele s-au revărsat de la sine pe pagină.

După ce-am terminat de scris, n-a trebuit să schimb decât câteva cuvinte. Povestirea suna bine aşa cum era. Suna bine şi suna *straniu*; nu era genul de subiect despre care aş fi scris în mod normal. Unii critici au remarcat apoi cât e de diferită de celelalte din antologie. (E grăitor faptul că un critic a descris-o drept

„Mostră de realism magic yankeu”.) Era o povestire fermecată, scrisă în transă: până şi un străin i-a simţit magia. N-am scris nici înainte, nici după ceva asemănător. Mă gândesc şi acum la acea povestire ca la cea mai preţioasă nestemată pe care am descoperit-o vreodată în adâncul meu.

A fost negreşit un moment de Magie Pură.

Dar s-a întâmplat acum douăzeci şi doi de ani şi nu s-a mai repetat vreodată. (Şi, credeţi-mă, am mai adormit în tren de multe ori de atunci.) Am mai avut între timp clipe minunate de comuniune creativă, însă niciuna atât de pură şi înălţătoare ca acea întâlnire fabuloasă.

Cum a venit, aşa a şi plecat.

Iată ce vreau să zic: dacă plănuiesc să stau cu mâinile în sân aşteptând o altă vizită nemijlocită şi înflăcărată a inspiraţiei, s-ar putea să aştept mult şi bine.

Aşa că nu stau degeaba amânând scrisul până când geniul meu se hotărăşte să-mi facă o vizită. Din contră, am ajuns să cred că geniul meu petrece o groază de timp stând după *mine* – aşteptând să vadă dacă sunt într-adevăr serioasă în privinţa scrisului.

Uneori am impresia că stă într-un colţ şi mă priveşte cum lucrez zi după zi, săptămână după săptămână, lună după lună, doar ca să se asigure că mă străduiesc, că mă dedic cu totul muncii de creaţie. Dacă vede că nu pierd vremea degeaba, s-ar putea să mă ajute. Uneori acest ajutor nu va sosi decât la doi ani după ce încep un proiect. Alteori nu va dura mai mult de zece minute.

Când totuşi primesc acest ajutor – şi am senzaţia că totul merge de la sine, iar *cuvintele* vin singure – sunt fericită şi mă las transportată. În astfel de momente scriu de parcă n-aş fi eu însămi. Pierd noţiunea timpului, a spaţiului şi a sinelui. Cât durează misterul, îi mulţumesc pentru ajutor. Iar când pleacă, îl las să se ducă şi continui să lucrez cu sârguinţă, sperând că într-o bună zi geniul meu o să revină.

Vedeţi, lucrez oricum – şi cu ajutor, şi fără –, fiindcă numai aşa poţi să ai o viaţă cu adevărat creativă.

Lucrez tot timpul şi sunt recunoscătoare pentru ceea ce fac. Fie că sunt atinsă de har sau nu, sunt mulţumită că pot fi creativă.

Oricum ar fi, totul e minunat – ce facem, ce încercăm să facem, sentimentul de comuniune pe care-l trăim *câteodată*.

Recunoştinţă, întotdeauna.

Întotdeauna, recunoştinţă.

O inimă uimită

Dar oare cum a privit Ann Patchett ceea ce s-a petrecut între noi?

Cum a perceput întâmplarea stranie despre romanul cu jungla amazoniană care a plecat de la mine şi a ajuns la ea?

Deşi e mult mai raţională decât mine, Ann a simţit totuşi că se petrecuse ceva extraordinar. Chiar şi ea a

simţit că inspiraţia a plecat de la mine şi a coborât asupra ei – cu un sărut. În scrisorile pe care mi le-a scris după aceea s-a referit întotdeauna, cu generozitate, la romanul ei ca la „romanul nostru despre jungla amazoniană”, ca şi cum ar fi fost mama-surogat a unei idei concepute de mine.

A fost drăguţ din partea ei, însă nicidecum adevărat. După cum ştie oricine a citit *Fascinaţie* 5, acea poveste magnifică îi aparţine în întregime lui Ann Patchett. Nimeni altcineva n-ar fi putut scrie romanul aşa cum l-a scris ea. Mai degrabă *eu* am fost mama adoptivă care a ţinut ideea caldă timp de câţiva ani, vreme în care şi-a căutat partenerul legitim. Cine ştie câţi scriitori a vizitat această idee înainte să ajungă în grija mea şi să se oprească în cele din urmă la Ann? (Boris Pasternak a descris splendid acest fenomen când a scris că „nicio carte autentică nu are o primă pagină. La fel ca foşnetul pădurii, ea e zămislită

Dumnezeu ştie unde, creşte şi se rostogoleşte, stârnind adâncul umbros al pădurii până când, fără veste…

coroanele copacilor încep s-o rostească într-un glas”.)

5. Romanul *State of Wonder* a apărut în Statele Unite în 2011. Pentru versiunea românească, vezi Ann Patchett, *Fascinaţie*, trad. rom. de Carmen Toader, Humanitas Fiction, Bucureşti, 2013 (n.tr.).

Tot ce ştiu e că romanul voia cu tot dinadinsul să fie scris şi nu şi-a oprit căutarea până când n-a găsit autorul dispus să se apuce de el – nu mai târziu, nu într-o bună zi, nu în câţiva ani, nu când or veni vremuri mai bune, nu când va fi viaţa mai uşoară, ci *pe loc*.

Aşa se face că povestea s-a oprit la Ann.

Lucrul acesta m-a uimit şi m-a lăsat cu sentimentul că trăiesc într-o lume remarcabilă, plină de mistere.

Totul mi-a amintit de memorabila explicaţie a modului în care funcţionează universul, dată de fizicianul britanic Arthur Eddington. „Ceva necunoscut face ceva ce noi habar n-avem”.

Însă partea cea mai tare e că *nu trebuie să am habar*.

Nu vreau să descifrez necunoscutul. Nu vreau să înţeleg sensul lucrurilor sau să ştiu unde sunt concepute

iniţial ideile sau de ce creativitatea se manifestă atât de imprevizibil. Nu vreau să ştiu de ce uneori conversăm liber cu inspiraţia, iar alteori trudim din greu în singurătate şi nu producem nimic. Nu mă interesează de ce o idee te-a vizitat azi pe tine, şi nu pe mine. Ori de ce ne-a vizitat pe amândoi. Ori de ce ne-a părăsit pe amândoi.

Niciunul dintre noi nu poate înţelege aceste lucruri, căci ele ţin de marile enigme.

Tot ce ştiu e că *aşa vreau să-mi petrec viaţa* – colaborând cât pot de bine cu inspiraţia, pe care nu pot nici s-o văd, nici s-o stăpânesc, nici s-o vădesc, nici s-o pricep.

E o profesie ciudată, ăsta-i adevărul.

Însă nu mă pot gândi la un mod mai bun de a-mi duce existenţa.

Permisiunea

Eliminaţi cutia de sugestii

N-am crescut într-o familie de artişti.

Mă trag din nişte oameni care au avut slujbe stabile.

Bunicul meu din partea mamei avea o fermă şi vindea produse lactate; bunicul din partea tatii vindea sobe. Amândouă bunicile mele au fost gospodine, şi la fel mamele, surorile şi mătuşile lor.

Cât despre părinţii mei, tata e inginer şi mama, asistentă medicală. Şi cu toate că aveau vârsta potrivită n-au fost hipioţi – câtuşi de puţin. Erau mult prea conservatori. Tata şi-a petrecut anii ’60 la facultate şi la marină; mama a fost la şcoala de asistente, a lucrat în ture de noapte la spital şi şi-a economisit banii în mod responsabil. După ce s-au căsătorit, tata s-a angajat la o companie din industria chimică, unde a lucrat treizeci de ani. Mama s-a angajat cu jumătate de normă, a devenit o membră activă a bisericii locale, a activat în comitetul şcolar, a făcut muncă voluntară în bibliotecă şi a vizitat bătrâni şi invalizi.

Au fost oameni responsabili. Plătitori de taxe. Tipi serioşi. Au votat cu Reagan. (De două ori!) De la ei am învăţat să mă răzvrătesc.

Pentru că – dincolo de statutul lor de buni cetăţeni – părinţii mei făceau ce voiau cu viaţa lor, cu o nonşalanţă fantastică. Tata a hotărât că nu mai vrea să fie doar inginer chimist; voia să crească şi pomi de Crăciun, aşa că în 1973 s-a pus pe treabă. Ne-am mutat la o fermă, a plantat acolo nişte puieţi şi a pus pe picioare proiectul. N-a renunţat la serviciu ca să-şi urmeze visul; l-a înglobat doar în viaţa de zi cu zi. A vrut să crească şi capre, aşa că a cumpărat nişte capre. Le-a adus acasă pe bancheta din spate a maşinii noastre Ford Pinto. Crescuse vreodată capre? Nu, dar credea că o să se descurce. La fel s-a întâmplat şi când a devenit interesat de apicultură: a achiziţionat pur şi simplu nişte albine şi s-a apucat de treabă. Au trecut de-atunci treizeci şi cinci de ani şi încă mai are stupii ăia.

Când ceva îi stârnea curiozitatea, tata se apuca de treabă. Credea cu tărie în calităţile lui. Iar când avea nevoie de ceva (ceea ce se întâmpla foarte rar, fiindcă n-are mai multe nevoi materiale decât un vagabond), tata îşi confecţiona singur lucrul respectiv, sau îl repara singur, sau îl cârpea cumva singur – de obicei fără să apeleze la instrucţiuni şi în general fără să ceară sfatul unui specialist. Tata nu are o părere prea bună despre instrucţiuni sau despre specialişti. Nu-l impresionează diplomele şi nici alte fineţuri ale civilizaţiei, cum ar fi autorizaţiile de construcţie sau semnele de tipul „ACCESUL

INTERZIS”. (Nepăsându-i de consecinţe, tata m-a învăţat că cel mai bine e să-ţi ridici întotdeauna cortul acolo unde scrie „CAMPINGUL INTERZIS”.)

Tatii *chiar* nu-i place să i se spună ce să facă. Instinctul său de nesupunere e atât de puternic, încât adeseori e comic. Odată, pe când era în marină, căpitanul i-a ordonat să facă o cutie de sugestii şi s-o ducă în sala de mese. Tata a confecţionat ascultător cutia, a bătut-o în perete, apoi a scris prima sugestie şi i-a dat drumul prin fantă. Pe biletul lui scria: „*Propun să eliminaţi cutia de sugestii*”.

În multe privinţe, tata e un ciudat, iar instinctul lui exagerat de a respinge autoritatea poate friza uneori patologicul… dar am intuit mereu că era totuşi un tip cool, chiar şi în vremea când, copil fiind, mă plimba prin oraş într-un Ford Pinto ticsit cu capre. Ştiam că făcea ce-i place şi că mergea pe drumul lui şi simţeam că era, de aceea, un tip interesant. Pe atunci nu ştiam care e termenul, însă acum înţeleg că tata ducea o viaţă creativă.

Şi-mi plăcea.

Acest fel de a fi mi-a marcat viaţa. Nu că aş fi vrut să fac vreuna din alegerile pe care le-a făcut tata (nu-s nici fermieră, nici republicană), însă exemplul lui mi-a dat puterea de a-mi făuri propriul drum în lume. De asemenea, ca şi tatii, nici mie nu-mi place să-mi spună alţii ce să fac. Deşi nu sunt deloc o fire conflictuală, sunt încăpăţânată până-n măduva oaselor. Şi încăpăţânarea asta mă ajută să duc o viaţă creativă.

Cât despre mama, ea e o versiune ceva mai rafinată a tatălui meu. Are tot timpul părul îngrijit şi bucătăria pusă la punct, şi are aerul acela prietenos, perfect manierat, tipic locuitorilor din Midwest; însă nu o subestimaţi, posedă o voinţă de fier şi talente multiple. Această femeie a crezut întotdeauna că, dacă cineva din familie are nevoie de ceva, ea poate să construiască, să coasă, să crească, să împletească, să dreagă, să cârpească, să vopsească sau să decupeze absolut orice. Ea ne tundea. Ea făcea pâinea. Ea cultiva, culegea şi conserva legumele. Ea ne făcea hainele. Ea moşea iezii. Tăia puii şi-i gătea pentru cină. A tapetat singură salonul şi ne-a reparat pianul (pe care-l cumpărase cu cincizeci de dolari de la o biserică din apropiere). Ne scutea de mers la doctor pansându-ne ea. Le zâmbea frumos tuturor şi era mereu plină de bunăvoinţă – dar de fapt îşi modela lumea după bunul ei plac.

Cred că exemplul părinţilor mei care au făcut mereu ce-au vrut mi-a dat curajul să fiu scriitoare sau măcar să *încerc* să fiu. Nu-mi aduc aminte ca părinţii mei să-şi fi făcut vreodată griji în legătură cu visul meu de-a deveni scriitoare. Dacă erau totuşi îngrijoraţi, n-au zis niciodată

nimic – dar, sincer, nu cred că şi-au făcut prea multe probleme. Cred că ştiau că voi fi întotdeauna în stare să-mi port de grijă, pentru că aşa mă crescuseră ei. (De altfel, regula de aur în familia mea e următoarea: dacă te poţi întreţine singur şi nu deranjezi pe nimeni, eşti liber să faci ce vrei cu viaţa ta.)

Poate pentru că ei nu şi-au făcut griji în privinţa mea, nici eu nu mi-am făcut griji pentru mine.

Mai mult, nu m-am gândit niciodată să-i cer cuiva permisiunea de a deveni scriitoare. N-am văzut pe nimeni din familia mea cerând vreodată permisiunea pentru *ceva*.

Ai mei treceau pur şi simplu la treabă.

Aşa că am hotărât să fac la fel: să trec pur şi simplu la treabă.

Biletul de voie

Iată unde vreau să ajung, dragii mei:

Nu aveţi nevoie de permisiunea nimănui pentru a trăi o viaţă creativă.

Poate nu aţi primit acest mesaj în copilărie. Poate că părinţilor voştri le era teamă să-şi asume vreun risc. Poate că respectau maniacal regulile sau erau depresivi ori toxicomani ori abuzivi şi nu aveau puterea să fie creativi. Poate că se temeau de ce vor spune vecinii. Poate că părinţii voştri nu erau făptuitori, ci doar consumatori. Poate că aţi crescut într-un mediu în care oamenii zăceau în faţa televizorului, aşteptând să li se întâmple ceva.

Uitaţi de toate astea. Nu sunt importante.

Priviţi un pic mai în urmă în istoria familiei voastre. Uitaţi-vă la bunici: există şanse bune ca *ei* să fi fost făptuitori. Nu? Nici ei? Atunci uitaţi-vă şi mai în urmă. Uitaţi-vă la străbunicii voştri. Uitaţi-vă la strămoşii voştri. Uitaţi-vă la imigranţi, la sclavi, la soldaţi, la fermieri, la marinari sau la băştinaşii care au văzut sosind corăbiile colonizatorilor. Întoarceţi-vă în timp îndeajuns de mult şi veţi găsi oameni care nu erau simpli consumatori, care nu stăteau pasivi, aşteptând să li se întâmple lucruri. Veţi găsi oameni care şi-au petrecut viaţa făcând lucruri.

Din ei vă trageţi.

Din ei ne tragem cu toţii.

Fiinţele umane au fost creative foarte mult timp – destul de mult şi destul de constant pentru ca impulsul creator să pară astăzi cu totul firesc. Ca să înţelegeţi mai bine, gândiţi-vă la următorul fapt: cea mai timpurie manifestare artistică a omului datează de-acum patruzeci de mii de ani. Prin contrast, cele mai timpurii dovezi de agricultură umană nu au decât zece mii de ani. Ceea ce înseamnă că am hotărât cândva, în evoluţia noastră colectivă, că e mult mai important să facem lucruri frumoase, dar inutile, decât să învăţăm să ne hrănim în mod regulat.

Actele de creaţie sunt fantastic de diverse. Unele dintre cele mai durabile şi mai îndrăgite opere de artă sunt neîndoielnic maiestuoase. Unele te fac să cazi în genunchi şi să plângi. Altele, nu. O operă care te emoţionează şi te inspiră pe tine s-ar putea să mă plictisească pe mine de moarte. O parte din arta creată de oameni de-a lungul veacurilor e absolut sublimă şi a izvorât probabil dintr-un solemn sentiment al sacrului, însă nu toată arta e astfel. Avem uneori de-a face pur şi simplu cu opera unor inşi care nu voiau decât să se distreze – să-şi facă oalele de lut mai frumoase, să construiască un scaun mai plăcut la vedere sau să deseneze un penis pe perete ca să le mai treacă vremea. Ceea ce e perfect în regulă.

Vrei să scrii o carte? Să compui un cântec? Să regizezi un film? Să decorezi vase de ceramică? Să înveţi un dans? Să explorezi un ţinut nou? Vrei să desenezi un penis pe perete? Fă-o. E dreptul tău prin naştere, ca fiinţă umană, aşa că fă-o cu inima deschisă. (Ia lucrurile în serios, bineînţeles – dar nu *foarte* în serios.) Lasă inspiraţia să te ducă unde vrea ea. Nu uita că de-a lungul timpului oamenii au creat tot felul de lucruri fără să facă prea mult caz.

Facem lucruri fiindcă ne *place* să facem lucruri.

Vânăm ineditul şi noutatea fiindcă ne *plac* ineditul şi noutatea.

Şi s-ar părea că inspiraţia lucrează cu noi fiindcă aşa

îi *place* – fiindcă oamenii au ceva special, ceva în plus, o bogăţie care prisoseşte – ceea ce romanciera Marilynne Robinson numeşte „supraabundenţă magică”.

Ce e oare această supraabundenţă magică?

E creativitatea ta înnăscută, care murmură şi freamătă în adâncul tău.

Te bate gândul să devii o persoană creativă? Dar eşti deja. Chiar şi a-i spune cuiva „persoană creativă” e comic de redundant. Creativitatea e caracteristica speciei noastre. Avem simţurile necesare pentru ea; avem curiozitatea necesară; avem, la mâini, degetele opozabile necesare; avem ritmul necesar; avem limbajul, emoţia şi legătura înnăscută cu divinitatea, toate necesare pentru creativitate.

Câtă vreme eşti în viaţă, eşti o persoană creativă. Tu şi eu şi toţi cunoscuţii noştri ne tragem din făptuitori de-a lungul a zeci de mii de ani. Decoratori, reparatori, povestitori, dansatori, exploratori, scripcari, toboşari, constructori, cultivatori, rezolvitori de probleme, creatori de frumuseţe – toţi aceştia sunt strămoşii noştri comuni.

Apărătorii culturii înalte vor încerca să te convingă că arta aparţine doar celor puţini şi aleşi, însă ei n-au dreptate şi pe deasupra sunt enervanţi. *Toţi* suntem cei puţini şi aleşi. Toţi suntem programaţi să fim creatori. Chiar dacă ai crescut uitându-te la desene animate, într-o dulce apatie, de dimineaţă până seara, creativitatea stă înăuntrul tău la pândă. Creativitatea ta e mult mai bătrână decât tine, mult mai bătrână decât oricare dintre noi. Până şi corpul şi fiinţa ta sunt perfect proiectate ca să conlucreze cu inspiraţia, iar inspiraţia încearcă mereu să-ţi dea de urmă – la fel cum i-a vânat şi pe strămoşii tăi.

Altfel spus: *nu-ţi trebuie bilet de voie de la conducere ca să duci o viaţă creativă*.

Sau, dacă-ţi faci totuşi griji că-ţi trebuie bilet de voie – UITE, tocmai ţi-am dat eu unul.

Tocmai ţi l-am scris pe dosul unei liste vechi de cumpărături.

Consideră-te complet acoperit.

Şi-acum du-te şi făptuieşte ceva.

Împodobeşte-te

Am o vecină care-şi face tatuaje noi tot timpul.

O cheamă Eileen. Îşi face tatuaje noi cum mi-aş cumpăra eu o pereche nouă de cercei ieftini – iac-aşa, de moft. Câteodată se trezeşte dimineaţa cam abătută şi anunţă: „Cred că azi mă duc să-mi fac un tatuaj”.

Dacă o întrebi pe Eileen ce fel de tatuaj are de gând să-şi facă, o să-ţi spună: „Nu ştiu. O să văd când ajung la studio. Sau o să-l las pe artist să-mi facă o surpriză”.

Femeia asta nu e o adolescentă incapabilă să-şi controleze impulsurile. E o femeie matură, cu copii adulţi, care conduce o afacere de succes. În plus, e un om extraordinar, minunat, fără seamăn, şi unul dintre spiritele cele mai libere pe care le-am întâlnit vreodată. Când am întrebat-o odată cum de acceptă ca trupul să-i fie însemnat aşa, la întâmplare, cu cerneală permanentă, mi-a zis:

— N-ai înţeles! Nu-i permanent. E temporar.

Încurcată, am întrebat-o:

— Vrei să zici că toate tatuajele tale sunt temporare?

A zâmbit şi a zis:

— Nu, Liz. Tatuajele sunt permanente; *trupul* meu e trecător. La fel şi-al tău. Nu suntem aici, pe pământ, decât scurtă vreme, aşa că am hotărât cu mult timp în urmă că vreau să mă-mpodobesc cât de jucăuş pot, până mai am timp.

Îmi place chestia asta la nebunie.

Fiindcă – la fel ca Eileen – şi eu vreau să-mi împodobesc cât mai viu cu putinţă viaţa trecătoare. Şi nu vorbesc doar de aspectul fizic, ci şi de cel emoţional, spiritual, intelectual. Nu vreau să-mi fie frică de culori strălucitoare, de sunete noi, de iubiri mari, decizii riscante, experienţe stranii, strădanii ciudate, schimbări bruşte sau chiar eşecuri.

Să nu vă-nchipuiţi că am de gând să mă acopăr cu tatuaje (că nu sunt pasiunea mea), însă *chiar* o să petrec cât mai mult timp creând lucruri încântătoare de pe urma existenţei mele, fiindcă asta mă ajută să rămân trează şi

plină de viaţă.

Eu mă-mpodobesc cu tuş de imprimantă, nu cu cerneală de tatuaj. Însă pornirea mea spre scris are exact aceeaşi origine ca pornirea lui Eileen de a-şi transforma pielea într-o pânză pictată-n culori vii câtă vreme mai e pe lume.

Originea e într-un loc numit *De ce nu*?

Pentru că totu-i trecător.

Îndreptăţirea

Dar ca să poţi trăi astfel – liber să creezi, liber să explorezi – trebuie să ai un adânc simţ al îndreptăţirii personale, pe care sper că vei învăţa să ţi-l cultivi.

Recunosc că termenul *îndreptăţire* are conotaţii profund negative, însă aş vrea să mi-l însuşesc aici şi să-i dau o întrebuinţare bună, fiindcă n-ai să fii niciodată în stare să creezi ceva interesant pornind de la experienţe din viaţa ta dacă nu crezi că eşti îndreptăţit ca măcar să încerci. Îndreptăţirea creativă nu înseamnă să capeţi aere de prinţesă ori să te porţi de parcă lumea ţi-ar datora ceva. Nu, îndreptăţirea creativă înseamnă pur şi simplu să crezi că *îţi este permis să fii aici* şi că – în virtutea faptului că eşti aici – îţi este permis să ai un cuvânt de spus şi o viziune proprie.

Poetul David Whyte numeşte acest simţ al îndreptăţirii creative „aroganţa apartenenţei” şi susţine că e un privilegiu absolut vital pe care trebuie să ţi-l cultivi dacă vrei să ai o interacţiune mai intensă cu viaţa.

Fără această aroganţă a apartenenţei n-o să-ţi poţi asuma niciodată vreun risc creativ. Fără ea, n-o să te poţi avânta niciodată în afara izolării sufocante a siguranţei tale, ca să păşeşti pe tărâmul experienţelor frumoase şi neprevăzute.

Aroganţa apartenenţei nu are nimic de-a face cu a fi egocentric sau absorbit de sine. În mod straniu, e chiar contrariul; e o forţă divină care de fapt *te va scoate din tine însuţi* şi-ţi va îngădui să te implici deplin în propria-ţi viaţă. Fiindcă adesea te împiedică să ai o viaţă creativă *tocmai* faptul că te laşi absorbit de tine însuţi (te îndoieşti

de tine, eşti dezgustat de tine, te judeci mereu, simţi mereu nevoia să te aperi). Aroganţa apartenenţei te scoate din cele mai întunecate adâncimi ale urii de sine – nu spunând

„Sunt cel mai tare!”, ci spunând pur şi simplu „Sunt aici!”

Cred că acest tip bun de aroganţă – acest simplu drept de a exista şi, prin urmare, de a te exprima – e singura armă cu care poţi opri dialogul acela nesuferit care ţi se tot înfiripă în minte ori de câte ori ai un impuls artistic. Ştii despre ce dialog nesuferit vorbesc, nu? Despre cel care sună cam aşa: „Cine dracu’ te crezi, de încerci să fii creativ? Eşti jalnic, eşti prost, n-ai talent şi n-ai niciun rost pe lume. Treci înapoi în bârlogul tău”.

Gânduri la care poate că toată viaţa ai răspuns cuminte: „Ai dreptate. Sunt jalnic şi sunt prost.

Mulţumesc. Trec înapoi în bârlogul meu chiar acum”.

Aş vrea să te văd că începi o conversaţie mai productivă şi mai interesantă cu tine însuţi. Sau măcar apără-te, pentru Dumnezeu!!

Poţi începe să-ţi aperi calitatea de persoană creativă încercând să te defineşti. Încercând să-ţi declari intenţiile. Aşa că stai drept şi spune cu voce tare ce ţi se potriveşte: *Sunt scriitor*.

Sunt cântăreţ.

Sunt actor.

Sunt grădinar.

Sunt dansator.

Sunt inventator.

Sunt fotograf.

Sunt bucătar.

Sunt designer.

Sunt asta şi asta şi pe deasupra mai sunt şi asta şi asta!

Încă nu ştiu exact ce sunt, dar o să aflu, fiindcă-s curios!

Spune-o răspicat. Dă de ştire că eşti prezent. Dă-ţi *ţie* de ştire că eşti prezent – fiindcă declaraţia asta de intenţie

îţi e adresată şi ţie, nu doar universului sau celor din jur. La auzul acestui anunţ, sufletul tău o să se mobilizeze pe măsură. De fapt o să se mobilizeze *extaziat*, fiindcă sufletul tău exact pentru asta s-a născut. (Crede-mă, sufletul tău a aşteptat ani buni să te trezeşti la viaţă.) Însă tu trebuie să fii iniţiatorul acestei conversaţii, iar apoi trebuie să te simţi îndreptăţit s-o continui.

Această declaraţie de intenţie şi îndreptăţire nu trebuie s-o rosteşti o singură dată, după care să aştepţi miracole; trebuie s-o repeţi zi de zi, pentru totdeauna. Eu a trebuit să mă definesc şi să mă apăr ca scriitoare în fiecare zi din viaţa mea de adult – amintind şi reamintind permanent sufletului meu şi cosmosului că iau foarte în serios viaţa mea creativă şi că n-o să încetez niciodată să creez, indiferent de rezultat şi indiferent cât de profunde ar fi sentimentele mele de nelinişte şi nesiguranţă.

De-a lungul timpului am găsit şi tonul potrivit pentru aceste afirmaţii. Cel mai bine e să fii insistent, dar afabil. Repetă-te, dar nu deveni strident. Vorbeşte-le celor mai sumbre şi mai pesimiste voci lăuntrice aşa cum vorbeşte un negociator de ostatici cu un psihopat violent: calm, dar ferm. Mai presus de toate, nu bate niciodată în retragere. Nu-ţi poţi permite să baţi în retragere. Viaţa pentru a cărei salvare negociezi este, la urma urmelor, viaţa ta.

„Cine dracu’ te crezi?”, o să te întrebe vocile sumbre dinăuntru.

„Întrebarea asta-i chiar nostimă”, poţi să răspunzi. „O să vă spun cine sunt: sunt o făptură a lui Dumnezeu, ca toţi ceilalţi. Sunt o parte din acest univers. Am binefăcători spirituali nevăzuţi care cred în mine şi care trudesc alături de mine. Simplul fapt că sunt aici e dovada că am dreptul să fiu aici. Am dreptul să-mi spun cuvântul şi am dreptul la o viziune proprie. Am dreptul să conlucrez cu creativitatea, fiindcă eu însumi sunt un produs şi o consecinţă a Creaţiei. Mă aflu într-o misiune de eliberare artistică, *aşa că daţi-mi drumul*!”

Vezi?

Acum tu eşti cel care vorbeşte.

Originalitate *versus* autenticitate

Poate te temi că nu eşti suficient de original.

Poate că asta-i problema – îţi faci griji că ideile tale sunt banale şi insipide, aşadar nevrednice de creaţie.

Scriitorii aspiranţi îmi spun adesea: „Am o idee, dar mi-e teamă că a fost deja pusă în aplicare”.

Ei bine, da, probabil că a fost deja pusă în aplicare. Majoritatea lucrurilor s-au făcut deja – dar încă nu au fost făcute de *tine*.

Până la capătul vieţii, Shakespeare a epuizat cam toate subiectele posibile de poveşti, însă asta nu i-a împiedicat pe scriitorii de după el ca, vreme de cinci secole, să exploreze de la capăt aceleaşi subiecte.

(Şi să nu uităm că multe din acele poveşti deveniseră deja clişee cu mult înainte ca Shakespeare să se fi atins de ele.) Se zice că, atunci când a văzut picturile rupestre din peştera Lascaux, Picasso ar fi spus:

„N-am învăţat nimic în douăsprezece mii de ani” – ceea ce probabil că-i adevărat, dar ce contează?

Ce contează că repetăm aceleaşi teme? Că ne învârtim în jurul aceloraşi idei, iar şi iar, generaţie după generaţie? Că fiecare nouă generaţie simte aceleaşi imbolduri şi pune aceleaşi întrebări pe care oamenii le-au simţit şi le-au pus ani la rând? În definitiv, toţi suntem înrudiţi unii cu alţii, aşa că instinctul nostru creativ va produce şi ceva repetiţii. Orice lucru ne aminteşte de altul. Însă odată ce în spatele unei idei se află felul tău de a te exprima şi pasiunea ta, ideea aceea devine *a ta*.

În orice caz, cu cât îmbătrânesc, cu atât mă impresionează mai puţin originalitatea. Astăzi mă emoţionează mult mai mult autenticitatea. Încercările de a fi original pot părea adesea forţate şi afectate, pe când autenticitatea are o rezonanţă discretă care mă mişcă mereu.

Aşadar spune pur şi simplu ce ai de spus, şi vorbeşte din toată inima.

Împărtăşeşte orice îţi vine să împărtăşeşti.

Dacă e suficient de autentic, crede-mă – o să *pară*

original.

Motive

A, şi încă ceva: nu ţi se cere să salvezi lumea cu creativitatea ta.

Cu alte cuvinte, nu numai că arta ta nu trebuie să fie originală, dar nici *importantă* nu trebuie să fie.

De exemplu: ori de câte ori îmi spune cineva că vrea să scrie o carte ca să-i ajute pe alţii, mă gândesc mereu: *A, te rog, nu*.

Te rog nu încerca să mă ajuţi.

Adică foarte drăguţ din partea ta că vrei să-i ajuţi pe oameni, dar te rog nu face din asta singurul tău motiv de a crea, căci o să ne apese povara intenţiei tale măreţe şi o să ne pună sufletul la încercare. (Asta îmi aminteşte de minunatul adagiu al editorialistei britanice Katharine Whitehorn: „Pe cei care trăiesc pentru ceilalţi îi poţi recunoaşte după expresia persecutată de pe feţele celorlalţi.”) Aş prefera de mii de ori să scrii o carte ca să te distrezi tu decât ca să mă ajuţi pe mine. Sau, dacă subiectul tău e mai sumbru şi mai serios, aş prefera să-ţi practici arta ca să te salvezi pe tine ori să te eliberezi de o posibilă povară psihică, în loc să ne salvezi sau să ne eliberezi *pe noi*.

Odată am scris o carte ca să mă salvez pe mine. Am scris nişte memorii de călătorie ca să-mi desluşesc propriul periplu şi haos emoţional. Tot ce am încercat în acea carte a fost să mă descifrez pe mine. Dar pentru asta am scris totuşi o poveste care, după câte se pare, a ajutat o mulţime de alte persoane să se descifreze – deşi nu asta a fost intenţia mea. Dacă m-aş fi aşezat la birou să scriu *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* cu unicul scop de a-i ajuta pe alţii, aş fi produs o carte complet diferită. Ba chiar aş fi putut produce o carte care să fi fost insuportabil de prost scrisă. (Da, ştiu… multor critici *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* li s-a părut oricum insuportabil de prost scrisă – dar nu asta-i ideea: ideea e că am scris cartea aia pentru mine şi poate tocmai de aceea multor cititori li s-a părut autentică şi, în ultimă instanţă, utilă.)

Să ne gândim de pildă chiar la cartea pe care o ţineţi acum în mână. *Lecţii de magie* e evident o carte de autoperfecţionare, nu? Dar, cu tot respectul şi cu toată afecţiunea, n-am scris-o pentru voi; am scris-o pentru *mine*. Am scris cartea de faţă pentru plăcerea mea, fiindcă e o adevărată încântare pentru mine să mă gândesc la tema creativităţii. E agreabil şi util pentru mine să meditez la acest subiect. Dacă ceea ce am scris aici o să vă ajute e grozav şi mă bucur. Ar fi un efect secundar minunat. Însă, în definitiv, fac ceea ce fac pentru că-mi place s-o fac.

Am o prietenă călugăriţă care şi-a petrecut existenţa ajutându-i pe oamenii fără adăpost din Philadelphia. E un fel de sfântă în viaţă. E o susţinătoare neobosită a săracilor, suferinzilor, rătăciţilor şi părăsiţilor. Şi ştiţi de ce activitatea ei caritabilă e atât de eficientă? *Fiindcă-i place să facă asta*.

Fiindcă pentru ea e plăcut. Altminteri n-ar merge. Altminteri n-ar fi decât o îndatorire grea şi un cumplit martiriu. Dar sora Mary Scullion nu e o martiră. E un suflet voios care se distrează de minune ducând viaţa care se potriveşte cel mai bine firii ei şi care o ajută să rămână activă. Întâmplător, făcând asta, are grijă şi de o mulţime de persoane – însă toată lumea poate întrezări în spatele misiunii bucuria ei adevărată; în ultimă instanţă, acesta e motivul pentru care prezenţa ei e atât de vindecătoare.

E în regulă ca munca să ţi se pară distractivă, asta vreau să zic. E în regulă şi dacă munca e vindecătoare, fascinantă sau izbăvitoare pentru tine, sau dacă nu e, poate, decât un hobby care te fereşte s-o iei razna. Ba e în regulă şi dacă munca ta e absolut frivolă. E permis. Totul e permis.

Movele tale intime de a crea sunt de ajuns. Îndeletnicindu-te pur şi simplu cu ceea ce iubeşti ai putea până la urmă să ne şi ajuţi. („Nu există dragoste care să nu devină ajutor”, spunea teologul Paul Tillich.)

Aşadar, ocupă-te cu ceea ce te umple de viaţă. Urmăreşte-ţi fascinaţiile, obsesiile şi impulsurile. Ai încredere în ele. Creează absolut orice provoacă o

revoluţie în inima ta.

Restul va veni de la sine.

Şcolarizarea

N-am obţinut nicio diplomă de studii superioare în domeniul scrisului. De fapt, nu am studii postuniversitare. Am absolvit New York University cu o diplomă în ştiinţe politice (fiindcă o specialitate tot trebuie să ai) şi mă simt şi acum norocoasă că am primit ceea ce eu consider a fi fost o educaţie în arte liberale de modă veche, cu vederi largi.

Deşi am ştiut dintotdeauna că vreau să fiu scriitoare şi am urmat în studenţie câteva cursuri de tehnici literare, n-am ales să fac un masterat în scriere creativă după ce am absolvit New York University. Mă îndoiam că aş putea să-mi găsesc propria voce într-o încăpere plină cu alţi cincisprezece scriitori tineri care încearcă să-şi afle propriile *lor* voci.

În plus, nu eram chiar sigură că o diplomă de studii superioare în scriere creativă avea să-mi asigure traiul. A face studii artistice şi literare nu e ca şi cum ai merge la stomatologie, de exemplu, unde poţi fi destul de sigur că după absolvire îţi vei găsi o slujbă în domeniu. Şi, deşi consider că e important ca dentiştii să fie acreditaţi oficial de stat (ca şi piloţii de avioane, avocaţii ori manichiuristele, de altfel), nu sunt convinsă că avem nevoie de romancieri acreditaţi oficial. Istoria pare să-mi dea dreptate în privinţa asta. Doisprezece scriitori nord-americani au câştigat Premiul Nobel din 1901 încoace: niciunul n-a avut un masterat în arte frumoase şi studii umaniste. Patru dintre ei n-au făcut decât liceul.

În zilele noastre e plin de şcoli exorbitant de scumpe unde te poţi duce să studiezi artele. Unele sunt fabuloase, altele mai puţin. Dacă vrei s-o apuci pe calea asta, foarte bine – dar să ştii că e un târg, aşa că asigură-te că târgul va fi în interesul tău. Ce obţine şcoala respectivă din acest târg e clar: banii tăi. Ce obţin studenţii depinde de devotamentul lor faţă de învăţătură, de seriozitatea programului şi de calitatea profesorilor. Fără îndoială, în

aceste programe poţi învăţa disciplina, stilul, ba poate şi curajul. Tot aici ţi-ai putea întâlni şi „tribul” – colegii care îţi vor oferi conexiuni profesionale valoroase şi sprijin pentru cariera ta viitoare. Ba chiar ai putea fi atât de norocos, încât să-l găseşti pe mentorul visurilor tale sub chipul unui profesor deosebit de sensibil şi dedicat. Însă mă tem că, adesea, studenţii de la arte nu caută în educaţia superioară decât dovada propriei legitimităţi – dovada că sunt cu adevărat persoane creative, fiindcă aşa zice diploma lor.

Pe de o parte, înţeleg perfect această nevoie de validare; încercările creative sunt un parcurs incert.

Dar dacă îţi exersezi măiestria în fiecare zi pe cont propriu, cu disciplină constantă şi cu dragoste, atunci eşti *deja* un creator adevărat şi n-ai nevoie să plăteşti pe nimeni ca să afirme asta despre tine.

Dacă ai dobândit deja o diplomă de studii superioare într-un anumit domeniu creativ, nu-ţi face griji!

Dacă eşti norocos, ţi-a îmbunătăţit arta şi sunt sigură că măcar nu ţi-a prins rău. Foloseşte lecţiile pe care le-ai învăţat la şcoală ca să-ţi perfecţionezi măiestria. Sau, dacă eşti pe cale să obţii o diplomă în arte chiar acum şi-ţi poţi permite cinstit şi uşor să faci asta, iarăşi e bine. Dacă şcoala respectivă a fost gratuită e şi mai bine. Ai noroc că eşti acolo, aşa că foloseşte norocul în avantajul tău. Munceşte serios, exploatează la maximum oportunităţile şi evoluează, evoluează, evoluează. Poate fi o perioadă extraordinară de studiu concentrat şi dezvoltare creativă. Dar dacă te gândeşti la vreun fel de şcolarizare superioară în arte şi nu te lăfăi în bani, află că *poţi trăi şi fără ea*. Cu siguranţă poţi trăi fără datorii, fiindcă datoriile vor fi mereu abatorul visurilor tale creative.

Un foarte bun pictor pe care-l cunosc e profesor la una dintre cele mai prestigioase şcoli de arte din lume – însă acest prieten al meu nu are o diplomă de studii superioare. E un maestru, da, însă şi-a învăţat singur meşteşugul. A ajuns un pictor de seamă fiindcă a muncit al naibii de serios ani de zile ca să devină un pictor de seamă.

Acum le predă altora, la un nivel de care el personal nu a avut parte niciodată. Ceea ce te face să pui sub semnul întrebării rostul şi necesitatea întregului sistem. Studenţii însă se îngrămădesc din lumea-ntreagă să studieze la şcoala lui şi mulţi dintre ei (cei care nu provin din familii bogate sau care nu au obţinut o bursă integrală din partea universităţii) ies din programul respectiv cu datorii de zeci de mii de dolari. Prietenul meu ţine foarte mult la studenţii lui şi de aceea faptul că-i vede afundându-se în datorii (în timp ce, paradoxal, se căznesc să semene cât mai mult cu *el*) îl mâhneşte – şi mă mâhneşte şi pe mine.

Când l-am întrebat de ce fac asta – de ce studenţii aceia îşi ipotechează atât de grav viitorul pentru câţiva ani de studiu creativ –, mi-a zis: „Ei bine, adevărul e că nu gândesc întotdeauna chestiunea în ansamblu. Majoritatea artiştilor sunt oameni impulsivi, care nu fac planuri pe termen prea lung. Artiştii sunt din fire pariori. E un obicei periculos să pariezi. Dar când produci artă pariezi întotdeauna. Arunci zarul pariind pe slaba şansă ca timpul, energia şi resursele pe care le investeşti să dea roade bogate mai târziu – ca cineva să-ţi cumpere operele şi să cunoşti succesul. Mulţi dintre studenţii mei pariază pe faptul că educaţia lor scumpă va fi rentabilă pe termen lung”.

Înţeleg asta. Şi eu am fost mereu impulsivă din punct de vedere creativ. E ceva ce vine împreună cu curiozitatea şi pasiunea. Mă pripesc, şi fac pariuri în munca mea tot timpul – sau cel puţin încerc. Trebuie să fii dispus să-ţi asumi riscuri dacă vrei să duci o viaţă creativă. Dar dacă tot trebuie să pariezi, *fii conştient că pariezi*. Nu arunca niciodată zarurile fără să-ţi dai seama că ţii în mână o pereche de zaruri.

Şi asigură-te că într-adevăr îţi poţi acoperi pariurile (atât emoţional, cât şi financiar).

Mă tem însă că mulţi plătesc de se usucă pentru o educaţie superioară în arte fără să-şi dea seama că, de fapt, totul e doar un pariu, fiindcă – la suprafaţă – poate părea că fac o investiţie trainică în viitorul lor. În definitiv,

nu e oare şcoala locul unde se duc oamenii să înveţe o meserie – şi oare nu e un lucru responsabil şi respectabil să deprinzi o meserie? Însă a fi artist nu e o *meserie* la fel ca meseriile obişnuite. În domeniile creative nu există siguranţa locului de muncă şi nici nu va exista vreodată.

Prin urmare, a te îndatora masiv ca să devii creator poate transforma într-un stres şi într-o povară ceva ce ar trebui să fie doar bucurie şi eliberare. Iar după ce au investit atât de mult în educaţia lor, artiştii care nu cunosc imediat succesul profesional (adică majoritatea artiştilor) se pot simţi nişte rataţi.

Sentimentul că au ratat le poate înăbuşi încrederea creativă – ba chiar îi poate opri definitiv să mai creeze. Se vor afla apoi în situaţia groaznică de a fi nevoiţi să se descurce nu numai cu sentimentul de ruşine şi de eşec, ci şi cu nişte facturi lunare piperate care le vor aminti veşnic de ruşinea şi eşecul lor.

Vă rog să înţelegeţi că nu sunt în niciun caz împotriva educaţiei superioare; sunt pur şi simplu împotriva îndatorării paralizante – îndeosebi pentru cei care doresc să ducă o viaţă creativă. Şi în ultima vreme (cel puţin aici, în America) conceptul de educaţie superioară a devenit practic sinonim cu îndatorarea paralizantă. Nimeni n-are mai puţină nevoie de datorii decât un artist. Aşa că încearcă să nu cazi în capcana asta. Iar dacă ai căzut deja, încearcă din răsputeri să te eliberezi prin orice mijloace şi cât mai curând posibil. Eliberează-te ca să poţi trăi şi crea în deplină libertate, aşa cum ţi-a fost hărăzit de la natură.

Ai grijă de tine, asta zic.

Ai grijă să-ţi ocroteşti viitorul – dar să-ţi ocroteşti şi echilibrul mintal.

Ca alternativă, încearcă asta

În loc să faci împrumuturi ca să mergi la o şcoală de arte, ce-ar fi să te avânţi mai adânc în lume, s-o explorezi mai vitejeşte? Sau avântă-te mai adânc şi mai vitejeşte înăuntrul tău. Fă un inventar cinstit al educaţiei pe care o ai *deja* – anii trăiţi, necazurile îndurate, abilităţile căpătate

pe parcurs.

Dacă eşti tânăr, deschide larg ochii şi lasă lumea să te educe cât mai mult posibil. („Nu vă mai înălţaţi prin manuale şcolare!”, avertiza Walt Whitman, şi te avertizez şi eu; există multe modalităţi de a învăţa care nu implică neapărat săli de clasă.) Şi simte-te liber să începi să-ţi împărtăşeşti perspectiva prin intermediul creativităţii, chiar dacă nu eşti decât un copil. Dacă eşti tânăr, vezi lucrurile altfel decât mine, iar eu aş vrea să ştiu cum vezi tu lucrurile. Cu toţii vrem să ştim. Când îţi privim opera (oricare ar fi ea) ne-am dori să-ţi simţim tinereţea – senzaţia aceea proaspătă că tocmai ai apărut printre noi. Fii generos şi lasă-ne s-o simţim. În definitiv, a trecut multă vreme de când eram ca tine.

Dacă eşti mai în vârstă, ai încredere că lumea te-a educat în tot acest răstimp. Ştii deja mult mai multe decât crezi. Nu eşti desăvârşit; eşti pur şi simplu *pregătit*. Indiferent cum ţi-ai petrecut vremea, după o anumită vârstă ai obţinut, foarte probabil, un doctorat în existenţă. Dacă eşti încă aici – dacă ai supravieţuit atât de mult –, asta se datorează faptului că ştii nişte lucruri. Avem nevoie să ne dezvălui ce ştii, ce ai învăţat, ce ai văzut şi simţit. Dacă eşti mai în vârstă, sunt şanse serioase să ai tot ce-ţi trebuie ca să duci o viaţă mai creativă – cu excepţia încrederii de a-ţi realiza efectiv opera. Noi însă avem nevoie ca tu să-ţi realizezi opera.

Fie că eşti vârstnic, fie că eşti tânăr, avem nevoie de opera ta ca să ne îmbogăţească şi să ne inspire în viaţă.

Aşa că înhaţă-ţi incertitudinile şi temerile, ţine-le de glezne cu capul în jos şi scuturã-te de ideile împovărătoare despre ce ai nevoie (şi cât trebuie să plăteşti) ca să-ţi legitimezi creativitatea. Fiindcă îţi spun că ai *deja* legitimitate, prin simplul fapt că te afli printre noi.

Dascălii tăi

Vrei să studiezi cu marii dascăli? Asta vrei?

Ei bine, îi găseşti pretutindeni. Trăiesc pe rafturile bibliotecii tale; trăiesc pe pereţii muzeelor; trăiesc în înregistrările făcute cu zeci de ani în urmă. Dascălii tăi nici

nu trebuie să fie în viaţă ca să te educe.

Niciun scriitor în viaţă nu m-a învăţat mai multe despre proiectarea unei intrigi şi despre caracterizare decât Charles Dickens – şi e de prisos să spun că nu ne-am întâlnit în timpul programului de lucru de la serviciu ca să discutăm. Tot ce am avut de făcut ca să învăţ de la Dickens a fost să petrec nişte ani studiindu-i în secret romanele ca pe Sfânta Scriptură şi apoi să exersez singură ca apucata.

Într-un fel, scriitorii aspiranţi sunt norocoşi, fiindcă scrisul e o treabă atât de intimă (şi de ieftină), şi aşa a fost mereu. Ce-i drept, în cazul altor preocupări creative e mai complicat şi poate fi mult mai costisitor. Pregătirea strictă şi sub supraveghere poate fi esenţială dacă vrei să fii cântăreţ de operă profesionist sau violoncelist, de exemplu. Secole la rând oamenii au studiat la conservator sau în academii de dans ori de artă. Mulţi creatori minunaţi au ieşit de-a lungul timpului din asemenea şcoli. Pe de altă parte, mulţi alţi creatori minunaţi nu au ieşit din ele. După cum multe persoane talentate au primit o educaţie excepţională, dar n-au pus-o niciodată în practică.

Mai presus de orice, e valabil următorul adevăr: oricât de grozavi ar fi profesorii tăi şi oricât prestigiu şi bună reputaţie are şcoala pe care o urmezi, până la urmă tu eşti cel care trebuie să muncească. La un moment dat dascălii nu vor mai fi lângă tine. Pereţii şcolii vor dispărea şi vei fi pe cont propriu. Orele pe care le vei investi atunci în exerciţiu, studiu, auziţii şi creaţie vor depinde doar de tine.

Cu cât te căsătoreşti mai curând şi mai pasional cu această idee – *anume că, în ultimă instanţă, totul depinde doar de tine* –, cu atât o s-o duci mai bine.

Grăsanii

Ştii ce-am făcut eu pe la douăzeci şi ceva de ani, în loc să mă duc la o şcoală pentru scriitori? m-am angajat ospătăriţă la un mic restaurant.

Mai târziu am lucrat şi ca barmaniţă. Am lucrat, de asemenea, ca bonă, ca meditator privat, ajutor la fermă, bucătăreasă, învăţătoare, vânzătoare de vechituri şi

vânzătoare la o librărie. Locuiam în apartamente ieftine, nu aveam maşină şi purtam haine cumpărate la mâna a doua. Lucram în toate turele, îmi economiseam banii şi apoi plecam în călătorie o vreme, ca să aflu tot soiul de lucruri. Voiam să întâlnesc oameni şi să le ascult poveştile. Scriitorilor li se spune să scrie ceea ce ştiu, iar ceea ce ştiam eu era că nu ştiam încă prea multe, aşa că am început să caut material. Munca la restaurant era extraordinară, fiindcă aveam acces la câteva zeci de voci diferite în fiecare zi. Ţineam două carneţele în buzunarele din spate de la pantaloni – unul pentru comenzile clienţilor şi celălalt pentru discuţiile cu ei.

Munca la bar a fost şi mai bună, fiindcă personajele de acolo erau deseori ameţite de băutură şi prin urmare mai dornice să-mi povestească viaţa lor. (Ca barmaniţă am învăţat nu numai că toată lumea are o poveste care te lasă fără glas, dar şi că toată lumea vrea săţ i-o spună.) Mi-am trimis producţiile pe la diverse publicaţii şi am colecţionat în schimb scrisori de refuz. Am continuat să scriu, în ciuda refuzurilor. Am migălit la povestirile mele singură în dormitor – dar şi în gări, pe scări, în biblioteci, în parcuri publice şi în apartamentele diverşilor prieteni, iubiţi şi rude. Am expediat tot mai multe scrieri. Am fost respinsă, respinsă, respinsă.

Nu-mi plăceau scrisorile de refuz. Cui îi plac? Însă am privit lucrurile în perspectivă: intenţia mea era să-mi petrec toată viaţa în comuniune cu scrisul, punct. (Plus că cei din familia mea trăiesc veşnic – am o bunică de o sută doi ani! – şi de aceea mi-am închipuit că era prea devreme la cei douăzeci de ani ai mei să încep să mă panichez că trece timpul.) Aşa stând lucrurile, editurile puteau să mă refuze cât voiau; eu nu plecam nicăieri. Prin urmare, ori de câte ori primeam o scrisoare de refuz îi îngăduiam egoului meu să-i spună răspicat semnatarului, oricine ar fi fost: „Crezi că mă poţi speria? Mai am încă optzeci de ani de-acum încolo ca să-ţi scot sufletul! Într-o bună zi o să mă refuze oameni care *deocamdată nici nu s-au născut* – iată cât am de gând să rămân pe-aici”.

Apoi puneam scrisoarea deoparte şi treceam iar la lucru.

Am hotărât să joc jocul scrisorilor de refuz de parcă ar fi fost o partidă cosmică de tenis: cineva îmi trimitea un refuz şi eu îl expediam înapoi peste fileu imediat, trimiţând altă propunere în aceeaşi după-amiază. Politica mea era: *Tu mi-o trimiţi mie*, *eu o pasez prompt* înapoi *în univers*.

Trebuia să procedez astfel, ştiam, fiindcă nimeni n-avea să-mi scoată munca în lume în locul meu. N-aveam pe nimeni care să mă susţină, nu tu agent, nu tu sponsor, nu tu relaţii. (Nu numai că nu ştiam pe nimeni care să aibă o slujbă în lumea editorială, dar abia dacă ştiam câteva persoane care aveau o *slujbă*.) Ştiam că nimeni n-avea să bată la uşa apartamentului meu şi să zică: „Am înţeles că aici locuieşte o tânără scriitoare foarte talentată, dar nepublicată, şi am dori s-o ajutăm să înainteze în carieră”. Nu, trebuia să mă fac singură cunoscută, aşa că m-am făcut cunoscută. În repetate rânduri. Îmi amintesc senzaţia clară că s-ar putea să nu reuşesc niciodată să-i conving pe gardienii fără chip şi fără nume ai porţii pe care o asediam neobosit. Că s-ar putea să nu se predea niciodată. Că s-ar putea să nu mă lase niciodată înăuntru. Că s-ar putea să nu meargă.

Nu conta.

Nu aveam de gând să renunţ în niciun caz la munca mea din simplul motiv că nu „mergea”. Nu asta era noima ei. Recompensele nu puteau veni din rezultate exterioare – ştiam asta. Recompensele trebuiau să vină din bucuria de a duce la bun sfârşit munca în sine şi din convingerea personală că alesesem o cale a devotamentului şi-i eram fidelă. Dacă într-o bună zi aveam să fiu îndeajuns de norocoasă încât să fiu plătită pentru munca mea ar fi fost grozav, dar între timp banii puteau veni din alte surse. Existau nenumărate modalităţi de a-ţi câştiga un trai destul de bun, iar eu am încercat destule şi întotdeauna m-am descurcat îndeajuns de bine.

Eram fericită. Eram complet necunoscută şi eram fericită.

Îmi economiseam câştigurile, plecam în excursii şi luam notiţe. M-am dus la piramidele din Mexic şi mi-am luat notiţe. Am făcut drumuri cu autobuzul prin suburbiile din New Jersey şi mi-am luat notiţe. M-am dus în Europa de Est şi mi-am luat notiţe. M-am dus la petreceri şi mi-am luat notiţe. M-am dus în Wyoming, am lucrat ca ajutor de bucătar la o fermă şi mi-am luat notiţe.

La un moment dat, pe la douăzeci şi ceva de ani, am strâns câţiva prieteni care voiau şi ei să fie scriitori şi împreună am înfiinţat un atelier literar. Câţiva ani la rând ne-am întâlnit de două ori pe lună şi ne-am citit cu loialitate lucrările unul altuia. Din motive pe care nu le mai ştiu, ne-am intitulat Grăsanii.

Era cel mai reuşit atelier literar din lume – sau cel puţin aşa era în ochii noştri. Ne aleseserăm unii pe alţii cu grijă, excluzând astfel acriturile şi teroriştii care apar pe la multe ateliere ca să calce-n picioare visurile oamenilor. Ne impuneam termene-limită şi ne încurajam între noi să ne ducem apoi la editori cu propuneri de publicare. Ajunseserăm să ne ştim vocile şi poticnelile şi ne ajutam reciproc să depăşim obstacolele specifice fiecăruia. Mâncam pizza şi râdeam.

Atelierul Grăsanii a fost productiv, inspirator şi distractiv. Era un loc sigur, în care puteam fi creativi, vulnerabili şi exploratori – ba mai era şi complet gratis. (Cu excepţia pizzei, bineînţeles. Dar hai să fim serioşi! V-aţi dat seama unde vreau s-ajung, nu-i aşa? Puteţi face lucruri de felul ăsta *şi voi*, oameni buni!)

Intră-n scenă Werner Herzog

Am un prieten în Italia care e producător de film independent. Cu mulţi ani în urmă, pe când era un tânăr furios, i-a trimis o scrisoare idolului său, marele regizor german Werner Herzog. În scrisoarea aceea prietenul meu şi-a vărsat năduful, plângându-i-se lui Herzog cât de prost îi mergea în carieră, cum filmele lui nu plac nimănui, cât de greu devenise să faci filme într-o lume în care nimănui nu-i pasă de nimeni, în care totul e atât de scump, în care nu există finanţare pentru artă, în care gusturile publicului

au decăzut, acceptând vulgaritatea şi comercialul…

În orice caz, dacă dorea compasiune, prietenul meu nu nimerise unde trebuia. (Deşi mă depăşeşte motivul pentru care cineva i s-ar adresa tocmai lui *Werner Herzog* în căutarea unui umăr pe care să plângă.) Oricum, Herzog i-a trimis prietenului meu un răspuns lung, lansându-i o provocare feroce, în care spunea cam aşa:

„Încetează cu văicăreala. Nu e vina lumii că tu ai vrut să fii artist. Nu e treaba lumii să se delecteze cu filmele pe care le faci tu şi cu siguranţă nu e obligaţia lumii să plătească pentru visurile tale. Nimeni nu vrea să audă de aşa ceva. Fură o cameră de filmat, dacă trebuie, dar termină cu smiorcăiala şi treci înapoi la lucru”.

(Tocmai mi-am dat seama că în această poveste Werner Herzog a jucat în fond rolul mamei mele.

Splendid!)

Prietenul meu a înrămat scrisoarea şi a atârnat-o deasupra biroului, cum şi trebuia să facă. Fiindcă, deşi admonestarea lui Herzog putea părea un reproş, nu era; era o încercare de a-l elibera. Cred că e un mare act de iubire omenească să-i aminteşti cuiva că poate realiza singur multe lucruri, că lumea nu-i datorează automat nicio răsplată şi că nu e atât de slab şi de împiedicat pe cât se crede.

Astfel de avertismente pot părea prea directe şi adesea nu ne plac, însă aici e în joc chestiunea simplă a respectului de sine. Faptul de a încuraja pe cineva să facă un pas înainte spre propriul respect de sine – îndeosebi când vine vorba să creeze ceva curajos şi nou – are ceva măreţ.

Cu alte cuvinte, ce a reprezentat acea scrisoare?

A reprezentat biletul de voie al prietenului meu.

A trecut înapoi la treabă.

Un truc

Bun, uite un truc: nu te mai plânge.

Crede-mă. Crede-l şi pe Werner Herzog.

Ai o mulţime de motive serioase să nu te mai plângi, dacă vrei să trăieşti o viaţă mai creativă.

Înainte de toate, e plictisitor. Orice artist se plânge, aşa că e un subiect fumat şi fără haz. (Judecând după volumul plângerilor care vin dinspre clasa creativă profesionistă, ai crede că oamenii ăştia au fost condamnaţi la vocaţiile lor de un dictator duşmănos, nu că şi-au ales munca de bunăvoie şi din toată inima.)

În al doilea rând, *bineînţeles* că e greu să creezi; dacă n-ar fi greu, toată lumea ar face asta şi n-ar fi nimic special sau interesant.

În al treilea rând, oricum nimeni nu ascultă cu-adevărat văicărelile altcuiva, fiindcă suntem cu toţii prea concentraţi asupra luptei noastre, aşa că în principiu vorbeşti pur şi simplu la pereţi.

În al patrulea rând şi cel mai important, *sperii inspiraţia*. De fiecare dată când te plângi cât de dificil şi obositor e să fii creativ, inspiraţia se îndepărtează de tine cu încă un pas, jignită. E aproape ca şi cum inspiraţia şi-ar ridica mâinile zicând: „Hei, îmi pare rău, amice! Nu mi-am dat seama că prezenţa mea e aşa o pacoste. Las că merg în altă parte”.

Am cunoscut acest fenomen chiar în viaţa mea, ori de câte ori am început să mă plâng. Am simţit cum văicăreala mea îi trânteşte uşa-n nas inspiraţiei, făcând ca încăperea să pară deodată rece, mică şi goală.

Aşa stând lucrurile, în tinereţe am apucat-o pe următorul drum: am început să-mi spun mie însămi *că-mi place munca mea*. Am afirmat cu tărie că-mi place fiecare aspect al strădaniilor mele creative – agonia şi extazul, succesul şi eşecul, bucuria şi greutăţile financiare, perioadele aride, buchiseala, poticnelile, talmeş-balmeşul şi stupiditatea.

Ba chiar cutezam să spun asta cu voce tare.

Spuneam universului (şi oricui era dispus să mă asculte) că mă dedicasem unei vieţi creative nu ca să salvez lumea, nu ca un gest de protest, nu ca să devin celebră, nu ca să intru în manuale, nu ca să contest sistemul, nu ca să le arăt eu nemernicilor, nu ca să dovedesc familiei că-s destoinică, nu ca o formă de

catharsis emoţional terapeutic… ci pur şi simplu fiindcă *îmi place*.

Aşa că încearcă să spui asta: „Mă bucur de creativitatea mea”.

Iar când o spui, ai grijă să vorbeşti serios.

Întâi şi-ntâi, lumea o să se sperie. Cred că să te bucuri din toată inima de propria muncă e singura atitudine subversivă pe care o poate adopta o persoană creativă în zilele noastre. Mişcarea e foarte şmecheră, fiindcă arareori îndrăzneşte cineva să vorbească cu voce tare despre plăcerea creativă, de teamă că nu va fi luat în serios ca artist. Aşa că spune-o. Fii tu ciudatul care îndrăzneşte să se desfete.

Totuşi, cel mai bun lucru care se-ntâmplă când spui că te delectezi cu munca ta e că atragi inspiraţia.

Inspiraţia îţi va fi recunoscătoare să audă cuvintele astea din gura ta, fiindcă – la fel ca noi toţi – apreciază faptul că e apreciată. Inspiraţia va trage cu urechea şi, auzind de desfătarea ta, îţi va trimite idei drept răsplată pentru entuziasm şi loialitate.

Mai multe idei decât vei putea folosi vreodată.

Idei cât să-ţi ajungă pentru zece vieţi.

Etichetări

Deunăzi, cineva mi-a zis: „Susţii că putem fi creativi cu toţii, dar oare nu există diferenţe uriaşe între talentele şi abilităţile înnăscute ale oamenilor? Desigur, cu toţii putem să fim într-un fel sau altul artişti, dar numai câţiva dintre noi pot fi *mari*, nu-i aşa?”

Nu ştiu.

Adevărul e că nici măcar nu-mi pasă.

Nici măcar nu-mi bat capul să mă gândesc la diferenţa dintre arta înaltă şi arta comercială. Adorm cu capul pe masă dacă începe careva să-mi ţină un discurs despre distincţia academică dintre măiestria adevărată şi simplul meşteşug. Cu siguranţă n-aş vrea să anunţ vreodată cu aplomb că o anumită persoană e menită să ajungă artist important în timp ce alta ar trebui să renunţe.

De unde ştiu? De unde poate şti cineva? Totul e foarte subiectiv şi, oricum, viaţa m-a surprins de prea multe ori în această privinţă. Pe de-o parte, am cunoscut oameni strălucitori care şi-au irosit talentul. Pe de altă parte, există persoane pe care odinioară le-am desconsiderat cu aroganţă şi care mai târziu m-au uimit cu profunzimea şi frumuseţea operei lor. Toate astea m-au făcut să nu mai judec potenţialul cuiva sau să exclud pe cineva.

Te rog deci să nu fii preocupat de asemenea definiţii şi deosebiri, da? Nu vor face decât să te copleşească şi să te tulbure, iar ca să creezi în continuare trebuie să rămâi cât mai uşor şi mai neîmpovărat cu putinţă. Fie că te consideri strălucit, fie că te consideri un ratat, fă pur şi simplu ce simţi nevoia să faci şi scoate-ţi creaţia la vedere. Lasă-i pe alţii să te eticheteze aşa cum simt ei nevoia. Şi te vor eticheta, fiindcă asta le place oamenilor să facă. De fapt, etichetarea e ceva ce oamenii *trebuie* să facă pentru a simţi că au pus haosul existenţei într-o oarecare ordine reconfortantă.

Prin urmare, oamenii te vor îndesa în tot felul de cutii. Vor spune că eşti un geniu, sau un impostor, sau un amator, un prefăcut, un aspirant, o fostă stea, un fanatic, un concurent care nu s-a calificat în finală, un star în ascensiune sau un maestru al reinventării de sine. Poate o să zică lucruri măgulitoare despre tine, poate o să zică lucruri dispreţuitoare. S-ar putea să te numească un simplu romancier, un simplu ilustrator de cărţi pentru copii, un simplu fotograf comercial, un simplu actor de teatru comunitar, un simplu bucătar de casă, un simplu muzician de weekend, un simplu meşteşugar, un simplu pictor de peisaje sau un simplu orice-ar fi.

Nu contează nici cât negru sub unghie. Lasă-i pe oameni să aibă câte păreri vor. Mai mult – lasă-i pe oameni să fie *îndrăgostiţi* de părerile lor, exact la fel cum tu şi cu mine suntem îndrăgostiţi de ale noastre. Însă nu te amăgi crezând că ai nevoie de binecuvântarea (ba chiar de înţelegerea) altcuiva ca să fii creativ. Şi ţine minte întotdeauna că judecăţile celorlalţi despre tine nu te

privesc.

În sfârşit, ţine minte ce a zis W.C. Fields pe această temă: „Nu contează cum te strigă ceilalţi; contează la ce nume răspunzi tu”.

De fapt nici nu te deranja să răspunzi.

Tu vezi-ţi mai departe de treabă.

Labirintul oglinzilor

Odată am scris o carte care a devenit întâmplător un uriaş bestseller şi câţiva ani am trăit ca într-un labirint de oglinzi.

Nu mi-am propus niciodată să scriu un uriaş bestseller, credeţi-mă. De-aş fi încercat, n-aş fi ştiut cum să scriu un uriaş bestseller. (Exemplul tipic: am publicat şase cărţi – toate scrise cu la fel de multă pasiune şi de mult efort – şi cinci dintre ele categoric *nu* au fost nişte uriaşe bestselleruri.) În timp ce scriam *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* cu siguranţă n-am simţit că produc cea mai mare sau cea mai importantă operă din viaţa mea. N-am ştiut decât că a scrie ceva atât de personal era pentru mine un punct de plecare şi mi-am închipuit că oamenii şi-ar putea bate joc de carte tocmai fiindcă era extraordinar de sinceră. Însă am scris-o oricum, pentru că aveam nevoie s-o scriu pentru mine – şi pentru că eram curioasă să văd dacă îmi puteam exprima în mod adecvat pe hârtie experienţele emoţionale. Nu mi-a dat deloc prin minte că gândurile şi sentimentele mele s-ar putea intersecta atât de intens cu gândurile şi sentimentele unui număr atât de mare de oameni.

Să vă spun cât de inconştientă eram cât am scris acea carte. Pe parcursul călătoriilor mele pentru *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* m-am îndrăgostit de un brazilian pe nume Felipe, cu care sunt căsătorită acum, şi la un moment dat – curând după ce începuse să-mi facă curte – l-am întrebat dacă se simte în largul lui, având în vedere că scriu despre el în memoriile mele. Mi-a zis:

— Păi, depinde. Care-i riscul?

I-am răspuns:

— Niciunul. Crede-mă – *nimeni* nu-mi citeşte cărţile.

Mai bine de douăsprezece milioane de oameni au citit până la urmă acea carte.

Şi fiindcă au citit-o atâţia oameni, iar mulţi n-au fost de acord cu ea, *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* a încetat să mai fie o carte în sine şi a devenit altceva – un ecran gigantic pe care milioane de oameni şi-au proiectat cele mai intense emoţii. Emoţiile astea au variat de la ură absolută la adulaţie oarbă. Am primit scrisori care spuneau *detest totul la tine* şi altele care spuneau *mi-ai scris biblia*.

Imaginaţi-vă ce-ar fi fost dacă aş fi încercat să mă definesc în funcţie de vreuna din aceste reacţii. N-am încercat. Tocmai de aceea *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* nu m-a scos de pe drumul meu ca scriitoare – datorită convingerii mele adânci, de o viaţă, că rezultatele muncii mele nu au de-a face prea mult cu mine.

Nu pot fi răspunzătoare decât pentru producerea operei. Asta e deja o treabă îndeajuns de grea. Refuz să-mi asum sarcini suplimentare, cum ar fi să supraveghez ce cred alţii despre opera mea odată ce aceasta mi-a părăsit biroul.

De asemenea, mi-am dat seama că ar fi lipsit de raţiune şi imatur din partea mea să mă aştept ca mie să mi se acorde dreptul la exprimare, dar altora nu. Dacă eu am voie să-mi rostesc adevărul lăuntric, atunci şi criticii mei au voie să-şi rostească adevărurile lăuntrice. Să fim corecţi. La urma urmelor, dacă îndrăzneşti să creezi ceva şi apoi să-ţi faci publică creaţia, s-ar putea ca ea să stârnească o reacţie. Asta-i legea firii: veşnica inspiraţie şi expiraţie a acţiunii şi reacţiunii. Însă categoric nu eşti responsabil pentru reacţie – nici măcar atunci când reacţia e de-a dreptul bizară.

Într-o zi, de exemplu, în timpul unei şedinţe de autografe, o femeie a venit la mine şi mi-a spus:

„*Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte* mi-a schimbat viaţa. M-a inspirat să scap din mariajul meu abuziv şi să mă eliberez. Totul datorită unui moment din cartea ta – momentul ăla când povesteşti cum ai obţinut un ordin de restricţie pentru fostul tău soţ fiindcă erai sătulă de violenţa lui şi n-

aveai de gând s-o mai rabzi”.

Ordin de restricţie? *Violenţă*?

Nu s-a întâmplat niciodată aşa ceva! Nici în carte, nici în viaţa mea reală! Nici măcar printre rânduri n-ai putea citi o asemenea poveste, fiindcă e foarte departe de adevăr. Însă femeia aceea intercalase subconştient povestea asta – propria ei poveste – în memoriile mele fiindcă, presupun, simţise nevoia s-o facă. (Poate că i-a fost mai uşor să creadă că hotărârea şi forţa ei veniseră de la mine, nu din ea însăşi.) Indiferent de motiv, îşi împletise povestea cu a mea, ştergând astfel firul narativ real. Oricât ar părea de ciudat, consider că era dreptul ei incontestabil de a face asta. Consider că această femeie are dreptul dat de Dumnezeu să-mi interpreteze cartea oricum doreşte. În definitiv, odată ce cartea mea a ajuns în mâinile ei, totul i-a aparţinut; nimic n-avea să mai fie din nou al meu.

Recunoaşterea acestei realităţi – a faptului că reacţia nu-ţi aparţine – e singura modalitate sănătoasă de a crea. Dacă lumea se delectează cu ceea ce ai creat – fantastic. Dacă lumea ignoră ceea ce ai creat – păcat. Dacă lumea înţelege greşit ceea ce ai creat, nu pune la inimă. Dar dacă lumea detestă categoric ceea ce ai creat? Dacă te agresează cu invective turbate, îţi insultă inteligenţa, îţi calomniază motivele şi îţi târăşte bunul nume în noroi?

Zâmbeşte galeş şi sugerează-le tuturor – cât mai politicos – să-şi facă naibii arta care le place.

După care continuă cu încăpăţânare s-o faci pe-a ta.

Eram o trupă oarecare

Fiindcă, până la urmă, nu contează atât de mult.

Fiindcă, până la urmă, *e doar creativitate*.

Sau, cum a zis odată John Lennon despre Beatles, „eram o trupă oarecare”!

Vă rog să nu mă înţelegeţi greşit: ador creativitatea. (Şi bineînţeles că-i venerez pe Beatleşi.) Mi-am dedicat întreaga viaţă căutării creativităţii şi mi-am petrecut mult timp încurajându-i pe alţii să facă la fel, fiindcă sunt de părere că o viaţă creativă e viaţa cea mai grozavă cu putinţă.

Da, am trăit câteva momente de sublimă transcendenţă în timpul unor episoade de inspiraţie sau întâlnind creaţiile magnifice ale altora. Şi da, sunt convinsă că instinctele noastre artistice au origini divine şi magice, dar asta nu înseamnă că trebuie să luăm lucrurile chiar atât de în serios, fiindcă, în ultimă instanţă, mai cred şi că expresia artistică umană e – lucru binecuvântat şi îmbucurător – neesenţială.

Exact de-asta o iubesc atât de mult.

Canari iradiaţi

Crezi că n-am dreptate? Eşti dintre cei care consideră că arta e cel mai serios şi mai important lucru din lume?

Dacă aşa crezi, prietene, atunci drumurile noastre trebuie să se despartă chiar acum.

Viaţa mea e o dovadă incontestabilă că arta nu contează chiar atât de mult pe cât ne păcălim uneori. Să fim cinstiţi: ţi-ar fi greu să-mi dai acum un exemplu de profesie care să nu fie, obiectiv vorbind, mai valoroasă pentru societate decât a mea. Spune o meserie, orice meserie: profesor, medic, pompier, custode de muzeu, ţiglar, fermier, agent de pază, lobbyist politic, lucrător sexual, ba chiar şi „consultant”.

(deşi nimeni nu ştie ce înseamnă asta!) – fiecare din aceşti oameni e infinit mai important pentru bunul mers al comunităţii umane decât orice romancier care a trăit sau va trăi vreodată.

În serialul de televiziune *30 Rock* am auzit odată un dialog nemaipomenit care a rezumat această idee până-n miezul ei adânc. Jack Donaghy râdea de Liz Lemon considerând-o, ca scriitoare, complet inutilă pentru societate, în timp ce ea încerca să susţină că e de o importanţă capitală.

Jack: – Într-o lume postapocaliptică, în ce fel ai putea fi de folos societăţii?

Liz: – Ca bard itinerant.

Jack, în silă: – Canar iradiat.

Cred că Jack Donaghy avea dreptate, dar nu găsesc

că acest adevăr ar fi descurajant. Dimpotrivă, mi se pare senzaţional. Faptul că pot să-mi trăiesc viaţa făcând lucruri în mod obiectiv inutile înseamnă că *nu* trăiesc într-o distopie postapocaliptică. Înseamnă că nu trudesc exclusiv la corvoada simplei supravieţuiri. Înseamnă că în civilizaţia noastră avem încă suficient spaţiu pentru a ne permite luxul imaginaţiei, frumuseţii şi emoţiei – şi chiar al frivolităţii totale.

Creativitatea pură e magnifică tocmai *fiindcă* e opusul tuturor celorlalte lucruri din viaţă esenţiale sau ineluctabile (mâncare, adăpost, medicamente, supremaţia legii, ordinea socială, responsabilităţi comunitare şi familiale, boli, pierderi, moarte, taxe etc.). Creativitatea pură e ceva mai mult decât o necesitate; e un dar. E glazura de pe tort. Creativitatea noastră e un bonus extraordinar şi neaşteptat din partea universului. Ca şi cum toţi zeii şi îngerii noştri s-ar fi adunat laolaltă şi ar fi zis: „E greu în lume ca om, ştim. Hai – luaţi şi nişte desfătări”.

Altfel spus, nu mă descurajează câtuşi de puţin să ştiu că munca mea de o viaţă e, fără îndoială, inutilă.

Asta nu face decât să-mi stârnească cheful de *joacă*.

Mize mari *versus* mize mici

Trebuie spus, bineînţeles, că există în lume locuri întunecate şi diabolice unde creativitatea oamenilor pur şi simplu nu poate izvorî dintr-un simţ al jocului şi unde exprimarea personală are repercusiuni uriaşe şi grave.

Dacă eşti un jurnalist disident care suferă într-o închisoare din Nigeria, sau un regizor de film radical aflat în arest la domiciliu în Iran, sau o tânără poetă oprimată care se zbate să se facă auzită în Afghanistan, sau aproape oricine din Coreea de Nord, atunci *da*, expresia ta creativă presupune mize extreme, de viaţă sau moarte. Există persoane care continuă să facă artă în ciuda faptului că trăiesc sub regimuri totalitare înfiorătoare, iar aceşti oameni sunt eroi în faţa cărora ar trebui să ne înclinăm.

Dar să fim cinstiţi: cei mai mulţi dintre noi nu ne aflăm în astfel de situaţii.

În lumea sigură în care trăim probabil şi tu, şi eu, mizele expresiei noastre creative sunt *mici*. Aproape comic de mici. De exemplu: dacă unei edituri nu-i place cartea mea, poate foarte bine să n-o publice, mă va întrista, dar nimeni n-o să dea buzna la mine acasă să mă împuşte din cauza ei. La fel, nimeni n-a murit fiindcă a avut parte de-o recenzie proastă în *New York Times*. Calotele polare nu se vor topi mai repede sau mai încet fiindcă n-am reuşit să scriu un final convingător la romanul meu.

Poate că nu voi avea mereu la fel de mult succes cu creativitatea mea, dar lumea n-o să se sfârşească din cauza asta. Poate că nu voi putea mereu să-mi câştig traiul din scris, dar nici ăsta nu-i sfârşitul lumii, fiindcă există o mulţime de alte moduri de a-ţi câştiga traiul – şi multe dintre ele sunt mai uşoare decât a scrie cărţi. Şi chiar dacă e foarte adevărat că eşecul şi criticile pot să-mi rănească preţiosul ego, soarta naţiunilor nu depinde de el. (Slavă Domnului!)

Aşa că să ne-ntipărim bine-n minte această realitate: probabil că n-o să apară niciodată în viaţa mea sau a ta ceva de genul „alertă din cauza artei”.

Aşa stând lucrurile, de ce să nu facem artă?

Intră-n scenă şi Tom Waits

Cu ani în urmă l-am intervievat pe muzicianul Tom Waits pentru un portret în revista *GQ*. Am mai vorbit despre acest interviu şi probabil voi vorbi despre el la nesfârşit, fiindcă n-am întâlnit pe nimeni altcineva care să se exprime atât de articulat şi de înţelept pe tema vieţii creative.

Pe parcursul interviului nostru, Waits s-a lansat într-o peroraţie excentrică despre diversele forme pe care le iau ideile de cântece atunci când încearcă să se nască. Unele cântece, spunea, îi vin cu o uşurinţă aproape absurdă, „ca şi cum ai sorbi vise cu paiul”. Pentru alte cântece trebuie să muncească totuşi din greu, „de parcă aş scoate cartofi cu sapa din pământ”. Sunt şi cântece lipicioase şi ciudate, „ca o gumă de mestecat pe care o găseşti sub o masă veche”, în vreme ce altele sunt ca nişte păsări sălbatice din

calea cărora trebuie să se dea în lături, furişându-se uşurel pe lângă ele, ca să nu le sperie şi să-şi ia zborul.

Totuşi, cele mai dificile şi mai irascibile cântece nu reacţionează decât la o mână care le ţine din scurt şi la o voce autoritară. Există cântece, spune Waits, care pur şi simplu nu vor îngădui să fie născute şi care vor ţine pe loc înregistrarea unui album întreg. În asemenea momente, Waits îi scoate din studio pe toţi ceilalţi muzicieni şi tehnicieni ca să poată trage o săpuneală straşnică vreunui cântec deosebit de încăpăţânat. Se plimbă încolo şi-ncoace singur prin studio, spunând cu voce tare: „Ia ascultă! Pornim cu toţii la drum! Toată familia e deja în maşină! Ai cinci minute să urci şi tu, altminteri albumul ăsta pleacă fără tine!”

Uneori merge.

Uneori nu merge.

Uneori trebuie să te dai bătut. Unele cântece nu-şi doresc încă să se nască, zice Waits. Nu vor decât să te sâcâie, să-ţi irosească vremea şi să-ţi acapareze atenţia – aşteptând probabil sosirea altui artist. Waits a devenit înţelept în legătură cu astfel de lucruri. Odinioară suferea şi se frământa când pierdea cântece, spune el, dar acum *are încredere*. Dacă un cântec vrea într-adevăr să se nască, Waits are încredere că acel cântec va veni la el în modul potrivit şi la timpul potrivit. Dacă nu, îl va trimite mai departe, fără nicio supărare.

„Du-te şi sâcâie pe altcineva!”, îi spune el cântecului enervant care nu vrea să fie cântec. „Du-te şi sâcâie-l pe Leonard Cohen”.

Cu trecerea anilor, Tom Waits a găsit în sfârşit puterea de a se descurca mai uşor cu creativitatea lui – fără atâta dramă, fără atâta frică. O mare parte din această uşurinţă, zice Waits, a venit din faptul că şi-a privit copiii crescând şi a văzut libertatea totală a expresiei lor creative. A observat că puştii lui se simţeau pe deplin îndreptăţiţi să inventeze tot timpul cântece şi, când terminau cu ele, le azvârleau „ca pe nişte origami sau ca pe nişte avioane de hârtie”. Apoi cântau următoarea

melodie sosită pe canal. Nu păreau să fie niciodată îngrijoraţi că şuvoiul ideilor va seca. Nu se stresau niciodată cu privire la creativitatea lor şi nu concurau niciodată împotriva lor înşişi; trăiau pur şi simplu înăuntrul inspiraţiei, confortabil şi încrezători.

Ca artist creator, Waits fusese odinioară opusul acestei atitudini. Mi-a spus că în tinereţe se lupta din răsputeri cu creativitatea lui fiindcă – la fel ca mulţi alţi tineri serioşi – voia să fie socotit important, însemnat, greu. Voia ca munca lui să fie mai bună decât munca altora. Voia să fie complexă şi intensă. A avut parte de chin, caznă, beţii, de nopţi întunecate ale sufletului. Se pierduse în cultul suferinţei artistice, dar i-a dat acestei suferinţe alt nume: dedicare.

Însă privindu-şi copiii creând atât de liber, Waits a avut o revelaţie: de fapt nu era chiar aşa mare scofală. Mi-a spus: „Mi-am dat seama că eu, compozitor fiind, nu fac decât să creez bijuterii pentru minţile altor oameni”. Muzica nu e altceva decât decor pentru imaginaţie. Asta-i tot. Odată ce a înţeles asta, a spus Waits, totul parcă i s-a limpezit în minte. După aceea munca de a compune cântece a devenit mai puţin dureroasă.

Să creezi bijuterii intracraniene! Ce meserie grozavă!

În principiu asta facem cu toţii – toţi cei care ne petrecem zilele creând lucruri interesante fără să avem vreun motiv raţional pentru asta. În calitate de creator poţi modela orice fel de bijuterii vrei pentru interiorul minţii altor oameni (sau pur şi simplu pentru interiorul propriei tale minţi). Poţi crea o operă provocatoare, agresivă, sacră, îndrăzneaţă, tradiţională, serioasă, devastatoare, amuzantă, brutală, aiurită… la urma urmei, tot bijuterii intracraniene creezi. Tot un decor creezi. Iar asta-i fabulos. Dar, la drept vorbind, nu e ceva pentru care merită să-ţi faci singur rău, nu-i aşa?

Relaxaţi-vă un pic aşadar, asta zic.

Vă rog, încercaţi să vă relaxaţi.

Altminteri, ce rost ar mai avea să fim înzestraţi cu simţurile noastre minunate?

Paradoxul principal

În concluzie, arta e absolut nesemnificativă.

Pe de altă parte, e profund semnificativă.

E un paradox, bineînţeles, dar suntem cu toţii adulţi şi cred că-l putem accepta. Cred că toţi putem avea simultan două idei care se contrazic una pe alta fără să ne explodeze capetele. Aşa că să-i dăm o şansă şi paradoxului de faţă. Paradoxul cu care trebuie să coabitezi confortabil dacă vrei să duci o viaţă creativă mulţumitoare sună cam aşa: „Expresia mea creativă trebuie să fie cel mai important lucru din lume pentru mine (dacă vreau să trăiesc artistic) şi totodată nu trebuie să conteze deloc (dacă vreau să trăiesc sănătos la minte)”.

Uneori va trebui să sari în doar câteva minute de la o extremă a acestui spectru paradoxal la cealaltă şi apoi imediat înapoi. În timp ce scriu cartea asta, de exemplu, abordez fiecare propoziţie ca şi cum viitorul omenirii ar depinde de faptul că eu scriu sau nu propoziţia cu pricina aşa cum trebuie. E

Important, fiindcă vreau să fie încântătoare. De aceea, orice încercare de a mă sustrage de la angajamentul deplin faţă de propoziţia respectivă e o dovadă de lene şi lipsă de onoare. Însă în timp ce-mi stilizez propoziţia – câteodată imediat după ce o scriu – trebuie să fiu dispusă s-o arunc la câini fără niciun regret. (Desigur, asta dacă nu hotărăsc că, până la urmă, am nevoie de propoziţia aceea, caz în care trebuie să-i dezgrop ciolanele, s-o readuc la viaţă şi s-o privesc din nou ca fiind sacră.)

Contează. / Nu contează.

Fă loc în capul tău pentru acest paradox. Fă cât mai mult loc.

Fă şi mai mult loc.

Vei avea nevoie.

După care pătrunde adânc acolo – cât de departe poţi ajunge –, ca apoi să faci absolut tot ce vrei.

Nu e treaba nimănui altcuiva, e numai şi numai a ta.

Perseverenţa

Depunerea jurământului

Pe la şaisprezece ani am jurat să devin scriitoare.

Adică am depus un jurământ, *la propriu* – exact la fel cum o tânără cu o fire complet diferită de a mea ar depune jurământul ca să devină călugăriţă. Bineînţeles, a trebuit să-mi inventez o ceremonie proprie pentru acest jurământ, fiindcă nu există în mod oficial o Sfântă Taină pentru un adolescent care tânjeşte să devină scriitor, însă mi-am pus imaginaţia şi pasiunea la lucru şi am născocit eu una. Într-o noapte m-am retras în dormitor şi am stins toate luminile. Am aprins o lumânare, am îngenuncheat cu toată sinceritatea şi am jurat să rămân fidelă scrisului pentru tot restul vieţii.

Jurământul meu a fost, în mod ciudat, foarte precis şi, aş putea spune asta chiar şi-acum, destul de realist. N-am promis c-o să fiu o scriitoare de succes, fiindcă simţeam că succesul nu se afla sub controlul meu. N-am promis nici c-o să fiu o scriitoare mare, fiindcă nu ştiam dacă o să pot ajunge mare.

Nu mi-am stabilit nici termene-limită, de genul „dacă nu mă publică nimeni până la treizeci de ani, o să renunţ la visul ăsta şi-o să-mi găsesc alt domeniu de activitate”. De fapt, nu am pus niciun fel de condiţii sau restricţii asupra viitorului meu drum. Termenul meu limită era: niciodată.

Pur şi simplu i-am jurat universului că aveam să scriu veşnic, indiferent de rezultat. Am promis că o să încerc să fiu cât mai curajoasă, mai recunoscătoare şi mai dârză cu putinţă. Am mai promis şi că n-o să pretind niciodată de la scris să aibă grijă de mine din punct de vedere financiar, dar că, în schimb, *eu o să am întotdeauna grijă de el* – asta însemnând că urma să mă întreţin întotdeauna singură, şi astfel şi pe el, prin orice mijloace. Nu am cerut niciun fel de răsplată din afară pentru devotamentul meu; nu voiam decât să-mi petrec viaţa în legătură cât mai strânsă cu scrisul – să fiu pentru totdeauna aproape de izvorul întregii mele curiozităţi şi satisfacţii – şi eram dispusă să fac tot ce trebuia ca să reuşesc.

Învăţătura

Curios e că am respectat cu adevărat acele jurăminte. Le-am respectat ani la rând. Le respect şi acum.

Multe promisiuni am încălcat în viaţa mea (inclusiv un jurământ de căsătorie), însă acea promisiune n-am încălcat-o niciodată.

Am respectat jurămintele acelea chiar şi-n haosul de la douăzeci de ani – o perioadă din viaţa mea în care, în toate celelalte privinţe, am fost ruşinos de iresponsabilă. Şi totuşi, în ciuda imaturităţii, a neglijenţei şi a nechibzuinţei mele, mi-am respectat cu sfinţenie jurământul de a scrie, cu lealitatea unui pelerin credincios.

Între douăzeci şi treizeci de ani am scris în fiecare zi. O vreme am avut un iubit care era muzician şi exersa zi de zi. El cânta game; eu scriam mici scene de ficţiune. Ideea era aceeaşi – să te deprinzi cu meşteşugul, să fii mereu aproape de el. În zilele proaste, când nu simţeam niciun dram de inspiraţie, programam cronometrul din bucătărie să sune la treizeci de minute şi mă sileam să stau acolo şi să mâzgălesc ceva, *orice*. Citisem un interviu cu John Updike care spunea că unele dintre cele mai bune romane din toate timpurile au fost scrise în intervale de câte o oră pe zi; îmi închipuiam pe-atunci că întotdeauna o să-mi pot rupe cel puţin treizeci de minute pe zi ca să mă dedic muncii mele, indiferent ce se-ntâmpla în rest şi indiferent cât de prost mi se părea că merge treaba.

În linii mari, treaba mergea prost, într-adevăr. *Pur şi simplu* nu ştiam ce fac. Uneori mă simţeam de parcă aş fi încercat să sculptez în fildeş purtând mănuşi de bucătărie. Totul dura o veşnicie. N-aveam iscusinţă, n-aveam chef. Aveam uneori nevoie de un an întreg ca să termin o povestioară minusculă.

Oricum, de cele mai multe ori nu făceam decât să-i imit pe autorii mei preferaţi. Am trecut printr-o fază

Hemingway (cine nu trece?), dar am trecut şi printr-o fază destul de serioasă Annie Proulx şi printr-o fază mai degrabă stânjenitoare Cormac McCarthy. Însă exact asta trebuie să faci la început; toată lumea imită înainte de a putea inova.

O vreme am încercat să scriu în stilul unui romancier gotic din sud, fiindcă mi se părea că o asemenea voce e mult mai exotică decât sensibilitatea mea tipică pentru Noua Anglie. Bineînţeles că n-am fost o scriitoare prea convingătoare, dar asta s-a întâmplat doar fiindcă n-am trăit nici măcar o zi în sud. (O

prietenă care era într-adevăr de-acolo mi-a spus exasperată, după ce a citit una din povestirile mele: „I-ai pus pe toţi bătrâneii ăia să stea pe-o verandă ronţăind arahide, dar tu n-ai stat în *viaţa ta* pe o verandă să ronţăi arahide. Da' ştiu că ai tupeu, fată!" Bine, fie. Încercăm şi noi.) Nu mi-a fost deloc uşor, dar nu asta era ideea. Nu avusesem niciodată pretenţia ca scrisul să fie ceva uşor; avusesem doar pretenţia ca scrisul să fie *interesant*. Şi a fost mereu interesant pentru mine. Chiar şi atunci când n-am reuşit să scriu cum trebuie, tot interesant a fost. Şi încă mă interesează. Nimic nu m-a interesat vreodată mai mult. Acest interes adânc m-a determinat mereu să continui să lucrez, chiar dacă nu obţineam succese concrete.

Şi încetul cu încetul am devenit mai bună.

Există-n viaţă o regulă simplă şi generoasă, potrivit căreia, dacă exersezi ceva, devii cu timpul tot mai bun la acel ceva. De exemplu: dacă la douăzeci de ani mi-aş fi petrecut timpul jucând baschet în fiecare zi ori făcând aluat de patiserie în fiecare zi, ori studiind mecanică auto în fiecare zi, probabil că până acum aş fi ajuns destul de bună la lovituri libere, la cornuri şi la mecanisme de transmisie.

În schimb, eu am învăţat cum să scriu.

Avertisment

*Dar asta nu înseamnă că, dacă nu-ţi începi strădaniile creat*oare *la douăzeci de ani, după aceea e prea târziu*!

Doamne, nu! Vă rog să nu rămâneţi cu ideea asta.

Niciodată nu-i prea târziu.

V-aş putea da zeci de exemple de oameni extraordinari care n-au apucat-o pe calea creativă decât târziu – uneori foarte târziu – în viaţă. Totuşi, ca să

economisesc timp, o să vă vorbesc doar despre unul dintre ei.

Cineva pe nume Winifred.

Pe Winifred am cunoscut-o prin anii ’90 în Greenwich Village6. Prima oară am întâlnit-o la petrecerea ei de nouăzeci de ani, care a fost un chef pe cinste. Era prietena unui prieten de-al meu (un tip pe la douăzeci de ani; Winifred avea prieteni de tot felul şi de toate vârstele). Pe-atunci Winifred era un fel de far, de atracţie în Washington Square. Era o legendă boemă absolută, care trăise dintotdeauna în Village.

Avea un păr roşu şi lung pe care-l purta adunat, fermecător, în creştetul capului, era veşnic înfăşurată în şiraguri de chihlimbar şi, împreună cu răposatul ei soţ (om de ştiinţă), îşi petrecuse concediile fugărind taifunuri şi uragane prin toată lumea, aşa, doar de dragul distracţiei. Ea însăşi *era* un soi de uragan.

6. Cartier boem din Manhattan, New York (n.tr.).

Winifred a fost femeia cea mai plină de viaţă pe care am întâlnit-o în tinereţe, aşa că într-o bună zi, în căutarea inspiraţiei, am întrebat-o:

— Care-i cea mai bună carte pe care ai citit-o?

Ea a zis:

— Vai, draga mea. N-aş putea să trec pe listă un singur titlu, fiindcă foarte multe cărţi au fost importante pentru mine. Pot să-ţi spun în schimb care e *subiectul* meu preferat. Acum zece ani am început să studiez istoria Mesopotamiei antice şi am făcut din asta o pasiune, care – dă-mi voie să-ţi spun – *mi-a schimbat complet viaţa*.

Pentru mine, care aveam atunci douăzeci şi cinci de ani, să aud o văduvă de nouăzeci spunând că o pasiune i-a schimbat viaţa (şi încă atât de recent!) a fost o revelaţie. Aproape că am *simţit*, foarte concret, cum mi se lărgeşte perspectiva, de parcă în mintea mea se deschiseseră nişte canale pe unde veneau acum tot felul de idei noi despre cum poate arăta viaţa unei femei.

Aflând apoi mai multe despre pasiunea lui Winifred, cel mai tare m-a frapat faptul că ajunsese o specialistă

recunoscută în istoria Mesopotamiei antice. La urma urmei, dedicase acestui domeniu de studiu un deceniu întreg din viaţă – şi dacă te dedici sârguincios *oricărui lucru* timp de zece ani, lucrul acela te va transforma într-un expert. (Atât ţi-ar lua ca să obţii două diplome de masterat şi una de doctor.) Se dusese în Orientul Mijlociu în câteva campanii de săpături arheologice; învăţase scrierea cuneiformă; era în relaţii prieteneşti cu cei mai importanţi cercetători şi custozi de muzeu din domeniu; nu ratase nicio expoziţie şi nicio prelegere din oraş. Acum oamenii o căutau pe Winifred ca să le dea răspunsuri despre Mesopotamia antică, devenise autoritatea în materie.

Eram o tânără proaspăt ieşită de pe băncile facultăţii. Îmi imaginam, fiind încă destul de superficială şi mărginită, că educaţia mea se încheiase odată cu diploma de absolvire primită de la New York University. Întâlnirea cu Winifred m-a făcut să realizez că educaţia noastră nu se termină atunci când ne spun *alţii* că se termină; educaţia noastră se încheie atunci când spunem *noi* că s-a încheiat. Iar Winifred

— Pe vremea când era o fetişcană de optzeci de ani – hotărâse ferm: *nu terminase încă*.

Aşadar, când poţi începe să-ţi trăieşti partea cea mai creativă şi mai pasionantă din viaţă?

Poţi începe oricând hotărăşti tu să începi.

Găleata goală

Am continuat să lucrez.

Am continuat să scriu.

Am continuat să nu fiu publicată, dar asta nu era o problemă, fiindcă *mă educam*.

Cel mai important beneficiu obţinut în urma anilor mei de muncă disciplinată şi solitară a fost că am început să recunosc tiparele emoţionale ale creativităţii – sau, mai degrabă, am început să-mi recunosc *propriile* tipare. Mi-am dat seama că în procesul meu creativ existau nişte cicluri psihologice şi că aceste cicluri erau întotdeauna destul de asemănătoare.

Atunci când, inevitabil, începeam să-mi pierd zelul pentru un proiect deşi în urmă cu câteva săptămâni, la debutul lui, eram plină de entuziasm, am învăţat să-mi spun: „Asta-i etapa aceea în care ajung să-mi doresc să nu mă fi apucat niciodată de-o asemenea treabă. Mi-o amintesc. Mereu trec prin faza asta”.

Sau: „Asta-i partea în care-mi spun că n-o să mai scriu în viaţa mea o propoziţie bună”.

Sau: „Asta-i partea în care mă critic la sânge fiindcă sunt o ratată leneşă”.

Sau: „Asta-i partea în care încep să-mi închipui, terorizată, cât de proaste vor fi recenziile – în cazul fericit în care o să mi se publice vreodată aşa ceva”.

Sau, după încheierea proiectului: „Asta-i partea unde intru în panică imaginându-mi că n-o să mai fiu niciodată în stare să fac ceva”.

De-a lungul anilor de muncă devotată, am învăţat totuşi că dacă perseverez şi nu intru în panică pot să trec teafără şi nevătămată prin fiecare etapă de nelinişte şi să ajung la următorul nivel. M-am îmbărbătat amintindu-mi că aceste temeri sunt reacţii umane absolut fireşti la întâlnirea cu necunoscutul. Dacă reuşeam să mă conving că mă aflu unde trebuie – că suntem *meniţi* să cooperăm cu inspiraţia şi că inspiraţia *vrea* să colaboreze cu noi –, de obicei treceam prin câmpul minat emoţional fără să sar în aer înainte de încheierea proiectului.

În astfel de momente, aproape că puteam auzi creativitatea vorbindu-mi în timp ce eu mă scufundam în frică şi îndoială.

Rămâi cu mine, spunea. *Întoarce-te la mine*. *Ai încredere în mine*.

Am hotărât să am încredere în ea.

Cea mai puternică expresie a bucuriei mele încăpăţânate a fost trăinicia acestei încrederi.

Un comentariu deosebit de elegant privind acest instinct a venit din partea laureatului Nobel Seamus Heaney, care a spus că, atunci când cineva învaţă să scrie poezie, n-ar trebui să se aştepte să fie bun din primul

moment. Poetul aspirant coboară întruna o găleată goală doar până la jumătatea unei fântâni, scoţând apoi la suprafaţă, în mod repetat, doar aer. Frustrarea e imensă. Însă trebuie să continui s-o faci, orice-ar fi.

După mulţi ani de exerciţiu, a explicat Heaney, „lanţul se întinde pe neaşteptate şi te adânceşti în ape care te vor ispiti să te tot întorci. Atunci vei fi străpuns pojghiţa iazului care eşti”.

Sandviciul cu rahat

Tot pe la douăzeci şi ceva de ani aveam un prieten bun care era scriitor aspirant, exact ca mine. Îmi amintesc cum se cufunda mai tot timpul în sumbre stări de depresie din pricină că n-avea succes, că nu convingea pe nimeni să-l publice. Se îmbufna şi se înfuria.

„Nu vreau să tai frunză la câini”, se tânguia. „Vreau ca toate astea să ducă la ceva. Vreau să devină *jobul* meu!”

Ceva mi se părea în neregulă cu o asemenea atitudine chiar şi la vremea aceea.

Luaţi aminte, nici pe mine nu mă publica nimeni şi nici eu n-o duceam bine. Mi-ar fi *plăcut* să am aceleaşi lucruri pe care le voia şi el – succes, răsplată, afirmare. Nu eram străină de dezamăgire şi frustrare. Însă credeam, mi-aduc aminte, că a învăţa să-ţi rabzi dezamăgirea şi frustrarea *face parte* din munca unei persoane creative. Mi se părea în general că, dacă vrei să fii artist de orice fel, gestionarea frustrării e un aspect esenţial – poate chiar cel mai important. Frustrarea nu constituie o întrerupere a procesului; frustrarea *este* procesul. Partea distractivă (partea în care nici nu simţi că munceşti) e aceea în care creezi într-adevăr ceva minunat şi totul merge ca pe roate şi tuturor le place şi tu simţi că prinzi aripi. Însă asemenea clipe sunt rare. Nu sari mereu de la un moment strălucit la alt moment strălucit. Cum te descurci *între* aceste momente strălucite, atunci când lucrurile nu merg prea grozav, asta arată cât eşti de devotat vocaţiei tale şi cât de înzestrat eşti pentru bizarele cerinţe ale vieţii creative. Treaba cea mai grea pe care-o ai de făcut e să-ţi păstrezi cumpătul în toate fazele creaţiei.

De curând am citit blogul fabulos al unui scriitor pe nume Mark Manson, care spune că pentru a-ţi găsi scopul în viaţă secretul e să răspunzi cu toată sinceritatea la următoarea întrebare: „Care e aroma ta preferată de sandvici cu rahat?”

Manson vrea să spună că absolut orice preocupare – indiferent cât de minunată, captivantă şi fascinantă îţi pare iniţial – vine la pachet cu propriul tip de sandvici cu rahat, cu propriile efecte secundare neplăcute. Scrie Manson, cu adâncă înţelepciune: „Toate merg nasol o vreme”. Trebuie doar să te hotărăşti ce fel de lucruri nasoale eşti dispus să suporţi. Aşa că întrebarea nu e, în primul rând: „Ce te pasionează?” Întrebarea e: „Ce te pasionează *îndeajuns* încât să poţi îndura chiar şi cele mai neplăcute aspecte ale acelui lucru?”

Iată cum explică Manson: „Dacă vrei să fii artist profesionist, dar nu eşti dispus să-ţi vezi munca respinsă de sute, dacă nu cumva chiar de mii de ori, atunci ai terminat încă dinainte să începi. Dacă vrei să fii avocat de succes, dar nu suporţi cele optzeci de ore de lucru pe săptămână, atunci am veşti proaste pentru tine”.

Fiindcă dacă iubeşti şi doreşti ceva suficient de mult – orice ar fi –, atunci nu te deranjează chiar aşa tare să mănânci şi sandviciul cu rahat venit la pachet cu lucrul respectiv.

Dacă-ţi doreşti cu-adevărat să ai copii, de pildă, nu-ţi pasă de greţurile matinale de la începutul sarcinii.

Dacă vrei cu adevărat să fii preot, nu te deranjează să asculţi problemele celorlalţi oameni.

Dacă îţi place cu adevărat să fii pe scenă, vei accepta disconfortul şi neajunsurile călătoriilor neîntrerupte.

Dacă vrei cu adevărat să vezi lumea, o să-ţi asumi inclusiv riscul de a fi jefuit într-un tren.

Dacă vrei cu adevărat să fii as la patinaj artistic, te vei trezi cu noaptea-n cap chiar şi în dimineţile friguroase ca să mergi la patinoar.

Prietenul meu de odinioară susţinea că-şi dorea din toată inima să fie scriitor, dar se pare că nu s-a arătat

dispus să mănânce şi sandviciul cu rahat venit la pachet cu această îndeletnicire. Iubea scrisul, desigur, însă nu-l iubea *destul* încât să rabde înjosirea de a nu obţine rezultatele pe care le dorea exact atunci când le dorea. Nu voia să lucreze din greu la nimic dacă nu i se garanta că o să aibă un oarecare succes la public, în termenii pe care-i fixa el.

Ceea ce înseamnă, cred eu, că-şi dorea să fie scriitor doar cu *jumătate* de inimă.

Şi da, a renunţat destul de repede.

Iar eu am rămas cu ochii la sandviciul lui cu rahat mâncat doar pe jumătate, zgâindu-mă cu poftă şi dornică să întreb: „Ce faci, îl mai termini?”

Fiindcă uite cât de mult îmi iubeam eu munca: aş fi mâncat *până şi sandviciul cu rahat al altcuiva*, dacă astfel aveam ocazia să petrec mai mult timp scriind.

Serviciul de bază

Tot timpul cât am exersat pregătindu-mă să devin scriitoare am avut un loc de muncă de bază.

Ca să fiu sigură, n-am renunţat la serviciul de bază nici măcar după ce am fost publicată. De fapt, n-am renunţat la serviciul de bază (sau mai bine zis la *serviciile* de bază) decât după ce scrisesem deja trei cărţi – şi toate aceste trei cărţi fuseseră publicate de edituri mari şi recenzate favorabil în *New York Times*. Ba mai mult, una fusese nominalizată pentru un premiu naţional de carte. Din afară, s-ar fi zis că reuşisem deja. Dar nu voiam să risc în niciun fel, aşa că serviciul de bază mi l-am păstrat.

Doar după cea de-a patra mea carte (adică după *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte*) mi-am permis în sfârşit să renunţ la orice alt job şi am rămas exclusiv scriitoare.

Mi-am păstrat atâta vreme celelalte surse de venit fiindcă n-am vrut să-mi împovărez scrisul cu responsabilitatea de a-mi asigura el traiul. Am avut destulă minte ca să nu cer asta de la scris, fiindcă de-a lungul anilor văzusem cum o mulţime de oameni îşi omoară creativitatea pretinzând ca arta lor să le plătească facturile. Am văzut artişti care au ajuns lefteri şi nebuni

din cauză că se încăpăţânau să creadă că nu sunt creatori legitimi decât dacă pot trăi exclusiv din creativitatea lor. Iar când creativitatea îi lăsa baltă (adică nu le plătea chiria), se adânceau în resentimente, nelinişte sau chiar faliment. Dar mai rău decât orice era că, frecvent, aceşti oameni renunţau de tot să mai creeze.

Întotdeauna acest lucru mi s-a părut o cruzime faţă de opera ta – să pretinzi de la ea un salariu regulat, ca şi cum creativitatea ar fi o slujbă la stat sau un cont de economii. Iată cum stau lucrurile: dacă te descurci să trăieşti confortabil la nesfârşit de pe urma inspiraţiei tale e fantastic. Ăsta-i visul oricui, nu?

Însă nu lăsa ca acest vis să se preschimbe într-un coşmar. Nevoile financiare pot pune foarte multă presiune pe sensibilităţile şi capriciile inspiraţiei. Trebuie să fii deştept când vine vorba să-ţi asiguri traiul. A susţine că tu eşti mult prea creativ ca să-ţi stea mintea la chestiuni financiare înseamnă să te porţi copilăreşte – şi te implor să nu faci asta, fiindcă îţi degradează sufletul. (Altfel spus, deşi e minunat să fii *precum* un copil urmându-ţi creativitatea, e primejdios să te porţi *copilăreşte*.) Alte fantezii copilăreşti ar fi: visul de a te căsători pentru bani, visul de a moşteni bani, visul de a câştiga la loterie şi visul de a găsi un „om de casă” (femeie sau bărbat) care o să se ocupe de toate problemele tale lumeşti, astfel încât tu să rămâi permanent în comuniune cu inspiraţia, într-un cocon tihnit, complet ferit de neajunsurile realităţii.

Să fim serioşi!

Trăim într-o *lume*, nu într-un uter. Pe lumea asta îţi poţi purta de grijă purtându-i în acelaşi timp de grijă şi creativităţii tale – exact aşa cum au procedat oamenii timp de secole. Mai mult, dacă îţi porţi singur de grijă înseamnă că ai un adânc simţ al onoarei, iar această onoare îşi va găsi un ecou puternic în opera ta; o va face să fie *mai puternică*.

De asemenea, s-ar putea să ai perioade când reuşeşti să trăieşti din arta ta şi perioade când nu reuşeşti.

Situaţia din urmă nu trebuie privită ca o criză; e ceva

cât se poate de normal în fluxul nestatornic al unei vieţi creative. Sau poate că ţi-ai asumat un mare risc pentru a-ţi urma vreun vis creativ care până la urmă nu ţi-a adus roadele aşteptate, astfel încât acum trebuie să munceşti pe brânci o vreme, ca să economiseşti bani până porneşti pe urmele unui nou vis – e bine şi-aşa. Fă-o. Dar să ţipi la creativitatea ta spunând

„Trebuie să câştigi bani pentru mine!” e ca şi cum ai ţipa la o pisică; ea habar n-are despre ce vorbeşti şi nu reuşeşti decât s-o sperii, fiindcă faci tărăboi şi chipul ţi se schimonoseşte ciudat.

Am continuat cu serviciile mele de bază atât de mult timp fiindcă am vrut să-mi păstrez creativitatea liberă şi la adăpost. Mi-am menţinut şi sursele alternative de venit, astfel încât, atunci când am fost în pană de inspiraţie, i-am putut spune, liniştitor: „Nu-ţi face griji, draga mea. Ia-o încet. Când eşti pregătită, mă găseşti aici”. Întotdeauna am fost dispusă să muncesc din greu astfel încât creativitatea mea să se poată juca în voie. În felul ăsta, am devenit *propriul meu* sponsor; am devenit *propriul meu* „om de casă”.

De câte ori nu mi-a venit să le spun artiştilor stresaţi şi lefteri: „Amice, angajează-te undeva ca să scapi de presiune!”

Nu e nicio ruşine să ai un loc de muncă. Ruşinos e să-ţi sperii creativitatea cerându-i să-ţi finanţeze întreaga existenţă. Iată de ce-mi transpiră un picuţ palmele ori de câte ori îmi spune cineva că demisionează de la serviciu ca să scrie un roman. Iată de ce reacţionez mereu dezaprobator când îmi spune cineva că plănuieşte să scape de datorii vânzând primul său scenariu.

Scrie romanul ăla, da! Încearcă neapărat să vinzi scenariul! Sper din toată inima să dea norocul peste tine şi să te acopere cu belşug. Dar te implor, nu te baza pe profit – din simplul motiv că asemenea profituri sunt extrem de rare şi rişti să-ţi omori creativitatea supunând-o unui ultimatum atât de dur.

Întotdeauna poţi să-ţi vezi de arta ta în paralel cu

slujba din care-ţi câştigi pâinea. Asta am făcut cât timp am scris primele trei cărţi – şi dacă n-ar fi venit succesul acela nebunesc cu *Mănâncă*, *roagă-te*, *iubeşte*, asta aş face şi acum. Asta făcea Toni Morrison când se trezea la cinci dimineaţa ca să lucreze la romanele ei înainte de-a păşi într-o nouă zi din cariera ei în viaţa reală. Asta făcea J.K. Rowling pe vremea când era o mamă singură ajunsă la sapă de lemn, zbătându-se deopotrivă s-o scoată la capăt şi să scrie în continuare. Asta făcea prietena mea Ann Patchett pe când lucra ca ospătăriţă la TGI Fridays şi scria în ceasurile libere. Asta ştiu că face un cuplu cu un program foarte aglomerat – amândoi ilustratori, amândoi angajaţi cu normă întreagă – când, dimineaţă de dimineaţă, se trezesc cu o oră înaintea copiilor, se aşază unul în faţa celuilalt în mica lor cameră de lucru şi desenează.

Oamenii nu fac lucruri de-astea fiindcă au timp şi energie în plus de cheltuit; ci fiindcă pentru ei creativitatea contează atât de mult, încât sunt dispuşi la tot felul de sacrificii pentru ea.

Dacă nu cumva te tragi din moşieri cu domenii întinse, cam asta trebuie să faci, la fel ca *toată lumea*.

Vopseşte-ţi boul

În istoria omenirii, majoritatea artiştilor au creat pe furate, rupându-şi fărâme de timp de la alte activităţi – şi pe deasupra folosind deseori materiale şterpelite sau aruncate de alţii. (Poetul irlandez Patrick Kavanagh spune asta în câteva versuri minunate: „Ia uite acolo / O splendoare de creaţie / Făcută de un om / Din resturi de prisos.”)

Odată, în India, am întâlnit un bărbat fără nicio avuţie în afară de un bou. Coarnele boului erau foarte frumoase. Iar ca să-şi cinstească animalul, bărbatul vopsise unul din coarne într-un roz aprins şi pe celălalt în turcoaz. Apoi a lipit clopoţei în vârful fiecăruia, astfel încât, atunci când boul îşi clătina capul, scânteietoarele lui coarne roz şi albastru zornăiau vesel.

Acest om muncitor, dar sărac avea o singură

posesiune de valoare, însă o înfrumuseţase cât putuse el de mult, folosind toate materialele de care reuşise să facă rost – un pic de vopsea, un strop de lipici şi nişte clopoţei. Drept răsplată pentru creativitatea sa, avea acum boul cu cea mai interesantă înfăţişare din oraş. De ce? Uite-aşa. Fiindcă un bou împodobit e mai bun decât un bou neîmpodobit, evident! (După cum o dovedeşte faptul că, unsprezece ani mai târziu, singurul animal pe care mi-l amintesc desluşit din vizita mea în acel sătuc indian e boul ăsta împodobit într-un mod inedit.) Este acesta mediul ideal în care să creezi – să fii nevoit să scoţi artă din „resturi de prisos" în frânturi de timp furat? Nu chiar. Sau poate că *e bine* şi-aşa. Poate că nu contează, fiindcă aşa s-au făcut lucrurile dintotdeauna. Majoritatea oamenilor n-au avut niciodată destul timp şi n-au avut niciodată destule resurse şi n-au avut niciodată destulă susţinere, sponsorizare sau recompense… şi totuşi continuă să creeze.

Perseverează fiindcă le pasă. Perseverează fiindcă se simt chemaţi să fie creatori, prin orice mijloace.

Banii ajută, fără-ndoială. Însă dacă banii ar fi singurul lucru de care ar avea nevoie oamenii ca să ducă o viaţă creativă, atunci marii bogătaşi ar fi cei mai inventivi, productivi şi originali gânditori, şi e clar că nu sunt. Ingredientele esenţiale ale creativităţii rămân exact aceleaşi pentru toată lumea: curaj, încântare, permisiune, perseverenţă, încredere – iar aceste elemente sunt universal accesibile. Ceea ce nu înseamnă că viaţa creativă e întotdeauna uşoară; înseamnă pur şi simplu că viaţa creativă e întotdeauna *posibilă*.

Odată am citit o scrisoare sfâşietoare pe care Herman Melville i-a trimis-o bunului său prieten Nathaniel Hawthorne, văitându-se că nu reuşea să-şi găsească timp să lucreze la cartea cu balena aia, fiindcă „era târât încoace şi-ncolo de tot felul de împrejurări". Melville spunea că tânjeşte după un interval de timp mare, larg deschis, în care să creeze (el numea asta „dispoziţia calmă, de tihnă, de linişte absolută în care *s-ar cuveni* să compună

întotdeauna cineva”), însă pur şi simplu nu-şi permitea acest lux.

Era falit, era stresat şi nu reuşea deloc să-şi găsească răstimpul necesar pentru a scrie în pace.

Nu ştiu vreun artist (de succes sau fără succes, amator sau profesionist) care să nu tânjească după un astfel de răgaz. Nu ştiu vreun suflet creator care să nu viseze la zile calme, tihnite, cu linişte absolută în care să lucreze fără întrerupere. Se pare totuşi că, dintr-un motiv sau altul, nimeni nu reuşeşte să-şi împlinească vreodată acest vis. Sau, dacă şi-l împlineşte (de pildă datorită unei burse, generozităţii unui prieten sau unui stagiu artistic), e vorba doar de o idilă trecătoare – după care viaţa inevitabil dă buzna înapoi. Chiar şi cele mai de succes persoane pe care le cunosc se plâng că n-au parcă niciodată *tot* timpul necesar pentru a se angaja în explorări visătoare, tihnite şi creative. Cerinţele realităţii bat mereu la uşă şi le tulbură liniştea. Poate că pe altă planetă, poate în altă viaţă există un asemenea mediu de lucru edenic, însă aici, pe Pământ, arareori întâlneşti aşa ceva.

Melville, de pildă, n-a avut niciodată parte de un astfel de mediu.

Şi până la urmă tot a reuşit să scrie *Moby Dick*.

Începe o aventură amoroasă

De ce se încăpăţânează unii oameni să creeze chiar şi când asta e dificil, neconvenabil şi adesea nerentabil din punct de vedere financiar?

Se încăpăţânează fiindcă sunt îndrăgostiţi.

Se încăpăţânează fiindcă… li s-au aprins călcâiele după vocaţia lor.

Şi acum să vă explic ce vreau să spun prin *li s-au aprins călcâiele*.

Aţi observat că oamenii care au o relaţie extraconjugală izbutesc parcă mereu să-şi găsească timp să se-ntâlnească pentru o partidă de sex sălbatic ilicit? Nu pare să conteze că au serviciu cu normă întreagă şi familie de întreţinut acasă; cumva tot izbutesc să găsească timp ca să se furişeze şi să-şi vadă iubitul – indiferent de

greutăţi, riscuri sau costuri. Chiar dacă nu reuşesc să stea împreună decât un sfert de oră, pitiţi în casa scării, o să folosească timpul din plin şi o să se mângâie ca nebunii. (La urma urmei, faptul că n-au decât cincisprezece minute la dispoziţie face ca totul să fie şi mai fierbinte.) Când au o aventură, pe oameni nu-i deranjează să-şi piardă din orele de somn ori să sară peste mese.

Sunt dispuşi la orice sacrificiu şi spulberă toate obstacolele din cale ca să fie singuri cu obiectul devoţiunii şi obsesiei lor – *fiindcă el contează pentru ei*.

Îndrăgosteşte-te exact la fel de creativitatea ta şi aşteaptă să vezi ce se-ntâmplă.

Încetează să-ţi mai tratezi creativitatea ca pe un mariaj obosit, vechi şi nefericit (o corvoadă, o pacoste) şi începe s-o priveşti cu ochiul proaspăt al unui iubit pasional. Chiar dacă nu ai la dispoziţie decât cincisprezece minute pe zi pe care să le petreci în casa scării singur cu creativitatea, acceptă-le.

Ascunde-te în casa scării şi mângâie-ţi arta! (Poţi face multe în cincisprezece minute, întreabă orice adolescent care are întâlniri pe ascuns şi o să-ţi confirme.) Furişează-te şi trăieşte o aventură cu cea mai creativă parte din tine. Minte-i pe toţi când te-ntreabă unde te duci în pauza de prânz. Spune-le că ai de făcut o deplasare în interes de serviciu când te retragi în secret ca să pictezi, să scrii poezii sau să întocmeşti planuri pentru viitoarea ta crescătorie de ciuperci organice. Orice ai pune la cale, ascunde-ţi planul de rude şi de prieteni. Pleacă tiptil de lângă toţi cei de la petrecere şi du-te să dansezi singur cu ideile pe întuneric. Trezeşte-te în toiul nopţii ca să fii singur cu inspiraţia ta, în momentele în care nu te vede nimeni. N-ai nevoie de somn în clipa asta; poţi renunţa la el.

La ce altceva mai eşti dispus să renunţi ca să fii singur cu ceea ce iubeşti?

Nu considera toate astea o povară; consideră-le *sexy*.

Intră-n scenă şi Tristram Shandy

Încearcă, de asemenea, să te înfăţişezi creativităţii

tale ca şi cum *tu* eşti sexy – ca şi cum eşti cineva în preajma căruia merită să petreacă timp. Întotdeauna am savurat următoarea scenă din romanul *Tristram Shandy*, scris de Laurence Sterne, eseist, romancier şi dandy britanic din secolul al XVIII-lea. În roman, Tristram prezintă după părerea mea un remediu excelent pentru blocajul scriitorilor – seam bracă în cele mai bune haine de gală şi se poartă ca un prinţ, atrăgând de partea lui ideile şi inspiraţia cu apariţia lui fabuloasă.

Mai precis, iată ce susţine Tristram că făcea când se simţea „molâu" şi blocat şi când gândurile lui „se înfiripau greu şi treceau cleioase prin pană". În loc să stea înmărmurit, holbându-se deznădăjduit la o pagină goală, sărea de pe scaun, lua un brici şi se bărbierea. („Nu ştiu cum o fi putut să scrie Homer c-o barbă atât de lungă.") După aceea trecea la următoarea transformare minuţioasă: „Mă primenesc, îmi pun o haină mai acătării, cer să mi se aducă peruca cea nouă, îmi pun inelul cu topaz în deget, într-un cuvânt, mă înveşmântez din cap până-n picioare cât pot mai bine". 7

7. Am preluat traducerea fragmentelor (cartea a IX-a, cap. al XIII-lea) din Laurence Sterne, *Viaţa şi opiniunile lui Tristram Shandy*, *gentleman*, trad. rom. de Mihai Miroiu şi Mihai Spăriosu, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969, pp. 593 – 594 (n.tr.).

Dichisit, pus la patru ace, Tristram se plimba ţanţoş prin încăpere, prezentându-se universului creativităţii cât mai atrăgător cuputinţă – arătând întocmai ca un peţitor chipeş şi ca un personaj încrezător. Un truc fermecător, dar, înainte de toate, eficient. După cum explică el: „Bărbatul nu se poate înveşmânta fără ca totodată să i se înveşmânteze şi gândurile şi, de se va înveşmânta ca un gentleman, toate gândurile lui i se vor înfăţişa minţii înnobilate pe potriva veşmântului".

Vă sugerez să încercaţi acest truc acasă.

Eu însămi fac asta uneori, când mă simt mocăită şi inutilă şi când simt că creativitatea se ascunde de mine. Mă duc să mă uit în oglindă şi spun cu hotărâre: „De ce *nu*

s-ar ascunde creativitatea de tine, Gilbert? Uită-te la tine!”

Apoi mă spăl. Îmi scot afurisitul de elastic din părul slinos. Îmi scot pijamalele îmbâcsite şi fac un duş.

Mă rad – nu pe faţă, dar pe picioare da. Mă-mbrac cu nişte haine decente. Mă spăl pe dinţi şi pe faţă. Mă dau cu ruj – deşi eu nu mă rujez*niciodată*. Fac ordine în harababura de pe birou, deschid larg o fereastră, poate aprind şi o lumânare parfumată. Ba poate mă şi parfumez! Eu nu mă dau cu parfum nici măcar când iau cina-n oraş, dar acum o fac în încercarea de a seduce creativitatea să se întoarcă la mine. (Coco Chanel: „O femeie care nu se parfumează n-are viitor.”)

Întotdeauna încerc să-mi amintesc mie însămi că am o aventură amoroasă cu creativitatea mea şi mă străduiesc să mă prezint inspiraţiei ca o persoană cu care *chiar* ai vrea să ai o aventură – nu ca o tipă care a purtat toată săptămâna prin casă treningul soţului fiindcă s-a delăsat de tot. Mă pun la punct („din cap până-n picioare”, în cuvintele lui Tristram Shandy), după care mă-ntorc la treaba mea. Funcţionează de fiecare dată. Sincer, dacă aş avea o perucă proaspăt pudrată în genul celor din secolul al XVIII-lea, ca a lui Tristram, câteodată aş purta-o.

„Amăgeşte pân’ se-adevăreşte”, asta-i şmecheria.

Sau, altfel spus, „Îmbracă-te ca pentru romanul pe care *vrei* să-l scrii”.

Dacă seduci Marea Magie, ea o să se-ntoarcă întotdeauna la tine – aşa cum un corb, de pildă, e atras de orice obiect sclipitor şi rotitor.

Teamă pe tocuri înalte

Odată am fost îndrăgostită de un tânăr foarte înzestrat – îl consideram un scriitor cu mult mai mult talent decât mine – care pe la douăzeci de ani a hotărât că el nici măcar n-o să încerce să devină scriitor fiindcă, zicea, niciodată nu reuşeşte să pună pe hârtie cuvintele la fel de iscusit cum vieţuiesc în mintea lui. Asta i se părea frustrant. Nu voia să păteze idealul imaculat pe care-l avea el în minte aşternând pe hârtie doar umbra lui palidă şi stângace.

În timp ce eu munceam pe rupte la povestirile mele, care-mi ieşeau stângace şi dezamăgitoare, tânărul ăsta strălucit refuza să scrie un cuvânt. Ba chiar a încercat să mă facă şi pe mine să mă ruşinez că încercam să scriu: cum de nu mă îndurerau şi nu mă jigneau rezultatele mele groaznice? El avea un simţ mai ascuţit al discernământului artistic, se subînţelegea. Îi rănea sufletul să se expună la imperfecţiuni – chiar şi la cele proprii. Simţea că există o nobleţe în hotărârea lui de a nu scrie niciodată o carte dacă nu va fi o carte mare.

Spunea: „Prefer să fiu un eşec frumos decât un succes incomplet”.

Ei bine, eu nu prefer asta.

Imaginea artistului tragic care preferă să-şi abandoneze uneltele dacă nu e la înălţimea idealurilor lui de perfecţiune nu mi se pare deloc romantică. Nu consider că asta-i o cale eroică. Cred că e mult mai onorabil să rămâi în joc – chiar dacă, judecând obiectiv, joci slab – decât să te dai deoparte sub pretextul că tu eşti mai sensibil şi mai delicat. Dar ca să rămâi în joc trebuie să renunţi la fantasma perfecţiunii.

Aşa că să vorbim puţin despre perfecţiune.

Marele romancier american Robert Stone a glumit odată spunând că avea cele mai proaste două însuşiri imaginabile pentru un scriitor: era leneş şi era perfecţionist. Şi într-adevăr, ele sunt reţeta sigură pentru lâncezeală şi nefericire. Dacă vrei să ai o viaţă creativă mulţumitoare, e de dorit să nu-ţi cultivi niciuna din aceste trăsături, crede-mă. E mai bine să-ţi cultivi exact însuşirile opuse: trebuie să înveţi să devii un rasolist cât se poate de disciplinat.

Mai întâi trebuie să uiţi de perfecţiune. N-avem timp de perfecţiune. Oricum ar fi, perfecţiunea e irealizabilă: e un mit, o capcană şi o roată pentru hamsteri, în care alergi până-ţi dai duhul. Scriitoarea Rebecca Solnit exprimă bine ideea asta: „Atâţia dintre noi cred în perfecţiune, ceea ce distruge tot restul, fiindcă lucrul perfect nu e doar inamicul lucrului bun, e şi inamicul lucrului realist, posibil

şi distractiv”.

Perfecţionismul îi împiedică pe oameni să-şi ducă la bun sfârşit opera, da – dar mai rău e că adesea îi împiedică şi să-şi *înceapă* opera. adesea perfecţioniştii hotărăsc dinainte că produsul lor final nu va fi niciodată satisfăcător, aşa că nici nu se mai obosesc să-ncerce să fie creativi.

Însă cea mai diabolică treabă în legătură cu perfecţionismul e că se deghizează în virtute. De exemplu, la interviurile de angajare oamenii îşi prezintă uneori perfecţionismul de parcă ar fi calitatea lor cea mai de preţ – se mândresc exact cu însuşirea care nu-i lasă să se implice deplin, cu bucurie, în viaţa lor creativă. Îşi poartă perfecţionismul ca pe o medalie de onoare, de parcă ar fi însemnul gusturilor rafinate şi al standardelor alese.

Însă eu îl văd altfel. Cred că perfecţionismul e doar o versiune elitistă, de lux a fricii. Cred că perfecţionismul e de fapt frica împopoţonată cu pantofi excentrici şi haină de nurcă, pretinzând că e elegantă, când de fapt e doar îngrozită. Fiindcă sub poleiala sclipitoare, perfecţionismul nu e nimic altceva decât o adâncă angoasă existenţială care afirmă la nesfârşit: „Nu sunt destul de bun şi niciodată n-o să fiu destul de bun”.

Perfecţionismul e o ispită perfidă îndeosebi pentru femei, care, cred eu, îşi impun standarde de performanţă chiar mai înalte decât bărbaţii. Există multe motive pentru care vocile şi viziunile femeilor nu sunt mai bine reprezentate astăzi în domeniile creative. În parte asta se datorează vechiului şi bine cunoscutului misoginism, însă e adevărat – ba chiar prea des – şi că femeile sunt cele care de la bun început nu se arată dornice să se implice. Îşi stăvilesc ideile, îşi stăvilesc contribuţiile, îşi stăvilesc calităţile de lider şi aptitudinile. Foarte multe femei par în continuare să creadă că le e îngăduit să facă un pas în faţă dacă şi numai dacă atât ele, cât şi opera lor sunt perfecte şi la adăpost de orice critică.

În schimb, *pe bărbaţi*, faptul că produc şi opere departe de a fi perfecte *rareori îi reţine* să ia parte la

dialogul cultural global. Asta în treacăt fie spus. De altfel, nu zic treaba asta ca pe o critică la adresa bărbaţilor. *Dimpotrivă*, *îmi place* această trăsătură la bărbaţi – absurda lor încredere exagerată în sine, felul în care decid cu dezinvoltură: „Ei bine, sunt calificat în proporţie de 41% pentru sarcina asta, aşa că daţi-mi slujba!” Da, uneori rezultatele sunt ridicole şi dezastruoase, însă alteori, ciudat lucru, funcţionează – un bărbat care nu pare pregătit, care nu pare destul de bun pentru o misiune, capătă cumva un potenţial mult mai mare imediat ce-i creşte spectaculos încrederea-n el.

Mi-aş dori ca mai multe femei să rişte asemenea salturi spectaculoase.

Însă am văzut prea multe femei făcând exact contrariul. Am auzit prea multe creatoare strălucite şi înzestrate spunând: „Sunt calificată în proporţie de 99, 8% pentru sarcina asta, dar, ca să fiu sigură, o să stau deoparte până ajung să stăpânesc şi cele mai mici detalii”.

Chiar nu-mi dau seama de unde-or fi scos femeile ideea că trebuie să fie perfecte ca să fie iubite ori ca să aibă succes. (Ha, ha! Glumesc! Sigur că-mi dau seama foarte bine: am scos-o din *absolut fiecare mesaj pe care ni l-a transmis societatea*! Mulţumiri întregii istorii a omenirii!) Însă noi, femeile, trebuie să scăpăm de obiceiul ăsta – şi nimeni altcineva nu ne poate ajuta. Trebuie să înţelegem că setea de perfecţiune e o pierdere de timp dăunătoare, fiindcă nimic nu scapă vreodată de critici. Nu contează câte ore petreci încercând să perfecţionezi ceva până devine ireproşabil, cineva tot va reuşi să-i găsească un cusur. (Există oameni care consideră şi azi că simfoniile lui Beethoven sunt un pic cam… ştiţi voi, cam *zgomotoase*.) La un moment dat chiar trebuie să-ţi închei opera şi s-o prezinţi aşa cum e – dacă nu de alta, măcar ca să poţi trece mai departe, să faci şi alte lucruri, cu hotărâre şi cu inima deschisă.

Şi chiar asta-i cheia succesului.

Sau ar trebui să fie.

Intră-n scenă şi Marcus Aurelius

Multă vreme m-au inspirat însemnările unui împărat roman din secolul al II-lea, Marcus Aurelius.

Înţeleptul rege-filozof n-a dorit niciodată ca meditaţiile lui să devină publice, însă eu sunt recunoscătoare că s-au publicat. Mi se pare foarte încurajator să-l văd pe acest bărbat genial de acum două mii de ani cum încearcă să nu-şi piardă motivaţia de a fi creativ, curajos şi iscoditor. Frustrările şi autoamăgirea lui sună uimitor de actual (sau poate doar etern şi universal). Îl poţi auzi rumegând veşnicele întrebări pe care cu toţii ar trebui să le rumegăm în viaţă: *De ce sunt aici*? *Ce sunt chemat să fac*? *Cum îmi găsesc calea*? *Cum îmi pot împlini cel mai bine destinul*?

Cel mai mult îmi place să-l observ pe Marcus Aurelius luptând împotriva propriului perfecţionism, ca să se întoarcă mereu la scris, indiferent de rezultat. „Fă ceea ce îţi cere natura”, scrie el către sine însuşi.

„Acţionează conform impulsului dacă îţi este permis şi nu te uita împrejur dacă te va vedea cineva. Nu-ţi pune speranţa în republica lui Platon, ci fii mulţumit dacă fie şi cel mai mic lucru progresează, şi gândeşte-te că un succes cât de mic înseamnă ceva”. 8

8. Am preluat traducerea fragmentelor din Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuşi*, ediţie bilingvă, traducere din greaca veche, studiu introductiv, note şi indici de Cristian Bejan, Humanitas, Bucureşti, 2013, p. 279 (n.tr.).

Spuneţi-mi, vă rog, că nu sunt singura căreia i se pare duios şi încurajator faptul că un filosof roman legendar ca el era nevoit să-şi spună, ca să se-mbărbăteze, că *nu-i nicio problemă dacă nu eşti chiar ca Platon*.

Serios, Marcus, nu-i nicio problemă!

Lucrează mai departe şi-atât.

Prin simplul act de a crea ceva – orice – s-ar putea să produci, fără să vrei, o operă magnifică, eternă sau importantă (aşa cum a făcut în cele din urmă Marcus Aurelius cu *Gândurile* lui). După cum e posibil şi să nu produci. Însă dacă ai chemarea de-a face nişte lucruri,

atunci tot trebuie să le faci ca să-ţi realizezi potenţialul creativ maxim – şi totodată ca să rămâi sănătos la minte. În ultimă instanţă, să ai o minte creativă e ca şi cum ai avea drept animal de companie un câine Border Collie: câinele ăsta trebuie pus să muncească, altfel ai mari necazuri cu el. Dă-i minţii tale o treabă de făcut, altminteri o să găsească singură ceva şi s-ar putea să nu-ţi placă treaba pe care a scornit-o (o să ronţăie canapeaua, o să sape o groapă în podeaua sufrageriei, o să-l muşte pe poştaş ş.a.m.d.). Mi-a luat ani de zile să învăţ asta: se pare că, dacă nu creez în mod activ ceva, atunci cel mai probabil distrug în mod activ ceva (pe mine însămi, o relaţie sau liniştea mea sufletească).

Cred cu tărie că fiecare dintre noi trebuie să-şi găsească în viaţă ceva de făcut astfel încât să n-aibă vreme de ros canapeaua. Fie că ne facem sau nu o profesie din ea, cu toţii avem nevoie de o activitate care se situează dincolo de lumesc şi care ne scoate din rolurile noastre în societate deja stabilite şi constrângătoare (mamă, angajat, vecin, frate, şef etc.). Cu toţii avem nevoie de ceva care ne ajută să uităm de noi înşine pentru o vreme – să ne uităm vârsta, sexul, condiţia socioeconomică, îndatoririle, eşecurile şi toate lucrurile pe care le-am pierdut sau le-am ratat. Avem nevoie de ceva care ne poartă atât de departe de noi înşine, încât uităm să mâncăm, uităm să facem pipi, uităm să tundem gazonul, uităm să le purtăm pică duşmanilor, uităm să ne tot frământăm pentru lipsa de-ncredere în sine. Rugăciunea poate face asta pentru noi, munca în folosul comunităţii o poate face, sexul o poate face, exerciţiile fizice o pot face şi, mai mult ca sigur, consumul de substanţe interzise o poate face (deşi cu urmări înfiorătoare) – însă şi viaţa creativă e o asemenea soluţie. Poate că cel mai milos gest al creativităţii e următorul: absorbindu-ţi complet atenţia pentru o scurtă şi magică clipă, îţi poate lua o vreme de pe umeri cumplita povară de a fi cine eşti. Şi, partea cea mai bună, la sfârşitul aventurii tale creative te alegi şi cu un suvenir – ceva ce ai *făcut* tu, ceva ce-ţi va aminti întotdeauna de întâlnirea cu

inspiraţia, care, deşi scurtă, te-a schimbat complet.

Asta sunt pentru mine cărţile mele: survenire din călătoriile făcute, în care am izbutit (ce binecuvântare!) să evadez pentru scurtă vreme din mine însămi.

Un stereotip despre creativitate des întâlnit încă este acela că-i aduce pe oameni în pragul nebuniei.

Nu-s de acord: dimpotrivă, faptul că *nu* îşi manifestă creativitatea îi aduce pe oameni în pragul nebuniei.

(„Dacă dai la iveală cele dinlăuntrul tău, ceea ce dai la iveală te va mântui. Dacă nu dai la iveală cele dinlăuntrul tău, ceea ce nu dai la iveală te va nimici” – Evanghelia după Toma). Aşadar scoate la iveală ce ai înăuntru, fie că urmează un succes sau un eşec. Fă-o, indiferent că produsul final (suvenirul tău) e rahat sau aur. Fă-o indiferent dacă criticii te iubesc sau te urăsc – sau n-au auzit niciodată de tine şi poate că nici nu vor auzi. Fă-o, indiferent dacă oamenii pricep sau nu.

Opera ta nu trebuie să fie perfectă şi tu nu trebuie să fii Platon.

E vorba doar de instinct, de experiment şi de mister, aşa că începe!

Începe oriunde te-ai găsi. Preferabil chiar în clipa asta.

Şi dacă vreodată o să dea peste tine celebritatea, las-o să te găsească la lucru, muncind din greu.

Muncind din greu şi sănătos la minte.

Nimeni nu se gândeşte la tine

Demult, pe când aveam vreo douăzeci de ani şi mă simţeam nesigură, am cunoscut o femeie deşteaptă, independentă, creativă şi puternică. Avea cam şaptezeci şi cinci de ani şi mi-a dăruit o superbă mostră de înţelepciune.

Mi-a zis: „La douăzeci-treizeci de ani cu toţii ne petrecem timpul încercând din răsputeri să fim perfecţi, fiindcă ne îngrijorează foarte tare ce gândesc oamenii despre noi. Apoi ajungem la patruzeci-cincizeci de ani şi începem să fim liberi, în sfârşit, fiindcă hotărâm că ne doare-n cot de ce gândeşte lumea despre noi. Însă complet

liberă n-o să fii până n-ajungi pe la şaizeci-şaptezeci de ani, când înţelegi în sfârşit următorul adevăr eliberator – *oricum nimeni nu s-a gândit vreodată la tine*".

Nu se gândesc la tine. Nu s-au gândit la tine. Nu se vor gândi niciodată la tine.

În general oamenii nu se gândesc decât la ei înşişi. Oamenii n-au timp să se preocupe de ce faci tu sau de cât de bine faci tu ceva, pentru că fiecare e prins în propriile drame. Se poate ca oamenii să-şi abată uneori atenţia asupra ta preţ de o clipă (de pildă dacă reuşeşti sau ratezi ceva în mod spectaculos şi, mai ales, în public), însă apoi îşi vor îndrepta din nou atenţia încotro şi-au îndreptat-o întotdeauna – *asupra lor înşişi*. Chiar dacă la început te-ai putea simţi singur şi îngrozit fiindcă nu eşti prioritatea nimănui, în asta poţi găsi de fapt şi o mare eliberare. Eşti liber, pentru că toţi sunt mult prea ocupaţi cu ei înşişi ca să mai aibă şi grija ta.

Aşa că fii oricine vrei să fii.

Fă orice vrei să faci.

Îndeletniceşte-te cu orice te fascinează şi te umple de viaţă.

Creează orice vrei să creezi – n-are nimic dacă o să iasă nemaipomenit de… imperfect, fiindcă cel mai probabil nimeni n-o să bage de seamă.

Iar asta-i *fabulos*!

Ceva terminat e mai bun decât ceva bun

Eu una am reuşit să lucrez cu perseverenţă până ce am terminat primul meu roman numai şi numai fiindcă am îngăduit ca el să fie nemaipomenit de imperfect. M-am silit să continui să-l scriu, deşi nu eram deloc mulţumită de ce ieşea. Cartea aia era aşa de departe de perfecţiune, încât mă scotea din minţi. Îmi amintesc cum, în anii cât am lucrat la roman, mă tot învârteam prin cameră, încercând să-mi fac curaj ca să mă întorc zi de zi la manuscrisul ăla tern, sub orice critică, repetându-mi jurământul: „Niciodată nu i-am promis universului c-o să fiu o scriitoare *mare*, fir-ar să fie! Am promis doar că am să fiu *scriitoare* pur şi simplu!"

După şaptezeci şi cinci de pagini am fost cât pe ce să mă opresc. Mi se părea îngrozitor să continui, ba chiar penibil. Dar până la urmă mi-am învins ruşinea, fiindcă am hotărât că *refuz* să intru-n mormânt cu şaptezeci şi cinci de pagini dintr-un manuscris neterminat zăcând în sertarul de la birou. Nu voiam să mi se-ntâmple aşa ceva. Lumea e deja plină de prea multe manuscrise neterminate şi nu voiam să adaug şi eu unul în sacul ăla fără fund. Aşa că, indiferent cât de oribil mi se părea ce scriam, trebuia să merg mai departe.

Îmi aminteam mereu şi ce-mi tot spunea mama: „Ceva terminat e mai bun decât ceva bun”.

Cât am crescut am auzit întruna de la mama zicala asta simplă. Nu fiindcă mama, Carole Gilbert, ar fi fost leneşă. Dimpotrivă, era incredibil de harnică şi eficientă – dar mai presus de toate era pragmatică.

La urma urmelor, o zi are un număr limitat de ore. Un an are un număr limitat de zile, o viaţă are un număr limitat de ani. Faci tot ce poţi, cu cât mai multă competenţă, într-un interval de timp rezonabil, după care treci la altceva. În orice privinţă, de la spălatul vaselor până la împachetatul cadourilor de Crăciun, gândirea mamei mergea cam pe linia generalului George Patton: „Un plan bun aplicat cu hotărâre acum e mai bun decât un plan perfect aplicat săptămâna viitoare”.

Sau, ca să parafrazez: un roman destul de bun scris cu hotărâre acum e mai bun decât un roman perfect scris meticulos niciodată.

De asemenea, cred că mama înţelegea foarte bine următoarea concepţie radicală: simplul fapt de a termina ceva este în sine o realizare onorabilă. Mai mult, e lucru rar. Fiindcă, într-adevăr, majoritatea oamenilor nu termină lucrurile pe care le încep! Uită-te în jur, dovezile sunt peste tot: *oamenii nu termină*. Încep proiecte ambiţioase, însufleţiţi de cele mai bune intenţii, dar apoi se împotmolesc în mlaştina lipsei de încredere, a îndoielilor şi a chiţibuşăriilor… şi se opresc.

Aşa că, dacă reuşeşti să duci ceva la bun sfârşit – pur

şi simplu să-l duci la bun sfârşit! – ai deja nişte kilometri buni avans faţă de restul turmei, fără discuţie.

Altfel spus, poate că tu vrei ca munca ta să fie perfectă; în schimb, eu vreau ca a mea să fie doar terminată.

Laudă caselor strâmbe

Aş putea sta chiar acum cu tine ca să parcurgem fiecare carte de-a mea, pagină cu pagină, şi să-ţi spun tot ce e în neregulă în fiecare. Ar fi o după-amiază incredibil de plictisitoare şi pentru mine, şi pentru tine, dar aş putea s-o fac. Ţi-aş putea arăta toate lucrurile pe care am preferat să nu le-ndrept, să nu le schimb, să nu le îmbunătăţesc şi cărora am ales să nu le dau prea mare importanţă. Ţi-aş putea arăta toate scurtăturile la care am apelat când n-am reuşit să-mi dau seama cum să rezolv mai elegant un puzzle narativ complicat. Ţi-aş putea arăta personaje pe care le-am omorât unul după altul fiindcă nu ştiam ce altceva să fac cu ele. Ţi-aş putea arăta fisuri în logică şi goluri în documentare. Ţi-aş putea arăta toate bucăţile de bandă adezivă şi de şiret cu care am înnădit laolaltă proiectele astea.

Totuşi, ca să scutim timp, o să-ţi dau un singur exemplu reprezentativ. În cel mai recent roman al meu, *Semnătura tuturor lucrurilor*, există un personaj pe care, în mod nefericit, l-am dezvoltat prea puţin. E

un personaj feminin supărător de neverosimil (cel puţin aşa cred eu) şi prezenţa lui m-a ajutat aproape numai pentru intrigă. În sufletul meu ştiam – chiar în timp ce scriam – că nu conturam cum trebuie personajul ăsta, dar nici nu m-am putut dumiri cum să-l aduc mai bine la viaţă, aşa cum s-ar fi cuvenit.

Speram să scap basma curată. Câteodată scapi basma curată din unele încurcături. Speram că nimeni nu va observa. Însă apoi am dat cartea, încă sub formă de manuscris, câtorva lectori, şi toţi mi-au semnalat problema personajului respectiv.

M-am gândit să-ncerc să îndrept situaţia. Dar să mă-ntorc şi să şlefuiesc doar acest personaj presupunea prea

mult efort şi aproape niciun beneficiu. Printre altele, ca să mai şlefuiesc personajul cu pricina ar fi trebuit să adaug cam cincizeci-şaptezeci de pagini la un manuscris care avea deja mai bine de şapte sute – numai că la un moment dat trebuie să ai puţină îndurare pentru cititori şi să închei. De altfel, am simţit că ar fi şi mult prea riscant. Pentru a rezolva problema acelui personaj ar fi trebuit să dezmembrez tot romanul până la primele capitole şi s-o iau de la capăt – şi mă temeam că, reconstruind povestea atât de radical, aş distruge o carte deja finalizată şi deja *destul de bună*. Aş fi fost ca un tâmplar care demolează o casă terminată şi se apucă s-o reconstruiască numai fiindcă a observat el – chiar la finalul lucrărilor – că temelia are într-o parte câţiva centimetri în plus. Desigur, când termină de reconstruit casa, temelia e mai dreaptă, dar foarte probabil farmecul structurii originale se va fi risipit, plus că s-au irosit luni întregi.

Aşa că am hotărât să nu fac asta.

Pe scurt, lucrasem din greu la roman patru ani, îi dedicasem o cantitate uriaşă de efort, dragoste şi credinţă şi în fond îmi plăcea aşa cum era. Da, mai avea şi asperităţi, însă pereţii erau robuşti, acoperişul ţinea, ferestrele funcţionau şi, în orice caz, nu mă deranjează prea tare să locuiesc într-o casă strâmbă.

(De fapt chiar am crescut într-o casă strâmbă; nu-s chiar aşa de rele.) Simţeam că romanul meu era un produs finit interesant – poate chiar şi mai interesant tocmai datorită colţurilor lui cam strâmbe –, aşa că am lăsat-o baltă.

Şi ştiţi ce s-a întâmplat când am dat drumul în lume cărţii mele, ce-i drept, imperfecte?

Nu prea multe.

Pământul a rămas pe axa lui. Râurile n-au început să curgă de-a-ndoaselea. Păsările n-au picat moarte din văzduh. Am primit nişte recenzii bune, nişte recenzii proaste, nişte recenzii indiferente. Unora le-a plăcut *Semnătura tuturor lucrurilor*, altora, nu. Un instalator venit într-o zi să-mi repare chiuveta din bucătărie a zărit

cartea pe masă şi mi-a zis: „Vă pot spune încă de pe-acum, doamnă, cartea asta n-o să se vândă, nu cu titlul *ăsta*. „Unii şi-ar fi dorit ca romanul să fie mai scurt; alţii şi-ar fi dorit să fie mai lung.

Unii cititori şi-ar fi dorit ca în poveste să apară mai mulţi câini şi să existe mai puţină masturbare. Câţiva critici au luat aminte la personajul acela pe care nu l-am dezvoltat suficient, însă nimeni n-a părut excesiv de deranjat.

În concluzie: pentru scurtă vreme, o mulţime de oameni au avut o opinie sau alta despre romanul meu, după care toată lumea şi-a văzut de treabă mai departe, fiindcă oamenii sunt ocupaţi şi fiecare trebuie să-şi vadă de viaţa lui. Însă eu am trăit o experienţă intelectuală şi emoţională tulburătoare scriind *Semnătura tuturor lucrurilor* – şi o să mă bucur pentru totdeauna de foloasele acestei aventuri creative.

Am petrecut minunat acei patru ani din viaţa mea. Când am terminat romanul, deşi nu era perfect, tot mi se părea cea mai bună treabă pe care o făcusem vreodată şi mă socoteam o scriitoare mult mai bună decât fusesem înainte de a-l începe. N-aş da nici măcar un minut din experienţa asta pe nimic altceva din lume.

Însă, odată cartea terminată, venise vremea să-mi îndrept atenţia spre ceva nou – ceva ce, într-o bună zi, urma să fie trimis în lume ca *destul de bun*. Aşa am făcut întotdeauna şi aşa o să fac în continuare, atât cât îmi stă în puteri.

Fiindcă ăsta-i imnul poporului meu.

Ăsta-i Cântecul Rasolistului Disciplinat.

Succesul

În toţi anii în care am trudit cu râvnă la diversele mele slujbe şi, în paralel, la exerciţiile de scris, ştiam că nu-mi poate promite nimeni că vreuna din activităţi o să dea cu adevărat rezultate.

Am ştiut întotdeauna că era foarte posibil să nu obţin ce-mi doream – că poate n-aveam să devin niciodată o scriitoare publicată. În domeniul artistic nu toată lumea

ajunge la o poziţie de succes confortabil. Majoritatea nu ajung. Şi, chiar dacă am crezut mereu în gândirea magică, totuşi nu mai eram un copil; ştiam că simpla dorinţă nu avea să fie de ajuns. Se putea ca nici talentul să nu fie de ajuns. Ba se putea chiar ca nici măcar nişte contacte profesionale excelente – pe care eu oricum nu le aveam – să nu fie de ajuns.

Îndeletnicirile creative sunt mai ciudate decât alte preocupări, mai lumeşti. Regulile obişnuite nu se aplică. În viaţa normală, dacă eşti bun la ceva şi munceşti din greu, probabil vei avea succes. În străduniile creative e posibil să nu ai. Sau poate că o să ai succes pentru o clipă, iar apoi n-o să mai ai succes niciodată. Poate că ţi se vor oferi recompense pe o tipsie de argint chiar în clipa în care cineva îţi trage preşul de sub picioare. Poate că o să fii adorat o vreme, după care brusc n-o să mai fi la modă. Iar alţii, mai bătuţi în cap decât tine, poate că o să-ţi ia locul ca favoriţi ai criticilor.

Zeiţa protectoare a succesului creativ poate lua uneori chipul unei bătrânici bogate şi capricioase care trăieşte într-un conac uriaş, pe un deal izolat, şi care ia hotărâri de-a dreptul trăsnite cu privire la cine îi va moşteni averea. Uneori îi răsplăteşte pe şarlatani şi-i ignoră pe cei talentaţi. Îi scoate din testament pe cei care au slujit-o cu credinţă toată viaţa şi apoi îi dă un Mercedes băieţandrului care i-a tuns gazonul o singură dată. Are obiceiul să se răzgândească. Încercăm să-i ghicim motivele, însă acestea rămân ascunse. Nu e obligată să ne dea explicaţii. Pe scurt, zeiţa succesului creativ ţi-ar putea ieşi sau nu în cale. Probabil că cel mai bine e să nu te bazezi pe ea şi să nu laşi ca fericirea ta să depindă de toanele ei.

Poate că e mai bine să găseşti o altă definiţie pentru succes, punct.

În ce mă priveşte, încă de la început am hotărât să mă concentrez înainte de toate asupra devotamentului faţă de muncă. Aşa urma să-mi măsor valoarea. Ştiam că succesul depinde, de obicei, de trei factori – talent, noroc

şi disciplină – şi mai ştiam că două dintre aceste trei elemente nu aveau să se afle niciodată sub controlul meu. Hazardul genetic stabilise deja cât talent mi se alocase, iar hazardul destinului avea să răspundă pentru porţia de noroc. Singurul element pe care-l puteam controla cât de cât era disciplina. Odată recunoscut acest fapt, mi-am zis că cel mai bun plan e să muncesc pe rupte. Era singura carte pe care o puteam juca, aşa că am jucat-o cu hotărâre.

Nu uita că simplul act de a munci din greu nu-ţi garantează *nimic* pe tărâmul creativităţii. (De fapt, nimic nu garantează nimic pe tărâmul creativităţii.) Însă n-am încotro şi trebuie să recunosc că disciplina şi devotamentul sunt cea mai bună abordare. Fă ceea ce-ţi place să faci şi lucrează deopotrivă cu seriozitate şi cu degajare. Atunci, măcar o să poţi spune că ai încercat şi că – indiferent de rezultat – ai străbătut o cale nobilă.

Am o prietenă, muziciană aspirantă, pe care sora ei a întrebat-o într-o zi ceva cât se poate de rezonabil:

— Ce se-ntâmplă dacă n-o să dea niciodată rezultate treaba asta? Ce se-ntâmplă dacă o să-ţi urmăreşti pasiunea la nesfârşit, dar succesul n-o să vină niciodată? Cum o să te simţi atunci, după ce-ţi vei fi irosit toată viaţa în zadar?

Prietena mea, la fel de rezonabil, a răspuns:

— Dacă nu vezi că *deja* a dat rezultate, atunci nici n-o să-ţi pot explica vreodată.

Când faci un lucru din dragoste, o să-l faci mereu, orice-ar fi.

Carieră *versus* vocaţie

Tocmai din pricina acestor lucruri (dificultatea, imprevizibilitatea) i-am descurajat întotdeauna pe oameni – şi o să-i descurajez mereu – să vadă în creativitate ceva ce-i poate ajuta să-şi facă o carieră – deoarece, cu rare excepţii, domeniile creative oferă cariere de rahat. (Oferă cariere de rahat dacă defineşti „cariera” drept o activitate de pe urma căreia poţi avea o siguranţă financiară mulţumitoare şi constantă, iar asta e o definiţie destul de rezonabilă a carierei.) Chiar şi dacă-ţi merge bine în domeniile artistice, e foarte probabil ca anumite etape din

cariera ta să rămână oricum de rahat. E posibil să nu-ţi placă editorul, proprietarul galeriei, bateristul sau operatorul tău. E posibil să-ţi deteşti programul de turnee, fanii mai agresivi sau criticii. E posibil să te saturi să răspunzi mereu la aceleaşi şi aceleaşi întrebări în interviuri. E posibil să fii întruna furios pe tine fiindcă nu eşti niciodată la înălţimea propriilor aspiraţii. Crede-mă, dacă vrei să te plângi, o să găseşti mereu motive din belşug chiar şi atunci când steaua norocului pare să strălucească ocrotitoare deasupra ta.

Însă viaţa creativă poate fi o *vocaţie* uimitoare dacă ai dragostea, curajul şi perseverenţa de-a o privi astfel. De fapt, după părerea mea, acesta e singurul mod de abordare a creativităţii dacă vrei să-ţi păstrezi totodată sănătatea mintală. Fiindcă nimeni n-a spus vreodată că o să fie uşor, iar când afirmăm că vrem să ducem o viaţă creativă trebuie să ne asumăm incertitudinea.

În zilele noastre toată lumea e panicată, de exemplu, din cauza schimbărilor majore provocate de Internet şi de tehnologia digitală în lumea creativă. Toată lumea se frământă dacă vor mai exista sau nu locuri de muncă şi bani pentru artiştii care păşesc în noua eră, atât de nestatornică. Îngăduiţi-mi însă să atrag atenţia că, deja cu mult înainte să fi existat Internetul şi tehnologia digitală, în domeniul artistic tot o carieră de rahat aveai. Nici în 1989 nu-ţi zicea nimeni: „Ştii cum să faci bani, puştoaico? *Din scris*!”

Nimeni nu zicea aşa ceva nici în 1889, nici în 1789, şi n-o să zică nici în 2089. Dar oamenii vor încerca mai departe să devină scriitori, fiindcă îşi iubesc vocaţia. Oamenii vor fi mai departe pictori, sculptori, muzicieni, actori, poeţi, regizori, croitori, ţesători, olari, sticlari, fierari, ceramişti, caligrafi, specialişti în picturi pe unghii, dansatori de step ori harpişti. În ciuda tuturor sfaturilor preţioase, oamenii se vor încăpăţâna în continuare să se ocupe, fără vreun motiv serios, cu lucruri care le fac plăcere pur şi simplu, aşa cum au făcut dintotdeauna.

Calea asta e uneori anevoioasă? Fără doar şi poate.

Îţi oferă o viaţă interesantă? Cea mai interesantă.

Dificultăţile şi obstacolele inerente creativităţii o să te facă să suferi? Asta, jur, depinde numai şi numai de tine.

De vorbă cu elanii

Hai să vă spun o poveste despre perseverenţă şi răbdare.

Pe la douăzeci de ani şi-un pic, am scris o povestire intitulată *De vorbă cu elanii*9. Istorisirea s-a născut dintr-o experienţă pe care am avut-o pe când lucram ca bucătăreasă la o fermă din Wyoming. Într-o seară am rămas până târziu glumind şi bând bere cu câţiva cowboy. Tipii ăştia erau cu toţii vânători, şi aşa am ajuns să vorbim despre cum trebuie chemaţi elanii – despre diversele tehnici de a imita mugetul elanului mascul în perioada de împerechere, cu scopul de a atrage animalele în apropiere. Unul dintre cowboy, Hank, a povestit că de curând îşi cumpărase o înregistrare cu nişte mugete de elan scoase de cel mai mare maestru al chemărilor de elani din istoria vânătorii de elani, un tip pe nume (şi n-am să uit niciodată acest nume) Larry D. Jones.

9. În limba română în volumul *Pelerinii*, trad. de Vlad Palcu, Humanitas, Bucureşti, 2010 (n.tr.).

Dintr-un motiv sau altul – poate din cauza berii –, mi s-a părut cea mai amuzantă chestie pe care o auzisem vreodată. Îmi plăcea că undeva în lume există cineva pe nume Larry D. Jones care-şi câştigă traiul înregistrându-se în timp ce imită mugetele de împerechere ale elanilor şi îmi plăcea că oameni ca prietenul meu Hank cumpărau aceste casete ca să-şi exerseze propriile mugete de împerechere. L-am convins pe Hank să meargă să caute caseta şi i-am cerut s-o ascultăm de mai multe ori în timp ce eu râdeam ameţită. Mi se părea haios nu doar sunetul mugetului de elan (e un ţipăt care îţi zgârie timpanul, cam ca polistirenul frecat de polistiren); îmi mai plăcea şi seriosul ton nazal al lui Larry D. Jones care turuia la nesfârşit despre cum trebuie procedat corect. Toate astea mi se păreau incredibil de comice.

Apoi (iarăşi, se poate ca berea să fi jucat un rol) mi-a

venit cumva ideea că Hank şi cu mine ar trebui să verificăm – adică să ne împleticim prin pădure în crucea nopţii, cu un casetofon portabil şi caseta lui Larry D. Jones, doar ca să vedem ce avea să se întâmple. Aşa am şi făcut. Ne-am croit drum prin munţii din Wyoming beţi, năuci şi gălăgioşi. Hank căra casetofonul pe umăr şi dăduse volumul la maximum, iar eu mă prăpădeam de râs în timp ce sunetul puternic şi artificial scos de un elan mascul în călduri – întretăiat de vocea dogită a lui Larry D. Jones – bubuia în jurul nostru.

În clipa aceea nu eram deloc în armonie cu natura, însă natura a dat totuşi de noi. Dintr-odată s-a auzit un ropot de copite (nu mai auzisem până atunci un ropot de copite adevărat; e înspăimântător), apoi un trosnet de crengi şi cogeamite elanul s-a năpustit în luminişul nostru şi a rămas acolo, în lumina lunii, la doar câţiva metri de noi, pufnind, izbind cu copita în pământ şi clătinându-şi furios capul încornorat: *Ce mascul rival a cutezat să trâmbiţeze un strigăt de împerechere pe teritoriul meu*?

Brusc, Larry D. Jones n-a mai părut atât de amuzant.

Niciodată nu s-au dezmeticit din beţie doi oameni mai repede decât ne-am dezmeticit Hank şi cu mine atunci. Noi glumiserăm, însă era limpede că fiara aia de trei sute de kilograme nu glumea. Era gata de război. Era ca şi cum am fi ţinut o şedinţă nevinovată de spiritism, dar invocaserăm fără să vrem un spirit cu adevărat primejdios. Ne jucaserăm cu forţe cu care n-ar fi trebuit să ne jucăm – nu eram pe potriva lor.

Impulsul meu a fost să îngenunchez tremurând dinaintea elanului şi să implor îndurare. Impulsul lui Hank a fost ceva mai isteţ – a aruncat casetofonul cât de departe a putut, de parcă urma să explodeze (ca să pună o distanţă între noi şi vocea fictivă pe care o târâserăm după noi în acea pădure cât se poate reală). Ne-am ghemuit după un bolovan. Ne-am zgâit uluiţi la elan, în timp ce acesta scotea nori de aburi reci, căutându-şi furios rivalul, sfărâmând pământul sub copite. Chipul lui Dumnezeu e menit să te bage în sperieţi când îl vezi, şi exact aşa ne-a

băgat pe noi în sperieţi făptura aceea magnifică.

Când elanul a plecat, în sfârşit, ne-am târât înapoi spre fermă, simţindu-ne umiliţi, zguduiţi şi cât se poate de muritori. A fost *grozav* – în sensul clasic al cuvântului.

Aşa că am scris despre asta. N-am spus exact povestea de dinainte, dar am vrut să surprind acea senzaţie („juni neexperimentaţi smeriţi de o viziune divină în natură") şi s-o folosesc ca bază a unei scrieri serioase şi intense despre om şi natură. Voiam să transform într-o povestire experienţa aceea electrizantă prin care trecusem utilizând personaje imaginare. Mi-a luat câteva luni bune până să-mi iasă bine povestea – sau măcar să mă apropii cât mai mult cu putinţă de „bine", raportat la vârsta şi capacităţile mele. Când am terminat de scris, am intitulat povestirea *De vorbă cu elanii*. Apoi am început s-o expediez la reviste, sperând că cineva o va publica.

Una dintre publicaţiile la care am trimis *De vorbă cu elanii* a fost marea revistă de ficţiune, dispărută acum, *Story*. Mulţi dintre eroii mei literari – Cheever, Caldwell, Salinger, Heller – fuseseră publicaţi acolo de-a lungul deceniilor şi voiam să fiu şi eu în paginile ei. Câteva săptămâni mai târziu a sosit în cutia poştală şi inevitabila scrisoare de refuz. Însă a fost o scrisoare de refuz cu adevărat deosebită.

Trebuie să înţelegeţi că scrisorile de refuz au diverse grade, acoperind tot spectrul cuvântului *nu*. Nu există numai forma standard de scrisoare de refuz; există şi scrisoarea standard de refuz cu o notiţă personală mâzgălită în josul foii, cu scris de mână omenesc, care poate spune ceva de genul „Interesant, dar nu-i pentru noi!" Să primeşti chiar şi o asemenea fărâmă rară de recunoaştere poate fi exaltant şi de multe ori în tinereţe am dat fuga să mă laud în faţa prietenilor: „Am primit cea mai *extraordinară* înştiinţare de refuz!"

Însă această scrisoare de refuz deosebită era din partea redactorului-şef de la *Story*, respectata Lois Rosenthal însăşi. Răspunsul ei a fost profund şi încurajator. Domnişoarei Rosenthal îi plăcuse povestea,

aşa îmi scria. Povestirile despre animale îi plăceau în general mai mult decât cele despre oameni. Totuşi, în ultimă instanţă i se părea că finalul dezamăgeşte. Din acest motiv n-avea s-o publice. Însă îmi ura noroc.

Pentru un scriitor nepublicat, să fie respins atât de binevoitor – de însuşi redactorul-şef! – e aproape ca şi cum ar câştiga un Pulitzer. Eram în culmea fericirii. Era de departe cel mai fantastic refuz pe care-l primisem vreodată. După care am făcut ceea ce, pe atunci, obişnuiam să fac tot timpul: am scos povestirea refuzată din plicul timbrat autoadresat şi am trimis-o la altă revistă, ca să încasez încă o scrisoare de refuz, poate şi mai bună. Fiindcă aşa se joacă jocul. Înainte da, înapoi ba.

Au trecut câţiva ani. Am continuat să-mi văd de slujbele mele de bază şi în paralel să scriu. În cele din urmă am fost publicată – cu altă povestire, într-o altă revistă. Datorită acestui noroc mi-am putut angaja un agent literar profesionist. Agenta mea, Sarah, era acum cea care trimitea lucrările la edituri în numele meu. (Terminasem cu fotocopiatul; agenta mea avea un fotocopiator!) La câteva luni după ce ne cunoscuserăm, Sarah m-a sunat să-mi dea nişte veşti minunate: vechea mea povestire *De vorbă cu elanii* urma să fie publicată.

— Minunat, am zis. Cine a cumpărat-o?

— Revista *Story*, mi-a răspuns. Lui Lois Rosenthal i-a plăcut mult.

Hm.

Interesant.

Peste câteva zile am purtat o conversaţie la telefon cu Lois însăşi, care nici că putea fi mai amabilă.

Mi-a spus că *De vorbă cu elanii* i se părea perfectă şi că abia aşteaptă s-o publice.

— V-a plăcut chiar şi finalul? am întrebat.

— Bineînţeles, mi-a zis. Ador finalul.

În timp ce vorbeam, ţineam în mână chiar scrisoarea de refuz pe care mi-o trimisese cu doar câţiva ani înainte pentru aceeaşi povestire. Era limpede că nu-şi amintea că citise cândva *De vorbă cu elanii*. N-am adus nici eu vorba

despre asta. Eram încântată că-mi accepta munca şi nu voiam să par lipsită de respect, arţăgoasă ori nerecunoscătoare. Dar sigur că eram curioasă, aşa că am întrebat:

— Ce anume vă place la povestirea mea, dacă-mi puteţi spune?

Mi-a zis:

— E atât de evocatoare. Dă senzaţia de mit. Îmi aminteşte de ceva, dar nu ştiu exact de ce anume…

Am avut destulă minte să nu spun: „Vă aminteşte chiar de *ea*”.

Bestia cea frumoasă

Cum să interpretăm această poveste?

Interpretarea cinică ar fi: „Asta-i dovada clară că lumea e profund nedreaptă”.

Căci hai să ne uităm la fapte: Lois Rosenthal n-a vrut *De vorbă cu elanii* când i-a fost propusă de o autoare necunoscută, dar a vrut-o când i-a fost propusă de un agent literar celebru. Prin urmare: nu contează ce ştii, contează pe cine cunoşti. Talentul nu înseamnă nimic, relaţiile sunt totul, iar lumea creativităţii – la fel ca lumea mai largă – e rea şi inechitabilă.

Dacă aşa vrei să vezi lucrurile, treaba ta.

Însă eu nu le-am văzut aşa. Dimpotrivă, am privit întâmplarea ca pe o altă Mare Magie – una mucalită.

Am privit-o ca pe dovada că nu trebuie să te predai niciodată, că „nu” nu înseamnă totdeauna „*nu*” şi că roata norocului se poate întoarce miraculos pentru cei care insistă să-şi facă simţită prezenţa.

În plus, încearcă pur şi simplu să-ţi închipui câte povestiri citea Lois Rosenthal într-o zi pe la începutul anilor ’90. (Am văzut vrafurile de propuneri din redacţiile revistelor; imaginaţi-vă un turn de plicuri galbene puse claie peste grămadă până-n tavan.) Tuturor ne place să credem că opera noastră e originală şi de neuitat, însă fără doar şi poate toate se învălmăşesc la un moment dat – chiar şi povestirile care au ca temă animalele. Mai mult, nu ştiu în ce dispoziţie era Lois când a citit pentru prima oară

De vorbă cu elanii. Poate că a citit-o la sfârşitul unei zile dificile sau după o ceartă cu un coleg, ori chiar înainte de-a merge cu maşina la aeroport ca să-şi ia o rudă pe care nu ardea de nerăbdare s-o vadă. Nu ştiu în ce dispoziţie era nici când a citit-o adouă oară. Poate că tocmai se întorsese dintr-o vacanţă odihnitoare.

Poate că tocmai primise nişte veşti minunate: cineva drag nu suferea, de fapt, de cancer! Cine ştie? Tot ce ştiu e că atunci când Lois Rosenthal mi-a citit povestirea a doua oară aceasta a avut un răsunet în conştiinţa ei şi i-a vorbit. Însă acel răsunet se afla în mintea ei numai şi numai fiindcă *eu îl sădisem acolo* cu câţiva ani înainte, trimiţându-i povestirea mea. Şi fiindcă am rămas în joc, chiar şi după refuzul iniţial.

Întâmplarea m-a mai învăţat şi că aceşti oameni – cei care stau la porţile visurilor tale – nu sunt nişte automate. Nu-s decât *oameni*. Sunt exact ca noi. Au capricii şi toane. Sunt un pic altfel în fiecare zi, exact cum tu sau eu suntem un pic altfel în fiecare zi. Nu există vreo grilă precisă care să prezică întotdeauna ce anume va captiva imaginaţia cuiva, sau când; trebuie pur şi simplu să nimereşti momentul potrivit. Dar cum n-ai de unde şti care e momentul potrivit, trebuie să-ţi maximizezi şansele. Joacă-ţi şansele. Ieşi la înaintare cu voioşie încăpăţânată şi apoi fă-o din nou, iar şi iar…

Efortul merită, fiindcă atunci când stabileşti în sfârşit contactul simţi o desfătare nemaipomenită, parcă de pe altă lume. Căci asta e senzaţia când duci o viaţă creativă consecventă: încerci şi iar încerci, dar nu iese nimic. Însă continui să încerci şi continui să cauţi şi apoi, când şi unde te aştepţi mai puţin, în sfârşit se întâmplă. Stabileşti contactul. Din senin, toate converg. Când faci artă, uneori ai senzaţia că ţii o şedinţă de spiritism sau strigi în noapte după un animal sălbatic, la pândă. Ceea ce faci pare imposibil sau chiar absurd, dar apoi auzi ropotul copitelor şi o bestie frumoasă se năpusteşte în poiană, căutându-te la fel de imperios pe cât o căutaseşi tu.

Aşa că trebuie să încerci în continuare. Trebuie să

strigi după propria ta Mare Magie prin pădurile întunecoase. Trebuie s-o cauţi neobosit şi cu loialitate, sperând, împotriva evidenţei, că într-o bună zi vei trăi acea coliziune divină a comuniunii creative – fie pentru prima dată, fie încă o dată.

Fiindcă atunci când toate converg e extraordinar. Când totul converge, singurul lucru pe care-l poţi face e să te înclini cu recunoştinţă, ca şi cum ţi s-ar fi acordat o audienţă cu divinul.

Fiindcă ţi s-a acordat.

La sfârşit, încă ceva

Cu mulţi ani în urmă, unchiul meu Nick s-a dus să-l vadă pe distinsul scriitor american Richard Ford la o prezentare de carte, într-o librărie din Washington, DC. În timpul discuţiei de după lectură, un bărbat între două vârste din public s-a ridicat şi a spus ceva de genul:

— Domnule Ford, dumneavoastră şi cu mine avem multe în comun. La fel ca dumneavoastră, toată viaţa mea am scris povestiri şi romane. Dumneavoastră şi cu mine suntem cam de-o vârstă, venim din acelaşi mediu şi scriem cam pe aceleaşi teme. Singura diferenţă e că dumneavoastră aţi devenit un om de litere celebru, iar eu – în ciuda a zeci de ani de eforturi – n-am fost publicat niciodată. Pentru mine e sfâşietor. Toate refuzurile şi dezamăgirile m-au doborât. Mă întreb dacă îmi puteţi da vreun sfat. Însă vă rog, domnule, orice aţi face, nu-mi spuneţi să perseverez, fiindcă ăsta-i singurul lucru pe care oamenii îmi spun mereu să-l fac şi când îl aud mă simt şi mai rău.

Acum, eu nu eram acolo. Şi nici nu-l cunosc personal pe Richard Ford. Dar potrivit unchiului meu, care e un bun reporter, Ford a răspuns:

— Domnule, îmi pare rău că sunteţi dezamăgit. Vă rog să mă credeţi că n-aş vrea să vă jignesc spunându-vă pur şi simplu să perseveraţi. Nici nu-mi pot imagina cât de descurajator ar suna aşa ceva, după toţi aceşti ani în care aţi fost respins. De fapt, o să vă spun altceva – ceva ce s-ar putea să vă surprindă. O să vă spun să renunţaţi.

Publicul a încremenit: ce fel de încurajare mai era şi asta?

Ford a continuat:

— Vă spun să renunţaţi doar pentru că e limpede că scrisul nu vă aduce nicio plăcere. Nu vă aduce decât durere. Timpul nostru pe pământ e scurt şi ar trebui să ne bucurăm de el. Ar trebui să lăsaţi în urmă acest vis şi să vă găsiţi altceva de făcut în viaţă. Călătoriţi, căutaţi-vă nişte hobby-uri noi, petreceţi timp cu familia şi prietenii, relaxaţi-vă. Dar nu mai scrieţi, fiindcă-i clar că asta vă ucide.

A urmat o lungă tăcere.

După care Ford a zâmbit şi a adăugat, de parcă abia atunci îi venise ideea:

— Totuşi, am să vă mai spun ceva. Dacă după câţiva ani descoperiţi că n-aţi găsit nimic în viaţa dumneavoastră care să-i ia locul scrisului – nimic care să vă fascineze, să vă mişte ori să vă inspire cu aceeaşi intensitate ca scrisul odinioară… atunci, domnule, mă tem că nu aveţi altă alegere decât să perseveraţi.

Încrederea

Te iubeşte?

Prietena mea dr. Robin Wall Kimmerer e botanistă şi autoare; predă biologia mediului la Facultatea de Ştiinţe Ambientale şi Silvicultură din Syracuse, New York, în cadrul Universităţii de Stat din New York.

Studenţii ei sunt tineri ecologişti înflăcăraţi, cât se poate de convinşi de misiunea lor, care vor cu disperare să salveze lumea.

Totuşi, înainte să treacă la salvarea lumii, Robin le pune frecvent studenţilor două întrebări.

Prima întrebare e:

— Iubiţi natura?

Toate mâinile din sală se ridică.

A doua întrebare e:

— Credeţi că natura vă iubeşte şi ea pe voi?

Toate mâinile din sală se coboară.

La care Robin zice:

— Atunci avem deja o problemă.

Problema e următoarea: aceşti tineri şi zeloşi salvatori ai lumii cred sincer că pământul viu e indiferent faţă de ei. Cred că oamenii nu sunt decât nişte consumatori pasivi şi că prezenţa noastră aici, pe pământ, e o forţă distrugătoare. (Luăm, luăm, luăm şi nu oferim nimic în schimb naturii, în folosul ei.) Cred că oamenii se află pe această planetă din pură întâmplare şi prin urmare, Pământul nu dă nicio ceapă degerată pe noi.

Cei din vechime nu vedeau lucrurile aşa, nici nu mai trebuie s-o spunem. Strămoşii noştri acţionau întotdeauna cu sentimentul că se găseau într-o relaţie emoţională reciprocă cu mediul lor fizic. Indiferent că se simţeau răsplătiţi sau pedepsiţi de Mama Natură, erau angajaţi, cel puţin, într-o *conversaţie* constantă cu ea.

Robin crede că oamenii moderni au pierdut acest sentiment al conversaţiei – au pierdut conştiinţa faptului că pământul comunică cu *noi* în aceeaşi măsură în care comunicăm şi noi cu *el*. Dimpotrivă, oamenii moderni au învăţat la şcoală să creadă că natura e surdă şi oarbă la acţiunile lor – poate fiindcă suntem convinşi că natura nu are o conştiinţă. E un construct întrucâtva patologic, fiindcă neagă orice posibilitate de relaţie. (Până şi ideea unei Mame Naturi punitive e mai bună decât cea a uneia indiferente

— Deoarece mânia reprezintă totuşi un tip de schimb energetic.)

Robin îşi avertizează studenţii că fără acest sentiment al relaţiei ratează ceva incredibil de important: îşi ratează potenţialul de a deveni *co-creatori* ai vieţii. Cum spune chiar ea: „Schimbul de iubire între pământ şi om scoate la iveală darurile creative ale amândurora. Pământul nu e indiferent faţă de noi, ci mai degrabă ne cere darurile noastre în schimbul alor sale – aceasta e natura reciprocă a vieţii şi creativităţii”.

Sau, mai simplu spus: natura oferă sămânţa; omul oferă grădina; fiecare e recunoscător pentru ajutorul celuilalt.

Robin porneşte întotdeauna din acest punct. Înainte de a-i învăţa pe studenţi cum să vindece lumea, trebuie să-i înveţe cum să-şi vindece *concepţia despre propria prezenţă în lume*. Trebuie să-i convingă în primul rând că au dreptul de a fi aici. (Aroganţa apartenenţei, din nou.) Trebuie să le explice că e posibil să fie iubiţi, la rândul lor, de însăşi entitatea pe care o venerează – adică de natură, de entitatea care i-a creat.

Fiindcă altminteri lucrurile n-o să funcţioneze niciodată.

Fiindcă altminteri nimeni – nici pământul, nici studenţii, nici vreunul dintre noi – nu va avea niciodată de câştigat.

Cea mai rea iubită din lume

Inspirată de această concepţie, deseori le adresez acum tinerilor scriitori aspiranţi aceeaşi serie de întrebări.

— Vă place să scrieţi? întreb.

Bineînţeles. *Cum să nu*!

Apoi întreb:

— Credeţi că şi scrisul vă iubeşte pe voi?

Studenţii se uită la mine de parcă ar trebui să fiu internată.

— Bineînţeles că nu, zic ei.

Majoritatea susţin că scrisul e total indiferent faţă de ei. Iar dacă se întâmplă să simtă o relaţie reciprocă cu propria creativitate, de obicei e o relaţie profund bolnavă. În multe cazuri aceşti tineri scriitori susţin că scrisul îi urăşte făţiş. Scrisul e o bătaie de cap. Scrisul îi torturează şi se ascunde de ei.

Scrisul îi pedepseşte. Scrisul îi distruge. Scrisul le trage şuturi în fel şi chip.

Un tânăr scriitor pe care-l cunosc mi-a zis:

— Pentru mine, scrisul e ca fata aia frumoasă, dar răutăcioasă, din liceu pe care ai adorat-o întotdeauna, dar care n-a făcut decât să se joace cu tine ca să-şi atingă scopurile. În adâncul inimii tale ştii că nu-i o fată bună şi că probabil ar trebui s-o părăseşti pentru totdeauna, însă ea te ademeneşte mereu să vii înapoi. Când crezi că o să

fie în sfârşit iubita ta, vine la şcoală de mână cu căpitanul echipei de fotbal, prefăcându-se că nici nu te cunoaşte. Nu-ţi rămâne decât să te încui într-o toaletă şi să plângi.

Scrisul e *hain*.

— Dacă aşa stau lucrurile, l-am întrebat, ce vrei să faci în viaţă?

— Vreau să fiu scriitor, a zis.

Dependenţi de suferinţă

Începeţi să vedeţi cât de sucită e treaba asta?

Nu doar scriitorii aspiranţi simt aşa. Autorii mai vârstnici, consacraţi, spun exact aceleaşi chestii sumbre despre munca lor. (De unde crezi că au învăţat tinerii scriitori?) Norman Mailer susţinea că fiecare carte l-a mai ucis un pic. Philip Roth n-a încetat niciodată să vorbească despre torturile medievale la care l-a supus scrisul de-a lungul carierei sale pline de suferinţă. Oscar Wilde a numit existenţa artistică „o lungă, plăcută sinucidere”. (Îl ador pe Wilde, dar mi-e greu să privesc sinuciderea ca pe ceva plăcut. De fapt, mi-e greu să consider oricare dintre aceste chinuri ca pe ceva plăcut.) Şi nu doar scriitorii simt astfel. La fel e şi cu artiştii vizuali. Iată ce spune pictorul Francis Bacon:

„Sentimentele de deznădejde şi nefericire sunt mai utile pentru un artist decât sentimentul de satisfacţie, fiindcă deznădejdea şi nefericirea îţi exacerbează sensibilitatea”. Actorii simt la fel, dansatorii simt la fel şi mai mult ca sigur muzicienii simt la fel. Rufus Wainwright a recunoscut odată că e îngrozit de ideea de a se statornici într-o relaţie fericită, căci se teme că fără drama emoţională născută din toate poveştile disfuncţionale de dragoste va pierde accesul la „acel lac întunecat al durerii” pe care-l socoteşte crucial pentru muzica sa.

Şi nici măcar să nu aducem vorba de poeţi.

E suficient să spunem că limbajul modern al creativităţii – de la cei mai tineri aspiranţi şi până la maeştrii săi recunoscuţi – e impregnat de durere, dezolare şi disfuncţionalitate. Nenumăraţi artişti trudesc într-o singurătate emoţională şi fizică totală – rupţi nu numai de

alţi oameni, ci şi de însăşi sursa creativităţii.

Mai rău, relaţia cu munca lor e adesea violentă la nivel emoţional. Vrei să creezi ceva? Ţi se spune să-ţi deschizi o venă şi să verşi sânge. E vremea să-ţi editezi opera? Eşti învăţat să ucizi tot ce ţi-e drag.

Întreabă un scriitor cum merge cartea la care lucrează şi s-ar putea să-ţi răspundă: „În sfârşit i-am venit de hac săptămâna asta".

Asta în cazul că a avut o săptămână *bună*.

O poveste cu tâlc

Una dintre cele mai interesante romanciere actuale în ascensiune din câte ştiu e o tânără deşteaptă pe nume Katie Arnold-Ratliff. Katie scrie minunat. Însă mi-a zis că timp de câţiva ani n-a putut scrie un rând din cauza cuvintelor pe care i le-a spus odată un profesor de tehnici de scriere: „Dacă nu simţi un disconfort emoţional când scrii, nu vei produce niciodată ceva de valoare".

Acum, există un nivel la care înţeleg ceea ce-a încercat să spună, probabil, profesorul lui Katie. Poate că mesajul pe care voia să-l transmită era: „Să nu-ţi fie frică să tinzi spre limita creativităţii tale" sau

„Nu bate niciodată în retragere în faţa disconfortului care se poate ivi uneori în timp ce lucrezi". Mi se par nişte idei perfect legitime. Dar să sugerezi că nimeni n-a produs vreodată artă de valoare decât fiind într-o stare de suferinţă emoţională activă nu e doar neadevărat, ci şi morbid.

Însă Katie l-a crezut.

Din respect şi consideraţie faţă de profesorul ei, Katie a pus la inimă vorbele lui şi a ajuns să creadă că dacă procesul ei creativ nu-i provoacă durere sufletească înseamnă că undeva greşeşte.

Fără sânge n-ai parte de glorie, nu-i aşa?

Katie avea însă o idee de roman care pur şi simplu o entuziasma. Cartea pe care voia s-o scrie părea atât de fainâ, de neobişnuită şi ciudată, încât credea că s-ar distra scriind-o. ba chiar părea atât de distractiv, încât se simţea vinovată. Fiindcă dacă era o plăcere să scrie ceva, atunci

rezultatul nu putea în niciun caz să aibă vreo valoare artistică, nu?

Aşa că a amânat ani la rând scrierea romanului ei fain şi neobişnuit fiindcă nu avea încredere în legitimitatea propriei plăceri anticipate. În cele din urmă, sunt fericită să vă anunţ, a învins acest obstacol mintal şi şi-a scris în sfârşit cartea. Şi nu, n-a fost neapărat *uşor* de scris, dar s-a distrat de minune scriindu-l. Şi da, e un roman genial.

Ce păcat totuşi că a pierdut toţi acei ani de creativitate inspirată – şi asta doar fiindcă i se părea că munca n-o făcea îndeajuns de nefericită!

Mda.

Ferească Sfântul să se bucure careva de vocaţia pe care şi-a ales-o!

Durerea se învaţă

Din nefericire, povestea lui Katie nu constituie o anomalie.

Mult prea multe persoane creative au fost învăţate să fie suspicioase în privinţa plăcerii şi să se încreadă doar în zbucium. Prea mulţi artişti cred şi acum că suferinţa sufletească e singura experienţă emoţională cu adevărat autentică. Ar fi putut culege această idee sumbră de oriunde; e o credinţă generalizată aici, în lumea occidentală, din cauza influentei moşteniri emoţionale a sacrificiului creştin şi a romantismului german – căci ambele au acordat o pondere excesivă meritelor agoniei.

Să n-ai încredere decât în suferinţă e totuşi o cale primejdioasă. Una la mână, suferinţa are reputaţia de a omorî artiştii. Dar chiar şi dacă nu-i omoară, câteodată dependenţa de durere îi poate arunca pe artişti într-o maladie mintală atât de gravă, încât încetează complet să mai lucreze. (Magnetul meu preferat de frigider: „Am suferit destul. Când mi se ameliorează arta?”)

Poate că şi tu ai fost învăţat să te încrezi în întuneric.

Poate că ai învăţat întunericul de la persoane creative pe care le iubeşti şi le admiri. Eu aşa am păţit.

Când eram în liceu, un profesor de engleză la care ţineam mult mi-a spus odată: „Liz, eşti o scriitoare

talentată, dar din păcate nu vei reuşi niciodată, fiindcă n-ai suferit destul în viaţă”.

Ce vorbe sucite!

În primul rând, ce ştie un bărbat de vârstă mijlocie despre suferinţa unei adolescente? Probabil că doar în ziua aia la *prânz* suferisem mai mult decât suferise el toată viaţa. Dar dincolo de asta – de când a devenit creativitatea un concurs de suferinţă?

Îl admiram pe profesorul respectiv. Închipuiţi-vă ce-ar fi fost dacă i-aş fi pus vorbele la inimă şi aş fi pornit docil într-o tenebroasă căutare byroniană a unui zbucium autentificator. Din fericire, n-am făcut-o.

Instinctul m-a împins în direcţia opusă – spre lumină, spre joc, spre un raport mai încrezător cu creativitatea. Însă eu sunt norocoasă. Alţii pornesc în acea cruciadă sumbră şi câteodată o fac dinadins.

„Toţi eroii mei muzicali erau drogaţi şi voiam să fiu la fel”, spune draga mea prietenă Rayya Elias, o compozitoare talentată care s-a luptat cu dependenţa de heroină mai bine de zece ani, timp în care a trăit în închisoare, pe drumuri şi în spitale de psihiatrie – şi a încetat complet să mai facă muzică.

Rayya nu e singura artistă care a confundat autodistrugerea cu angajamentul serios faţă de creativitate.

Saxofonistul de jazz Jackie McLean povestea că în Greenwich Village, prin anii ’50, a văzut zeci de tineri muzicieni aspiranţi apucându-se de heroină ca să-şi imite idolul, pe Charlie Parker. Fapt şi mai elocvent, McLean a văzut cu ochii lui mulţi tineri jazzişti aspiranţi *pretinzând* că sunt dependenţi de heroină („cu ochii pe jumătate închişi, luându-şi poza aceea pleoştită”), chiar dacă Parker însuşi îi implora pe cei din jur să nu-i imite cel mai tragic aspect. Dar poate-i mai uşor să iei heroină – sau chiar să pretinzi romantic că iei heroină – decât să te dedici din toată inima talentului tău.

Nu dependenţa te face artist. Raymond Carver, printre alţii, ştia bine acest adevăr. El însuşi era alcoolic şi

n-a fost capabil să devină scriitorul care putea fi – nici măcar pe tema alcoolismului – până n-a renunţat la băutură. După cum a spus chiar el, „orice artist alcoolic e artist *în ciuda* alcoolismului, nu datorită lui”.

Sunt de acord. Creativitatea noastră, cred eu, creşte ca iarba de pe trotuare, prin crăpăturile dintre stările noastre patologice – nu din stările patologice înseşi. Însă o mulţime de oameni cred că lucrurile stau invers. Din acest motiv veţi întâlni frecvent artişti care se agaţă deliberat de suferinţa, dependenţele, fricile şi demonii lor. Se tem că, dacă renunţă la angoase, identitatea lor va dispărea. Să ne gândim la Rilke, care a spus nişte vorbe devenite celebre: „Dacă e să mă părăsească demonii, tare mă tem că şi îngerii îşi vor lua zborul”. 10 Rilke a fost un poet magnific şi fraza de mai sus e formulată cu eleganţă, însă conţine o gravă denaturare emoţională. Din nefericire, am auzit această frază citată de nenumărate ori de persoane creative care-o foloseau ca pretext pentru a nu renunţa la băutură, pentru a nu consulta un terapeut, pentru a nu se mai gândi să-şi trateze depresia ori anxietatea, pentru a nu se ocupa de conduita lor sexuală inadecvată sau de problemele intime, ori pentru a refuza din principiu orice tentativă de vindecare şi evoluţie personală – *fiindcă nu voiau să-şi piardă suferinţa* pe care, într-un fel sau altul, o contopeau şi o confundau cu propria creativitate.

10. Afirmaţie făcută de Rilke în momentul în care a renunţat la psihoterapie (n.tr.).

Oamenii au într-adevăr o încredere ciudată în demonii lor.

Îngerii noştri mai buni

Vreau să spun aici ceva foarte clar: eu nu neg autenticitatea suferinţei – nici pe a ta, nici pe a mea, nici pe a omenirii în general. Doar că refuz pur şi simplu s-o *fetişizez*. Refuz, fără nicio îndoială, să caut deliberat suferinţa în numele autenticităţii artistice. Wendell Berry ne-a atras atenţia: „A-i atribui Muzei o slăbiciune deosebită pentru durere înseamnă să te apropii prea mult de a dori şi a cultiva durerea”.

Fără doar şi poate, Artistul Damnat e uneori o persoană cât se poate de reală. Nu încape îndoială că există multe suflete creative care suferă de afecţiuni psihice grave. (Pe de altă parte, există sute de mii de bolnavi psihic care nu posedă talente artistice extraordinare, aşa că echivalarea automată a nebuniei cu geniul mi se pare o greşeală de logică.) Însă trebuie să fim atenţi la ispita Artistului Damnat, fiindcă uneori e o *persona* – un rol pe care oamenii se obişnuiesc treptat să-l joace. Poate fi şi un rol seducător de pitoresc, cu un anumit farmec sumbru şi romantic. Şi aduce un beneficiu suplimentar extrem de util – anume, permisiunea inerentă de a te comporta îngrozitor.

În definitiv, dacă eşti un Artist Damnat, ai o scuză să te porţi urât cu partenerul de viaţă, să te porţi urât cu tine, să te porţi urât cu copiii tăi, să te porţi urât cu toată lumea. Ţi se îngăduie să fii pretenţios, arogant, nepoliticos, nemilos, antisocial, grandoman, irascibil, cu toane, manipulator, iresponsabil şi/sau egoist. Poţi să bei din zori şi până-n seară şi să te baţi cât e noaptea de lungă. Dacă ai fi portar sau farmacist şi te-ai purta în halul ăsta, oamenii ţi-ar spune pe bună dreptate că eşti un măgar. Dar ca Artist Damnat te bucuri de indulgenţă, fiindcă eşti deosebit. Fiindcă eşti sensibil şi creativ. Fiindcă uneori faci chestii drăguţe.

Eu nu sunt de aceeaşi părere. Cred că poţi să trăieşti o viaţă creativă şi totodată să te străduieşti să fii în esenţă o persoană decentă. Asupra acestui aspect sunt de acord cu psihanalistul britanic Adam Phillips, care spune că „dacă arta legitimează cruzimea, atunci nu cred că merită să avem artă”.

N-am fost atrasă niciodată de icoana Artistului Damnat – nici măcar în adolescenţă, când această figură poate părea deosebit de sexy şi seducătoare pentru fetele romantice ca mine. Nu m-a atras atunci şi nu mă atrage nici acum. Am văzut deja durere cu vârf şi-ndesat, mersi, n-am să cer singură mai multă. De asemenea, am stat suficient în preajma unor persoane bolnave psihic ca să nu

sentimentalizez nebunia.

Mai mult, am trecut prin destule perioade de depresie, anxietate şi ruşine ca să ştiu că asemenea experienţe nu sunt deosebit de productive în cazul meu. Prea mare iubire sau loialitate pentru demonii mei personali nu simt, căci nu m-au slujit niciodată bine. În perioadele de durere şi instabilitate am observat că spiritul meu creativ se crispează şi se înăbuşă. Am constatat că-mi e aproape imposibil să scriu când sunt nefericită şi că-mi e *categoric* imposibil să scriu ficţiune când sunt nefericită. (Cu alte cuvinte: fie trăiesc o dramă, fie inventez una – dar nu am capacitatea de a le face pe amândouă în acelaşi timp.)

Durerea emoţională mă transformă în opusul unei persoane profunde; face ca viaţa mea să fie îngustă, superficială şi izolată. Suferinţa confiscă tot acest univers pasionant şi gigantic şi-l micşorează la dimensiunile capului meu nefericit. Când demonii mei personali preiau controlul, simt cum îngerii creativi se retrag. Aceştia îmi privesc lupta de la o distanţă sigură, dar îşi fac griji. Şi devin din ce în ce mai nerăbdători. Ca şi cum mi-ar spune: „Doamnă, vă rugăm frumos – păstraţi-vă cumpătul! mai avem încă atâtea de făcut!”

Dorinţa mea de a lucra – dorinţa de a mă consacra creativităţii în cel mai intim şi mai liber mod cu putinţă – e cel mai puternic stimulent personal ca să lupt împotriva durerii, prin toate mijloacele necesare, şi ca să-mi modelez o viaţă cât mai rezonabilă, sănătoasă şi stabilă cu putinţă.

Dar asta numai datorită lucrului în care am ales să am încredere, un lucru foarte simplu: *iubirea*.

Iubirea mai presus de suferinţă, întotdeauna.

Alege în ce să ai încredere

Dacă alegi totuşi să mergi în cealaltă direcţie (dacă alegi să ai încredere mai mult în suferinţă decât în iubire), fii conştient că îţi construieşti casa pe un câmp de luptă. Şi când atât de multe persoane îşi tratează procesul de creaţie ca pe o zonă de război, mai e de mirare că există pierderi atât de grave?

Atâta disperare, atâta întunecime. Şi la un asemenea preţ!

Nici măcar n-am să încerc să înşir numele tuturor scriitorilor, poeţilor, artiştilor, dansatorilor, compozitorilor, actorilor şi muzicienilor care s-au sinucis în secolul trecut sau au murit cu zile din cauza celei mai lente tactici de sinucidere, alcoolismul. (Vreţi numere? Internetul vă va da numerele. Dar credeţi-mă, e un seceriş sumbru.) Aceşti creatori talentaţi care s-au pierdut au fost nefericiţi din nenumărate motive, nu încape îndoială, deşi sunt dispusă să pariez că toţi – măcar într-o clipă înfloritoare din viaţa lor – şi-au iubit cândva munca. Şi totuşi, dacă aţi fi întrebat pe oricare din aceste suflete dăruite şi frământate dacă au crezut vreodată că *munca lor îi iubea la rândul ei*, probabil că ar fi spus nu.

Dar de ce să nu-i fi iubit?

Iată întrebarea mea, şi cred că e una cinstită: de ce *nu* te-ar iubi creativitatea ta? A venit la tine, nu-i aşa? S-a apropiat. S-a strecurat în tine, cerându-ţi atenţia şi dedicarea. Te-a umplut de dorinţa de a crea şi a face lucruri interesante. Creativitatea şi-a dorit o relaţie cu tine. Trebuie să fi avut un motiv, nu?

Crezi sincer că şi-a dat osteneala să pătrundă în conştiinţa ta doar fiindcă voia să te omoare?

E lipsit de sens! Cum ar putea avea creativitatea de câştigat dintr-o astfel de învoială? Dacă moare Dylan Thomas11, nu mai există poezii de Dylan Thomas; canalul respectiv e redus la tăcere pentru totdeauna – teribil lucru. Nu-mi pot închipui un univers în care creativitatea şi-ar putea dori acest rezultat.

Îmi pot imagina doar că creativitatea ar fi preferat de departe o lume în care Dylan Thomas ar fi continuat să trăiască şi să producă pe tot parcursul unei vieţi îndelungate. Dylan Thomas şi alte câteva mii pe lângă el. În lumea noastră există un gol lăsat de arta pe care aceşti oameni nu au creat-o – există un gol în *noi* din cauza pierderii operei lor – şi nu-mi pot închipui că acesta a fost vreodată planul divin al cuiva.

11. Dylan Thomas (1914 – 1953), poet irlandez a cărui moarte a fost atribuită în mare măsură problemelor sale cu alcoolul (n.tr.).

Să ne gândim: dacă singurul lucru pe care-l vrea o idee e să se manifeste, atunci de ce ideea respectivă te-ar vătăma cu bună ştiinţă pe *tine*, când *tu* eşti singurul care ar putea-o realiza? (Natura oferă sămânţa;

omul oferă grădina; fiecare e recunoscător pentru ajutorul celuilalt.) E posibil, aşadar, ca nu creativitatea să-şi fi bătut joc de noi, ci noi să ne fi bătut joc de ea?

Încăpăţânarea de-a te bucura

Tot ce vă pot spune cu siguranţă e că toată viaţa mea a fost modelată de decizia timpurie de a respinge cultul martiriului artistic şi de a-mi investi în schimb încrederea în ideea trăsnită că *munca mea mă iubeşte la fel de mult cât o iubesc şi eu pe ea* – că vrea să se joace cu mine la fel de mult cât vreau şi eu să mă joc cu ea – şi că această sursă de iubire şi joc nu cunoaşte margini.

Am ales să cred că dorinţa de-a fi creativă a fost codificată în ADN-ul meu din motive pe care nu le voi cunoaşte niciodată, iar creativitatea nu se va îndepărta de mine decât dacă o alung eu cu forţa sau dacă o otrăvesc de moarte. Fiecare moleculă din fiinţa mea m-a îndreptat mereu spre această activitate – spre limbaj, spre arta povestirii, spre cercetare, spre naraţiune. Dacă destinul n-ar fi voit să fiu scriitoare, socotesc eu, atunci n-ar fi trebuit să mă facă scriitoare. Dar m-a *făcut* şi am hotărât să-mi împlinesc destinul cu cât mai multă voioşie şi cât mai puţină dramă posibil – deoarece modul în care prefer să mă comport ca scriitoare ţine în întregime de alegerea mea. Îmi pot transforma creativitatea într-un câmp al morţii sau mi-o pot transforma într-un cabinet de curiozităţi foarte interesant.

Ba chiar o pot transforma într-o rugăciune.

Aşadar, alegerea mea fundamentală e să-mi abordez întotdeauna cu o bucurie încăpăţânată munca.

Am muncit ani la rând cu bucurie încăpăţânată înainte de-a fi publicată. Am muncit cu bucurie

încăpăţânată pe vremea când eram doar o tânără scriitoare necunoscută, a cărei primă carte s-a vândut în câteva exemplare – majoritatea cumpărate de rude. Am lucrat cu bucurie încăpăţânată când am fost pe culmea succesului cu un uriaş bestseller. Am lucrat cu bucurie încăpăţânată când n-am mai fost pe culmea succesului cu un uriaş bestseller şi când următoarele mele cărţi nu s-au vândut în milioane de exemplare.

Am lucrat cu bucurie încăpăţânată când criticii m-au lăudat şi am lucrat cu bucurie încăpăţânată când criticii m-au ridiculizat. Mă ţin de bucuria mea încăpăţânată când munca merge prost, dar şi când merge bine.

Nu vreau niciodată să consider că am fost complet abandonată în pustiul creativităţii sau că există vreun motiv să intru în panică pentru modul în care scriu. Prefer să am încredere că inspiraţia mea e mereu în preajmă când lucrez, dându-se peste cap să mă ajute. Doar că, vedeţi voi, inspiraţia vine dintr-o altă lume şi vorbeşte cu totul alt limbaj decât al meu, aşa că uneori avem de furcă să ne înţelegem una pe alta. Însă inspiraţia stă mai departe alături de mine şi *încearcă*. Inspiraţia încearcă să-mi trimită mesaje sub orice formă poate – prin vise, prin semne prevestitoare, prin indicii, prin coincidenţe, prin senzaţii de déjà vu, prin *kismet*12, prin valuri surprinzătoare de atracţie şi reacţie, prin fiorii care-mi străbat braţele, prin părul zbârlit pe ceafă, prin plăcerea provocată de ceva nou şi surprinzător, prin ideile încăpăţânate care mă ţin trează toată noaptea… *absolut orice are efect*.

12. Cuvânt de origine arabă ce desemnează o putere despre care se crede că poate controla viitorul; „soartă”, „destin” (n.tr.).

Inspiraţia încearcă mereu să lucreze cu mine.

Aşa că mă aşez şi lucrez şi eu.

Asta-i învoiala.

Eu am încredere în ea; ea are încredere în mine.

Alege-ţi iluzia

E iluzorie atitudinea asta?

E iluzoriu din partea mea să am o încredere infinită într-o forţă pe care n-o pot vedea, atinge sau dovedi – o forţă care poate nici nu există?

În regulă, de dragul discuţiei să zicem că e absolut iluzoriu.

Însă e oare mai iluzoriu decât să crezi că doar suferinţa şi durerea sunt autentice? Sau că eşti *singur* – că nu ai niciun fel de relaţie cu universul care te-a creat? Sau că destinul te-a ales anume pe tine, ca persoană blestemată? Sau că talentul ţi-a fost dat doar ca să te distrugă?

Vreau să spun: dacă tot îţi vei trăi viaţa bazându-te pe iluzii (şi o faci, fiindcă toţi facem asta), atunci de ce să nu alegi o iluzie care barem e utilă?

Dă-mi voie s-o sugerez pe următoarea:

Munca vrea să fie înfăptuită şi vrea să fie înfăptuită cu ajutorul tău.

Martir *versus* farsor

Ca să nu mai fi dependent de suferinţa creativă trebuie să respingi calea martirului şi să îmbrăţişezi calea farsorului.

Cu toţii avem în noi ceva de farsori şi cu toţii avem ceva de martiri (bun, unii dintre noi au destul de *mult* din martir), dar la un moment dat în itinerarul tău creativ va trebui să decizi în ce tabără vrei să fii şi, prin urmare, ce părţi din tine vrei să hrăneşti, să cultivi şi să manifeşti. Alege cu grijă. Cum spune mereu prietena mea Caroline Casey, o personalitate în lumea radioului: „Mai bine farsor decât martir”.

Întrebaţi care-i deosebirea între un martir şi un farsor?

Iată o introducere rapidă.

Energia martirului e întunecată, solemnă, machistă, ierarhică, fundamentalistă, austeră, neiertătoare şi profund rigidă.

Energia farsorului e luminoasă, alunecoasă, transsexuală, transgresivă, animistă, răzvrătită, primordială şi într-o perpetuă schimbare a formei.

Martirul spune: „Voi sacrifica totul pentru a purta acest război imposibil de câştigat, chiar dacă asta înseamnă să mor tras pe roată”.

Farsorul spune: „În regulă, savurează tu chestia asta! Eu voi fi aici într-un colţ, făcând o mică, dar înfloritoare afacere ilicită pe seama războiului tău imposibil de câştigat”.

Martirul spune: „Viaţa e durere”.

Farsorul spune: „Viaţa e interesantă”.

Martirul spune: „Sistemul e montat împotriva a tot ce-i bun şi sfânt”.

Farsorul spune: „Nu există sistem, toate-s bune şi nimic nu-i sfânt”.

Martirul spune: „Nimeni nu mă va înţelege vreodată”.

Farsorul spune: „Alege o carte la întâmplare!”

Martirul spune: „E cu neputinţă ca lumea să fie descifrată vreodată”.

Farsorul spune: „Probabil că nu… dar poate fi *păcălită*”.

Martirul spune: „Prin supliciul meu, adevărul va fi revelat”.

Farsorul spune: „Amice, n-am venit aici să pătimesc”.

Martirul spune: „Mai bine moartea decât dezonoarea!”

Farsorul spune: „Hai să cădem la învoială”.

Martirul sfârşeşte întotdeauna ucis, într-un morman de glorie sfărâmată, în timp ce Farsorul fuge, zburdând, să se bucure de o nouă zi.

Martirul = Sir Thomas More.

Farsorul = Bugs Bunny.

Încredere de farsor

Cred că impulsul omenesc originar spre creativitate s-a născut dintr-o energie pură de farsor. Păi bineînţeles! Creativitatea vrea să răstoarne lumea banală cu susul în jos şi s-o întoarcă pe dos, şi exact ăsta-i lucrul pe care-l face cel mai bine un farsor. Dar cândva, în ultimele secole, creativitatea a fost răpită de martiri şi de atunci încoace a

rămas ostatică în lagărul suferinţei lor. Cred că această turnură a făcut arta să se simtă foarte tristă. Fără doar şi poate, i-a făcut pe mulţi artişti să se simtă foarte trişti.

E vremea să dăm creativitatea înapoi farsorilor, asta zic eu.

Farsorul e neîndoielnic o figură fermecătoare şi subversivă. Pentru mine însă, cel mai minunat lucru la un farsor abil e că *are încredere*. Ideea mea poate suna paradoxal, fiindcă personajul pare atât de alunecos şi dubios – însă farsorul e plin de încredere. Are încredere în sine, evident. Are încredere în şiretenia lui, în dreptul lui de-a fi aici, în abilitatea lui de-a cădea în picioare în orice situaţie. Până la un anumit punct, bineînţeles, are încredere şi în alţii (că vor fi ţintele vicleniei sale). Însă înainte de toate, farsorul are încredere în univers. Se încrede în căile haotice, anarhice, mereu fascinante ale universului – şi din acest motiv nu suferă de anxietate excesivă. Are încredere că universul se joacă întruna şi că, mai precis, are chef să se joace cu *el*.

Un farsor bun ştie că, dacă azvârle zglobiu o minge în cosmos, acea minge îi va fi aruncată înapoi.

Poate îi va fi aruncată înapoi cu multă forţă, poate se va întoarce foarte deviată sau într-o explozie de rachete, ca în desenele animate, ori poate nu se va întoarce decât la jumătatea anului următor – însă în cele din urmă mingea aceea va fi aruncată înapoi. Farsorul aşteaptă întoarcerea mingii, o prinde oricum ar sosi şi apoi o azvârle iar în spaţiu, doar ca să vadă ce se întâmplă. Şi-i place să facă asta, fiindcă farsorul (în deşteptăciunea lui) înţelege marele şi unicul adevăr cosmic pe care martirul (în seriozitatea lui) nu-l va putea pricepe niciodată: *totul e doar un joc*.

Un mare, năstruşnic şi minunat joc.

Ceea ce e în regulă, pentru că farsorului îi place năstruşnicia.

Năstruşnicia e mediul lui natural.

Martirul urăşte năstruşnicia. Martirul vrea să ucidă năstruşnicia. Şi făcând asta sfârşeşte prea adesea

ucigându-se chiar pe sine.

O mişcare strălucită de farsor

Sunt prietenă cu Brené Brown, autoarea volumului *Daring Greatly* şi a altor lucrări despre vulnerabilitatea umană. Brené scrie cărţi minunate, dar nu-i vine uşor. Asudă, se zbate şi suferă pe tot parcursul procesului de scriere. Întotdeauna a păţit aşa. Însă de curând i-am expus ideea cum că viaţa creativă e pentru farsori, nu pentru martiri. O idee pe care n-o mai auzise. (Cum spune Brené: „Hei, eu vin dintr-un mediu academic adânc înrădăcinat în martiriu. De genul: «Trebuie să trudeşti şi să suferi ani de zile în singurătate ca să produci o operă pe care o vor citi patru inşi.»”)

Însă când s-a dumirit cum e cu ideea atitudinii de farsor, Brené şi-a examinat mai atent deprinderile de lucru şi a înţeles că, de fapt, până atunci crease dintr-un ungher mult prea întunecos şi greoi din adâncul ei. Scrisese deja câteva cărţi de succes, însă toate semănaseră pentru ea cu un drum de penitenţă medieval – nimic altceva decât frică şi chin pe toată durata scrierii. Nu pusese niciodată aceste chinuri sub semnul întrebării, socotind că erau absolut fireşti. La urma urmelor, un artist serios nu-şi poate dovedi meritele decât prin intermediul unei suferinţe serioase. Ca atâţia alţi creatori înaintea ei, ajunsese să se încreadă în durere mai presus de orice.

Însă când s-a prins că ar putea să scrie cu o energie de farsor, a avut o iluminare. Şi-a dat seama că actul scrierii în sine era într-adevăr dificil pentru ea… însă *arta povestirii* nu. Brené e o povestitoare captivantă şi-i place să vorbească în public. E dintr-a patra generaţie a unei familii de texani şi poate depăna o poveste ca nimeni alta. Ştia că atunci când îşi spune ideile cu voce tare acestea curg ca un fluviu. Însă când încearcă să le aştearnă pe hârtie, ele se încleştează în ea ca nişte cârcei.

Apoi şi-a dat seama că ar putea recurge la o păcăleală.

La ultima ei carte, Brené a încercat ceva nou – o mişcare extrem de vicleană, de farsor de cel mai înalt

nivel. A recrutat două colege de nădejde care s-au dus cu ea la casa de pe plaja Galveston ca s-o ajute să-şi termine cartea cu un termen de predare foarte apropiat.

Le-a cerut să stea pe canapea şi să ia notiţe detaliate în timp ce ea le spunea poveşti pe tema cărţii.

După fiecare povestire, înşfăca notiţele, dădea fuga în camera alăturată, închidea uşa şi scria exact ceea ce le spusese, în timp ce ele aşteptau răbdătoare în salon. În felul acesta Brené a reuşit să capteze pe pagină tonul natural al propriei voci – cam la fel cum învăţase poeta Ruth Stone să capteze poemele când acestea treceau prin ea. După care Brené se repezea înapoi în salon şi citea cu glas tare rândurile proaspăt scrise. Colegele o ajutau să detalieze naraţiunea, cerându-i s-o explice cu noi anecdote şi istorioare, în vreme ce ele luau notiţe. Brené înşfăca din nou notiţele şi se ducea să le transcrie.

Întinzând o capcană pentru a-şi păcăli propria artă narativă, Brené şi-a dat seama cum poate să-şi prindă tigrul de coadă.

S-au auzit multe râsete şi s-au spus multe aiureli. În definitiv, vorbim de trei prietene singure într-o casă pe plajă. Au mâncat prin localuri şi au făcut excursii în golf. Au dat şi un bairam. Scenele petrecute au fost exact opusul imaginii stereotipe a artistului damnat care asudă singur-singurel în studioul din mansardă, iar Brené mi-a spus: „Am terminat cu toate astea. În viaţa mea n-o să mai scriu despre legăturile dintre oameni în timp ce eu sufăr în izolare”. Iar noul ei truc a funcţionat de minune. Nicicând Brené n-a scris mai repede, mai bine şi cu atâta *încredere*.

Şi atenţie, n-a scris în niciun caz o comedie! Un lucru făcut cu inima uşoară nu duce neapărat la un produs neserios. În definitiv, Brené e un sociolog renumit care studiază sentimentul ruşinii. Volumul despre care vorbeam era despre vulnerabilitate, eşec, anxietate, disperare şi rezistenţă emoţională câştigată cu greu. Cartea care a rezultat a fost profundă şi serioasă, exact cum trebuia să fie. Doar că

Brené a petrecut de minune scriind-o, fiindcă şi-a dat

seama, în cele din urmă, cum să păcălească sistemul. Făcând asta, a avut în sfârşit acces la propria ei sursă abundentă de Mare Magie.

Aşa lucrează un farsor.

Cu uşurinţă, cu uşurinţă.

Întotdeauna cu uşurinţă.

Destinde-te

Am publicat prima povestire în 1993, în revista *Esquire*. Se intitula *Pelerinii*. Era despre o fată care lucra la o fermă din Wyoming, inspirată din propria mea experienţă de fată care lucrase la o fermă din Wyoming. Ca de obicei, am trimis povestirea la o mulţime de publicaţii, din proprie iniţiativă. Ca de obicei, toate au refuzat-o. Cu excepţia uneia.

Un tânăr asistent de redactor de la *Esquire*, Tony Freund, mi-a cules-o din vraful de propuneri şi a dus-o redactorului-şef, un om pe nume Terry McDonell. Tony a bănuit că povestirea ar putea să-i placă şefului, ştiind că Terry fusese dintotdeauna fascinat de Vestul american. Într-adevăr, lui Terry i-a plăcut povestirea *Pelerinii* şi a achiziţionat-o, şi uite aşa am avut prima şansă ca scriitoare. Era şansa vieţii mele. Povestirea era programată să apară în numărul din noiembrie, cu Michael Jordan pe copertă, al revistei *Esquire*.

Totuşi, cu o lună înainte de plecarea numărului la tipar, Tony m-a sunat să-mi spună că se ivise o problemă. Un client important îşi retrăsese reclama şi, în consecinţă, revista din acea lună trebuia să fie cu câteva pagini mai scurtă decât se planificase. Trebuiau făcute sacrificii; căutau voluntari. Mi s-a dat de ales: fie îmi scurtam povestirea cu 30%, astfel încât să încapă în noul număr mai subţirel din noiembrie, fie o retrăgeam cu totul din revistă, în speranţa că-şi va găsi loc – intactă – într-un număr viitor.

„Nu-ţi pot spune ce să faci”, mi-a zis Tony. „Te înţeleg perfect dacă nu vrei să-ţi măcelăreşti munca în halul ăsta. Cred că povestea o să aibă de suferit de pe urma amputării. Poate că ar fi deci mai bine să aştepţi

câteva luni, şi apoi s-o publici întreagă. Însă mai trebuie să te avertizez că lumea revistelor e imprevizibilă. Ăsta ar putea fi un argument să baţi fierul cât e cald. Dacă şovăi acum, poate că povestirea ta n-o să fie publicată nici la paştele cailor. Terry ar putea să-şi piardă interesul pentru ea sau, cine ştie, ar putea chiar să-şi lase slujba de la *Esquire* şi să se mute la altă revistă – şi atunci nu vei mai avea un susţinător. Aşa că nu ştiu ce să-ţi spun. E alegerea ta".

Aveţi idee ce înseamnă să tai 30% dintr-o povestire de zece pagini? Lucrasem la povestirea aia un an şi jumătate. La vremea când puseseră mâna pe ea cei de la *Esquire* era ca un granit şlefuit. Nu exista niciun cuvinţel de prisos acolo, credeam eu. Mai mult, simţeam că *Pelerinii* era cea mai bună chestie pe care o scrisesem vreodată şi era posibil, îmi spuneam, să nu mai scriu niciodată atât de bine. Îmi era tare scumpă, sânge din sângele meu. Nu-mi puteam închipui ce sens ar mai fi avut povestea dacă o amputam.

Mai presus de toate, demnitatea mea de artistă era jignită de însăşi ideea de a-mi mutila cea mai bună operă doar fiindcă o mare companie de automobile îşi retrăsese reclama dintr-o revistă pentru bărbaţi.

Cum rămâne cu integritatea? Cum rămâne cu onoarea? Cum rămâne cu mândria?

Dacă nici artiştii nu menţin un standard de incoruptibilitate în această lume infamă, *cine o va face*?

Pe de altă parte, la naiba.

Căci să fim cinstiţi: nu era vorba de Magna Carta; era doar o povestire despre o văcăreasă şi iubitul ei.

Am înşfăcat un pix roşu şi am tăiat textul la sânge.

Devastarea produsă iniţial în naraţiune a fost şocantă. Povestea nu mai avea nici înţeles, nici logică.

Era un măcel literar – însă abia atunci a început să devină interesant. Examinând harababura aia ciopârţită, mi-a trecut prin minte că, de fapt, era o fantastică provocare creativă: oare puteam s-o repar?

Am început să suturez naraţiunea ca să-i redau cât de

cât un sens. Înnădind şi însăilând propoziţiile laolaltă, mi-am dat seama că într-adevăr tăieturile transformaseră complet tonul povestirii, dar nu neapărat în rău. Noua versiune nu era nici mai bună, nici mai rea decât cea anterioară; era doar profund diferită. Părea mai scheletică şi mai compactă, dar nu respingător de austeră.

În mod firesc n-aş fi scris astfel – nici nu ştiam că *puteam* scrie aşa – şi această revelaţie m-a intrigat.

(Era ca unul din visele acelea în care descoperi o încăpere necunoscută în casă şi ai senzaţia exuberantă că viaţa îţi oferă mai multe posibilităţi decât credeai.) Am fost uimită să descopăr că mă puteam juca atât de brutal cu opera mea – s-o sfârtec, s-o tai bucăţi, s-o reasamblez – şi că putea totuşi supravieţui, ba chiar înflori, în noii ei parametri.

Mi-am dat seama că nu tot ceea ce producem e sacru doar fiindcă noi credem că e sacru. Sacru *este* timpul pe care-l petrecem muncind la un anumit proiect şi ceea ce face timpul pentru a ne extinde imaginaţia şi ceea ce face imaginaţia extinsă pentru a ne schimba viaţa.

Cu cât mai plăcut ne petrecem timpul acela, cu atât mai luminoasă devine viaţa noastră.

Nu-i copilul tău

Vorbind despre propria creaţie, oamenii o numesc adesea „copilul” lor – ceea ce e exact opusul lui a lua lucrurile cu uşurinţă.

Cu o săptămână înainte de publicarea romanului ei, o prietenă mi-a spus: „Mă simt de parcă mi-aş urca pentru prima oară copilul în autobuzul şcolii şi mă tem că au să-l ia bătăuşii peste picior”. (Truman Capote a zis-o şi mai brutal: „Când termini o carte e ca şi cum ţi-ai scoate copilul în curte şi l-ai împuşca.”)

Oameni buni, vă rog, nu vă confundaţi opera cu un copil, da?

Acest tip de gândire nu duce decât la o durere psihică profundă. Vorbesc cât se poate de serios. Dacă eşti convins că munca ta e copilul tău, atunci o să-ţi vină greu să tai 30% din ea într-o bună zi – şi se prea poate să fii

nevoit s-o faci. De asemenea, n-o să te descurci prea bine dacă cineva îţi critică ori îţi corectează copilul, dacă îţi sugerează să te gândeşti să-l modifici complet sau dacă încearcă să-ţi cumpere ori să-ţi vândă copilul pe piaţă. Poate vei fi incapabil să-ţi lansezi opera ori s-o distribui – căci cum va supravieţui sărmanul copil lipsit de apărare dacă nu-l dădăceşti şi nu-l îngrijeşti tu?

Creaţia nu e copilul tău; eventual tu eşti copilul *ei*. Tot ce am scris mi-a dat viaţă. Fiecare proiect m-a maturizat în felul său. Astăzi sunt aşa cum sunt tocmai datorită lucrurilor pe care le-am făcut şi modului în care m-au transformat. Creativitatea m-a crescut şi m-a inventat ca adult – începând de la experienţa cu povestirea *Pelerinii*, care m-a învăţat cum să *nu* mă port ca un copil.

Pentru că, da, în cele din urmă am înghesuit cu chiu, cu vai o versiune prescurtată a *Pelerinilor* în numărul pe noiembrie 1993 din *Esquire*. Ca un făcut, peste câteva săptămâni Terry McDonell (susţinătorul meu) a renunţat într-adevăr la funcţia de redactor-şef al revistei. Povestirile şi articolele lăsate în urmă de el n-au văzut niciodată lumina zilei. A mea s-ar fi numărat printre ele, îngropată pe undeva, dacă n-aş fi fost dispusă să fac modificările alea.

Însă am făcut tăieturile, slavă cerului, şi povestirea a fost frumoasă şi originală datorită lor – iar eu am profitat de acea mare şansă. *Pelerinii* a atras atenţia agentei literare care m-a inclus în portofoliul ei şi care, de peste douăzeci de ani, îmi îndrumă cariera cu graţie şi precizie.

Privind în trecut la acea întâmplare, mă trec fiorii când mă gândesc la tot ce era cât pe ce să pierd.

Dacă aş fi fost mai mândră, undeva (probabil pe fundul sertarului de la biroul meu), astăzi, s-ar afla o povestire de zece pagini intitulată *Pelerinii*, pe care n-ar citi-o nimeni niciodată. Ar fi neatinsă şi pură, ca un granit şlefuit, iar eu aş fi pesemne în continuare barmaniţă.

Interesant mi se pare şi faptul că, odată ce povestirea *Pelerinii* a fost publicată în *Esquire*, nu m-am mai gândit niciodată serios la ea. N-a fost cea mai bună chestie pe

care am scris-o. Nici pe departe.

Aveam încă multe de făcut, aşa că m-am ocupat de altele. La urma urmelor, *Pelerinii* nu era vreo relicvă sfântă. Era doar un *lucru* – un lucru pe care l-am făcut şi l-am iubit, apoi l-am schimbat, l-am refăcut şi tot l-am iubit, iar apoi l-am publicat şi l-am dat deoparte, ca să fac alte lucruri.

Îi mulţumesc lui Dumnezeu că n-am îngăduit ca povestirea aceea să se transforme în ruina mea. Ce act de martiriu trist şi autodistrugător ar fi fost dacă mi-aş fi considerat scrierea atât de inviolabilă, încât să-i fi apărat sanctitatea chiar şi cu preţul morţii ei. Mi-am pus în schimb în funcţiune încrederea – cu flexibilitate, cu viclenie. Tocmai fiindcă am fost dispusă să iau munca mea cu uşurinţă, acea povestire n-a devenit un mormânt, ci o poartă prin care am păşit într-o viaţă nouă, minunată şi mai amplă.

Atenţie la demnitate, asta vreau să spun.

Nu e totdeauna o prietenă.

Pasiune *versus* curiozitate

V-aş putea oare îndemna să uitaţi şi de pasiune?

Probabil sunteţi surprinşi să auziţi asta de la mine, dar sunt întrucâtva împotriva pasiunii. Sau cel puţin sunt împotriva *predicilor* despre pasiune. Nu cred că are rost să le spunem oamenilor: „E de-ajuns să-ţi urmezi pasiunea şi toate vor merge ca pe roate”. Mi se pare o sugestie inutilă, ba chiar plină de cruzime uneori.

În primul rând, poate fi un sfat de prisos: dacă cineva ştie limpede ce pasiune are, probabil o urmează deja şi nu trebuie să-i zică nimeni s-o facă. (De fapt cam asta e, în ultimă instanţă, definiţia unei pasiuni: un interes pe care-l urmăreşti obsesiv, aproape ca şi cum nu ai avea de ales.) Însă mulţi oameni nu ştiu exact care e pasiunea lor, poate au mai multe pasiuni sau şi le schimbă la o anumită vârstă – motiv pentru care se simt încurcaţi, blocaţi şi nesiguri.

Dacă nu ai o pasiune clară şi cineva îţi spune senin să-ţi urmezi pasiunea, cred că ai dreptul să-i arăţi persoanei respective degetul mijlociu. Fiindcă e ca şi cum

ţi-ar zice că tot ce trebuie să faci pentru a slăbi e să fii suplu sau că tot ce-ţi trebuie pentru o viaţă sexuală fantastică e să fii multiorgasmic: *nu-i de niciun ajutor*!

În general, eu însămi sunt o persoană destul de pasionată, dar nu chiar zi de zi. Uneori habar n-am unde mi-a fugit pasiunea. Nu mă simt mereu inspirată şi nici sigură în legătură cu ce ar trebui să fac în continuare.

Dar nu stau cu mâinile-n sân aşteptând să dea pasiunea peste mine. Continui să lucrez conştiincios, fiindcă e privilegiul nostru, ca oameni, aşa cred, să facem tot felul de lucruri câtă vreme trăim şi fiindcă mie îmi place să fac tot felul de lucruri. Înainte de toate, continui să lucrez fiindcă am încredere în creativitate. Creativitatea, cred eu, încearcă mereu să mă găsească, chiar şi atunci când eu o pierd din vedere.

Aşadar, cum găseşti inspiraţia ca să lucrezi atunci când pasiunea s-a veştejit?

Aici intră în scenă curiozitatea.

Curiozitatea de zi cu zi

Cred că secretul e curiozitatea. Curiozitatea e adevărul şi calea vieţii creative. Curiozitatea e alfa şi omega, începutul şi sfârşitul. Mai mult, curiozitatea e la îndemâna tuturor. Pasiunea poate părea intimidant de distantă câteodată – un turn în flăcări undeva departe, accesibil doar geniilor şi celor care au simţit atingerea Domnului. Însă curiozitatea e o entitate mai blândă, mai liniştită, mai primitoare şi mai democratică. De asemenea, mizele curiozităţii sunt mult mai joase decât cele ale pasiunii. Pasiunea te face să divorţezi, să-ţi vinzi proprietăţile, să te razi în cap şi să te muţi în Nepal. Curiozitatea nu-ţi cere nici pe departe aşa de mult.

De fapt, curiozitatea pune mereu o întrebare simplă: „Există *ceva* care te interesează?”

Ceva, orice?

Câtuşi de puţin?

Oricât de banal sau de mărunt?

Răspunsul nu trebuie să-ţi bulverseze viaţa, să te împingă să renunţi la locul de muncă, să te oblige să-ţi

schimbi religia ori să te arunce într-o stare de amnezie; trebuie doar să-ţi capteze atenţia pentru o clipă.

Însă în acea clipă, dacă poţi să te opreşti şi să identifici măcar *o fărâmă minusculă* de interes pentru ceva, curiozitatea îţi va cere să întorci capul un pic şi să te uiţi la lucrul respectiv mai îndeaproape.

Fă asta.

E un indiciu. Poate părea un fleac, dar e un indiciu. Ia-te după acel indiciu. Încrede-te în el. Vezi unde te va duce în continuare curiozitatea. Apoi ia-te după următorul indiciu, şi după următorul şi tot aşa. Ţine minte, nu-i musai să fie ceva extraordinar, precum un glas profetic în pustiu; e doar o căutare nevinovată a comorii. S-o urmezi te poate purta în locuri uimitoare, neaşteptate. În cele din urmă te-ar putea conduce la pasiunea ta – deşi printr-un labirint straniu, neidentificabil, de străduţe lăturalnice, grote subterane şi uşi secrete.

Sau poate nu te va duce nicăieri.

Poate c-o să-ţi petreci toată viaţa urmându-ţi curiozitatea, fără să ajungi în final la niciun rezultat – cu excepţia unuia. Vei avea satisfacţia de a şti că ţi-ai dedicat întreaga viaţă căutării neobosite a nobilei virtuţi care este curiozitatea.

Iar asta ar trebui să fie mai mult decât suficient pentru ca oricine să poată spune că a trăit o viaţă bogată, splendidă.

Căutarea comorii

Unde vă poate duce vânarea curiozităţii? Să vă dau un exemplu.

V-am spus deja povestea celui mai grozav roman pe care nu l-am scris – cel despre jungla amazoniană, un roman neglijat şi care în cele din urmă a sărit din conştiinţa mea în cea a lui Ann Patchett. Cartea *aceea* a fost într-adevăr un proiect pasional. Ideea îmi venise într-un moment de inspiraţie şi exaltare fizică şi emoţională. Însă apoi m-am lăsat dusă de vâltoarea vieţii, n-am lucrat la carte şi ea m-a părăsit.

Aşa se întâmplă.

După ce ideea cu jungla amazoniană s-a dus pe apa sâmbetei, n-am mai avut imediat un moment de inspiraţie şi de exaltare fizică şi emoţională. Am tot aşteptat să-mi vină o idee măreaţă şi am tot dat de veste universului că sunt pregătită pentru sosirea unei idei măreţe, dar n-a sosit niciuna. Nu mi s-a făcut pielea de găină, nu mi s-a zbârlit părul pe ceafă, n-am simţit fluturi în stomac. Nu s-a petrecut niciun miracol. A fost ca şi cum Sfântul Pavel ar fi mers călare până la Damasc şi, în afară de o ploicică, pe drum nu s-ar fi întâmplat nimic altceva.

Aşa e viaţa de obicei.

O vreme mi-am văzut de treburile de zi cu zi – am scris e-mailuri, am cumpărat şosete, am rezolvat mici urgenţe, am trimis felicitări. M-am îngrijit de mersul obişnuit al lucrurilor. Timpul trecea şi tot nu mă înflăcăra nicio idee pasionantă, dar n-am intrat în panică. Am făcut în schimb ceea ce făcusem de atâtea ori înainte: n-am mai fost atentă la pasiune, mi-am îndreptat atenţia spre curiozitate.

M-am întrebat: *Există* ceva *care te interesează chiar acum*, *Liz*?

Ceva, *orice*?

Câtuşi de puţin?

Oricât de banal sau de mărunt?

S-a dovedit că exista ceva: grădinăritul.

(Ştiu, ştiu – stăpâniţi-vă entuziasmul, oameni buni! *Grădinăritul*!) Mă mutasem de curând într-un orăşel din zona rurală a New Jersey-ului. Cumpărasem o casă veche care avea o curte drăguţă în spate. Acum voiam să transform curtea aceea într-o grădină.

Imboldul m-a surprins. Crescusem cu o grădină – o grădină uriaşă, de care mama se ocupa eficient –, dar nu mă interesase niciodată prea tare. Fiind un copil leneş, m-am străduit din răsputeri să *nu* învăţ nimic despre grădinărit, în ciuda tuturor eforturilor mamei de a mă învăţa câte ceva. N-am iubit niciodată pământul. În copilărie nu-mi plăcea viaţa la ţară (muncile de la fermă mi se păreau plicticoase şi dificile) şi ca adult nu le-am dus

niciodată dorul. Aversiunea faţă de truda vieţii de la ţară a fost exact motivul pentru care am plecat să locuiesc la New York, precum şi ceea ce m-a împins să călătoresc – fiindcă nu voiam să fiu fermieră. Însă acum mă mutasem într-un oraş şi mai mic decât cel în care crescusem şi voiam o grădină.

Nu voiam *cu disperare* o grădină, să fim înţeleşi. Nu eram gata *să-mi dau viaţa* pentru o grădină – sau ceva asemănător. Mi se părea pur şi simplu că o grădină ar fi ceva drăguţ.

Curios lucru.

Toana asta era suficient de măruntă încât s-o ignor. De-abia dacă avea puls. Însă n-am ignorat-o.

Dimpotrivă, am urmat acel mic indiciu al curiozităţii şi am sădit câteva plante.

Făcând asta, mi-am dat seama că ştiam mai multe despre grădinărit decât credeam. Se pare că prinsesem totuşi câte ceva în copilărie de la mama, în ciuda efortului de-a nu învăţa. Era plăcut să descopăr aceste cunoştinţe latente. Am plantat şi alte seminţe. Am redeşteptat şi alte amintiri din copilărie. M-am gândit mai mult la mama, la bunica, la şirul lung de femei din familia mea care lucraseră pământul. Era frumos.

Pe măsură ce trecea timpul, mi-am dat seama că-mi priveam curtea cu alţi ochi. Ceea ce cultivam nu mai arăta ca grădina mamei; începea să arate a grădina mea. De exemplu, spre deosebire de mama, care cultiva cu pricepere legume, pe mine legumele nu mă interesau aproape deloc. Eu tânjeam după cele mai strălucitoare şi mai de efect flori pe care le puteam procura. Mai mult, am descoperit că nu voiam doar să cultiv plante; voiam şi să ştiu diverse lucruri despre ele. Mai precis, voiam să ştiu de unde provin.

Irişii care-mi înfrumuseţau curtea, de pildă – ce origine aveau? Am căutat exact un minut pe internet şi am aflat că nu proveneau din New Jersey, ci din Siria.

A fost o descoperire fainã.

Apoi am făcut şi alte cercetări. Din câte se părea,

liliacul de pe proprietatea mea descindea din nişte tufe asemănătoare cu cele care înfloriseră odinioară în Turcia. Şi lalelele mele erau originare din Turcia

— Deşi a reieşit apoi că între lalelele sălbatice originare din Turcia şi soiurile mele domesticite şi colorate interveniseră numeroşi olandezi. Cornul era local. Forsiţia venea însă din Japonia. Glicina sosise şi ea de la mari depărtări; un căpitan englez venise cu ea în Europa din China, iar coloniştii britanici o aduseseră în Lumea Nouă – şi încă destul de recent.

Am început să verific proveniența fiecărei plante din grădina mea. Mi-am luat notiţe cu ce aflam.

Curiozitatea mi-a sporit. Mi-am dat seama că ceea ce mă intriga nu era atât grădina mea, cât istoria botanică din spatele ei – o poveste extraordinară şi puţin ştiută despre comerţ, aventură şi intrigi globale.

Putea ieşi din asta o carte, nu-i aşa?

Oare?

Am continuat să merg pe urmele curiozităţii. Am hotărât să mă încred total în fascinaţia mea. Am hotărât să cred că toate acele informaţii botanice mă interesau dintr-un motiv serios. Aşa că au început să-mi iasă-n cale tot felul de semne şi coincidenţe, toate legate de interesul proaspăt descoperit pentru istoria botanică. Am dat peste cărţile potrivite, persoanele potrivite, oportunităţile potrivite. De exemplu: expertul de al cărui sfat aveam nevoie în legătură cu istoria muşchiului locuia – am constatat – la doar câteva minute distanţă de casa bunicului meu, în zona rurală a New York-ului. Iar o carte veche de două sute de ani moştenită de la străbunicul meu conţinea cheia pe care o căutam – un personaj istoric plin de viaţă, demn de a fi dezvoltat într-un roman.

Toate se găseau chiar acolo, în faţa mea.

După care am început să cam întrec măsura.

În cele din urmă, căutarea de noi informaţii despre explorarea botanică m-a purtat în jurul lumii – de la curtea casei din New Jersey până în bibliotecile horticole din Anglia; din bibliotecile horticole din Anglia până în

grădinile farmaceutice medievale din Olanda; din grădinile farmaceutice medievale din Olanda până în peşterile acoperite cu muşchi din Polinezia Franceză.

După trei ani de cercetare, călătorii şi investigaţii, m-am aşezat în sfârşit la birou şi am început să scriu *Semnătura tuturor lucrurilor* – un roman despre o familie fictivă de botanişti exploratori din secolul al XIX-lea.

A fost un roman pe care nu-l prevăzusem. Pornise aproape de la *nimic*. N-am sărit ahtiată de dorinţă pe cartea aia; am înaintat lent spre ea, indiciu după indiciu. Cu toate astea, când am terminat căutarea comorii şi am început să scriu romanul, eram complet mistuită de pasiunea pentru explorarea botanică din secolul al XIX-lea. Cu trei ani înainte nici nu *auzisem* măcar de explorarea botanică din secolul al XIX-lea – nu dorisem decât o grădină modestă în curtea din spate! –, însă acum scriam o poveste amplă despre plante, ştiinţă, evoluţie, abolirea sclaviei, dragoste, pierdere şi călătoria unei femei către transcendenţa intelectuală.

Aşa s-au petrecut lucrurile. Dar s-au petrecut aşa doar fiindcă am spus *da* oricărui indiciu mărunt al curiozităţii pe care l-am observat în jur.

Vedeţi voi, şi asta e o Mare Magie.

E Marea Magie la o scară mai moderată şi mai lentă, dar nu vă lăsaţi înşelaţi – tot Mare Magie e.

Trebuie doar să învăţaţi să aveţi încredere în ea.

Totul depinde de *da*-ul vostru.

Ce interesant!

Creatorii care mă inspiră cel mai mult, prin urmare, nu sunt neapărat cei mai pasionaţi, ci cei mai curioşi.

Curiozitatea e cea care te face să lucrezi constant, pe când emoţiile mai năvalnice pot să vină şi să plece. Îmi place că Joyce Carol Oates scrie un roman din trei în trei minute – cu un spectru atât de larg de subiecte –, fiindcă par s-o fascineze atâtea lucruri. Îmi place că James Franco joacă orice rol vrea (dramă serioasă acum, comedie siropoasă în următorul minut), fiindcă admite că nu toate rolurile trebuie să-i aducă o nominalizare la Oscar – şi-mi

place că printre angajamentele actoriceşti îşi urmăreşte şi interesele legate de artă, modă, lumea academică şi scris. (E de vreun folos creativitatea lui extracurriculară? *Nu-mi pasă*! Îmi place pur şi simplu că tipul face orice are chef.) Îmi place că Bruce Springsteen nu creează doar hituri colosale, cântate de stadioane întregi, ci a scris odată un album pornind de la un roman de John Steinbeck. Îmi place că Picasso se juca adesea cu ceramica.

Odată l-am auzit pe regizorul Mike Nichols vorbind despre prolifica lui carieră de cineast şi spunând că l-au interesat întotdeauna eşecurile lui. Ori de câte ori vedea unul transmis noaptea târziu la televizor, stătea şi se uita – ceea ce nu făcea niciodată cu un succes. Îşi privea eşecul plin de curiozitate, gândindu-se: „Ce interesant, cum de n-a ieşit bine scena asta…”

Fără ruşine, fără disperare – doar sentimentul că totul e foarte interesant. O atitudine de genul: oare nu-i ciudat cum uneori lucrurile merg bine şi alteori nu? Câteodată am impresia că diferenţa dintre o viaţă creativă zbuciumată şi una liniştită nu e nimic altceva decât diferenţa dintre cuvintele *groaznic* şi *interesant*.

În definitiv, rezultatele interesante nu-s decât nişte rezultate groaznice cu volumul dramei dat la minimum.

Cred că multe persoane renunţă la trăirea unei vieţi creative fiindcă le e frică de cuvântul *interesant*.

Maestra mea preferată de meditaţie, Perna Chödrön, a spus odată că cea mai mare problemă pe care o vede la exerciţiile de meditaţie e că oamenii renunţă chiar atunci când lucrurile încep să devină interesante. Cu alte cuvinte, renunţă de îndată ce lucrurile nu mai sunt uşoare, de îndată ce devin dureroase, plictisitoare sau tulburătoare. Renunţă imediat ce încep să vadă în mintea lor ceva care-i sperie sau îi răneşte. De aceea ratează partea frumoasă, partea extraordinară, partea transformatoare – când răzbeşti dincolo de dificultate şi pătrunzi într-un univers absolut nou şi neexplorat dinăuntrul tău.

Şi poate aşa se întâmplă cu fiecare aspect important din viaţa ta. Indiferent de ceea ce urmăreşti, indiferent de

ceea ce cauţi, indiferent de ceea ce creezi, fii atent să nu renunţi prea repede. Cum avertizează prietenul meu pastorul Rob Bell: „Nu trece în pripă prin experienţele şi împrejurările care au cea mai mare capacitate de a te transforma”.

Nu-ţi lăsa curajul să piară când lucrurile încetează să mai fie uşoare sau satisfăcătoare.

Fiindcă acel moment…

E momentul în care începe *interesantul*.

Stafii flămânde

O să dai greş.

E urât şi nu-mi place s-o spun, dar e adevărat. Îţi vei asuma riscuri creative care de multe ori nu vor da rezultatele dorite. Odată am aruncat o carte terminată fiindcă nu mergea. Am dus-o sârguincios până la capăt, dar chiar nu mergea, aşa că am sfârşit aruncând-o la coş. (Nu ştiu ce nu mergea la ea! De unde să ştiu? *Ce sunt* eu? Medic legist de cărţi? N-am un certificat pentru cauza decesului. *Pur şi simplu chestia aia nu mergea*!)

Mă întristează să dau greş. Mă dezamăgeşte. Dezamăgirea mă poate face să mă simt dezgustată de mine ori să fiu grosolană cu cei din jur. Totuşi, până în acel moment din viaţă învăţasem cum să-mi gestionez dezamăgirea fără să cad prea adânc în spiralele funeste ale ruşinii, furiei sau inerţiei. Asta fiindcă până în acel moment din viaţă înţelesesem care parte din mine suferă atunci când dau greş: egoul, doar el.

E foarte simplu.

Nu am nimic împotriva egoului la modul general. Cu toţii avem unul. (Ba unii dintre noi pot avea şi *două*.) Exact cum ai nevoie de frică pentru supravieţuire, la fel ai nevoie de ego, care te înzestrează cu trăsăturile fundamentale ale personalităţii tale – te ajută să-ţi proclami individualitatea, să-ţi defineşti dorinţele, să-ţi înţelegi preferinţele şi să-ţi aperi hotarele. Spus simplu, egoul este ceea ce te face să fii tu însuţi. Fără ego nu eşti decât o masă amorfă. De aceea socioloaga şi autoarea Martha Beck spunea: „Nu pleca de-acasă fără ego”.

Însă nu-ţi lăsa egoul să preia total controlul, pentru că te va distruge. Egoul e un slujitor minunat, dar un stăpân teribil – căci nu vrea decât un singur lucru, recompense, recompense şi iarăşi recompense. Şi din moment ce recompensele nu-s niciodată destule ca să-l mulţumească, egoul va fi mereu dezamăgit.

Scăpată de sub control, această dezamăgire te va măcina. Un ego nestăpânit e ceea ce budiştii numesc o

„Stafie flămândă" – veşnic hămesită, urlând tot timpul, plină de pofte şi lăcomie.

În fiecare dintre noi se ascunde sub o formă sau alta această aviditate. Cu toţii avem în adâncul măruntaielor o prezenţă dementă care refuză să se mulţumească vreodată cu ceva. Şi eu, şi tu, toţi. Harul meu mântuitor e acesta: *ştiu că nu sunt doar un ego*; *sunt şi un suflet*. Şi ştiu că sufletului meu nu-i pasă nici cât negru sub unghie de răsplată sau eşec. Sufletul meu nu e purtat de visele de preamărire ori de frica de critici. Sufletul meu n-are nici măcar un limbaj pentru asemenea noţiuni. De mă aplec asupra lui, sufletul e un îndrumător mult mai exuberant şi mai fascinant decât va fi vreodată egoul, fiindcă sufletul doreşte un singur lucru: *să se uimească*. Şi din moment ce creativitatea este cea mai eficace cale spre uimire, recurg la ea, iar ea îmi hrăneşte sufletul şi linişteşte stafia flămândă – salvându-mă astfel de cel mai primejdios aspect al personalităţii mele.

Prin urmare, ori de câte ori se ridică în mine glasul dogit al nemulţumirii, spun: „Ah, dragul meu ego!

Iată-te şi pe tine, bătrâne prieten!" La fel când sunt criticată şi observ că reacţionez cu indignare, cu supărare sau defensiv. Cel care se înfurie şi îşi încearcă puterile nu e altul decât egoul. În astfel de circumstanţe am învăţat să-mi supraveghez cu grijă emoţiile impetuoase, însă încerc să nu le iau prea tare în serios, fiindcă ştiu că cel rănit e doar egoul – niciodată sufletul. Doar egoul e cel care vrea să se răzbune ori să câştige premiul cel mare. Egoul e cel care vrea să înceapă un război pe Twitter împotriva vreunui calomniator, să se îmbufneze la vreo injurie ori să

renunţe la luptă, cu indignare prezumţioasă, dacă n-am obţinut rezultatul dorit.

În astfel de momente pot readuce stabilitatea în viaţa mea întorcându-mi atenţia spre suflet. Îl întreb:

— Dar *tu* ce vrei, dragule?

Răspunsul e mereu acelaşi:

— Mai multă uimire, te rog frumos.

Câtă vreme mă îndrept în această direcţie – spre uimire –, ştiu că mă voi simţi întotdeauna bine în sufletul meu, adică acolo unde contează. Şi, din moment ce creativitatea este şi acum pentru mine cel mai eficient mod de-a ajunge la uimire, pe *ea* o aleg. Aleg să blochez toate zgomotele şi distracţiile exterioare (şi interioare) şi mă întorc de fiecare dată la creativitate. Fiindcă ştiu că fără această sursă de uimire sunt pierdută. Fără ea, voi rătăci veşnic prin lume într-o stare de nemulţumire fără margini – nu voi fi decât o stafie flămândă prinsă într-un corp de carne care se degradează încetul cu încetul.

Şi mă tem că asta nu mi-e de ajuns.

Ocupă-te de altceva

Cum scapi, aşadar, de eşec şi ruşine pentru a trăi în continuare o viaţă creativă?

Înainte de toate, iartă-te pe tine însuţi. Dacă ai făcut ceva şi nu ţi-a izbutit, treci mai departe. Adu-ţi aminte că nu eşti decât un începător – chiar dacă ţi-ai exersat meşteşugul timp de cincizeci de ani. Cu toţii suntem începători şi vom muri începători. Aşa că treci mai departe. Uită de ultimul proiect şi porneşte cu inima deschisă în căutarea următorului. Pe vremea când scriam la *GQ*, redactorul-şef Art Cooper a citit un articol la care lucrasem cinci luni de zile (un minuţios jurnal de călătorie despre politica sârbă, care, dacă tot veni vorba, costase revista o mică avere) şi peste o oră a venit la mine cu următorul răspuns:

„Nu e bun şi nici nu va fi bun vreodată. Nu ai capacitatea de-a scrie povestea asta, se pare. Nu vreau să mai pierzi niciun minut cu ea. Te rog să treci imediat la următoarea însărcinare”.

Cuvinte cam şocante şi tăioase, dar – mamă, Doamne – ce *eficienţă*!

Supusă, am trecut la altceva.

Următorul lucru, următorul lucru, următorul lucru – gândeşte-te întotdeauna la următorul lucru.

Mişcă-te, mergi mai departe.

Orice ai face, încearcă să nu zăboveşti prea mult asupra eşecurilor tale. Nu trebuie să faci autopsia propriilor catastrofe. Nu trebuie să cunoşti semnificaţia fiecărui lucru. Ţine minte: zeii creativităţii nu-s obligaţi să ne dea nicio explicaţie. Mărturiseşte-ţi dezamăgirea, accept-o aşa cum este şi treci mai departe. Taie-n bucăţi eşecul şi foloseşte-l ca momeală pentru a încerca să prinzi alt proiect. Într-o bună zi s-ar putea ca toate să capete un înţeles – vei şti de ce trebuia să treci prin toată tărăşenia ca să aterizezi într-un loc mai bun. Sau poate nu vor avea niciodată un înţeles.

Asta e.

Orice-ar fi, tu treci mai departe.

Orice s-ar întâmpla, fă-ţi de lucru. (Întotdeauna mă bizui pe un sfat înţelept dat de Robert Burton, cărturar englez din secolul al XVII-lea, despre cum să supravieţuim melancoliei: „Nu fi singuratic, nu fi trândav.”) Găseşte-ţi ceva de făcut – *orice*. Chiar şi un alt gen de muncă creativă, numai să-ţi iei gândul de la nelinişte şi tensiune. Odată, pe când mă chinuiam cu o carte, m-am înscris la un curs de desen doar ca să deschid în mintea mea un alt tip de canal creativ. Nu prea desenez bine, dar nu conta; important era să rămân în contact la un nivel oarecare cu arta. Mă jucam cu propriile mele butoane, încercând să dau cumva de inspiraţie. În cele din urmă, după ce-am desenat destul, scrisul a început să curgă iar.

Einstein numea această tactică „joc combinatoriu” – deschiderea unui canal mintal ocupându-te de altul. De aceea cânta deseori la vioară atunci când întâmpina dificultăţi în rezolvarea unui puzzle matematic; de obicei, după câteva ore de sonate găsea răspunsul de care avea nevoie.

Cred că, în parte, trucul jocului combinatoriu e că-ţi linişteşte egoul şi fricile coborând ştacheta. Mai demult aveam un prieten care fusese un jucător talentat de baseball, dar şi-a pierdut îndrăzneala şi n-a mai jucat atât de bine. A renunţat la baseball şi s-a apucat de fotbal, a jucat timp de un an. Nu era cel mai grozav fotbalist, însă îi plăcea şi greşelile nu-l doborau prea tare, pentru că egoul lui ştia următorul adevăr: „Hei, n-am zis niciodată că ăsta-i jocul meu”. Conta doar că făcea *ceva* fizic ca să-şi revină, să-şi limpezească mintea şi să redobândească o oarecare senzaţie de dezinvoltură corporală. În orice caz, a fost amuzant. După ce un an a dat şuturi doar de dragul distracţiei, a revenit la baseball şi deodată şi-a dat seama că putea să joace din nou – mai bine şi mai uşor ca niciodată.

Cu alte cuvinte: dacă nu poţi face lucrul pe care-l vrei, ocupă-te de altceva.

Scoate câinele la plimbare, strânge gunoaiele de pe strada din faţa casei, scoate iar câinele la plimbare, fă o tartă cu piersici, ia lac de unghii în culori vii şi pictează nişte pietricele, apoi aşază-le într-o grămăjoară. Ai putea crede că asta înseamnă tergiversare, dar – cu intenţia corectă – nu este; e mişcare.

Şi absolut orice fel de mişcare bate inerţia, fiindcă inspiraţia va fi întotdeauna atrasă de mişcare.

Aşa că flutură-ţi mâinile. Fabrică ceva. Fă ceva. Fă *orice*.

Atrage atenţia asupra ta printr-o activitate creativă oarecare şi – mai presus de orice – *ai încredere* că dacă faci suficient de mult tărăboi, în cele din urmă inspiraţia se va reîntoarce la tine.

Vopseşte-ţi bicicleta

Scriitorul, poetul şi criticul australian Clive James este eroul unei poveşti care ilustrează perfect cum s-a păcălit el odată să-şi reia munca într-o crâncenă perioadă de ariditate creativă.

După un fiasco enorm (o piesă scrisă pentru scenele londoneze care nu numai că i-a adus rafale de critici, dar i-

a şi ruinat financiar familia şi l-a costat câţiva prieteni dragi), James s-a afundat într-o mocirlă neagră de depresie şi ruşine. După ce s-a terminat cu piesa, n-a făcut decât să zacă pe canapea şi să se holbeze la pereţi, mortificat şi umilit, în timp ce soţia lui se străduia să ţină cumva familia laolaltă.

Clive nu-şi putea închipui cum îşi va aduna curajul pentru a mai scrie ceva vreodată.

Totuşi, după o lungă perioadă de depresie, fiicele lui l-au trezit în sfârşit din jalea aceea cerându-i o favoare lumească. L-au rugat să facă ceva astfel ca bicicletele lor vechi şi ponosite, luate la mâna a doua, să arate un pic mai drăguţ. Conştiincios (dar fără bucurie), James s-a supus. S-a urnit de pe canapea şi s-a apucat de treabă.

Mai întâi a vopsit cu migală bicicletele fetelor în nuanţe de roşu viu. Apoi a poleit spiţele cu un strat argintiu şi a pictat şeile cu dungi spiralate, ca bastoanele de acadea. Nu s-a oprit însă aici. Când s-a uscat vopseaua, a adăugat sute de steluţe argintii şi aurii – o întindere de constelaţii splendid detaliate – pe cadrul bicicletelor. Fetele îşi pierduseră răbdarea şi ar fi dorit ca el să termine, dar James şi-a dat seama că pur şi simplu nu se putea opri din pictatul stelelor („stele cu patru colţuri, stele cu şase colţuri şi foarte rarele stele cu opt colţuri şi puncte la capete”). Era o muncă incredibil de satisfăcătoare. Când a terminat, în sfârşit, fiicele lui au pornit pedalând pe noile lor biciclete magice, entuziasmate de efect, în timp ce marele bărbat a rămas locului întrebându-se ce dumnezeu avea să facă în continuare.

A doua zi, fiicele lui au adus acasă o fetiţă din cartier care l-a rugat pe dl James să picteze stele şi pe bicicleta *ei*. A pictat. A avut încredere în acea cerere. A urmat indiciul. Când a terminat, a apărut alt copil, apoi încă unul, şi încă unul. În curând se formase o coadă de copii, toţi aşteptând ca umilele lor biciclete să se transforme în obiecte de artă înstelate.

Şi aşa s-a întâmplat că unul dintre cei mai importanţi scriitori ai generaţiei şi-a petrecut câteva săptămâni stând

pe aleea din faţa casei şi pictând mii şi mii de steluţe pe bicicletele tuturor copiilor din zonă. În timp ce făcea asta, a ajuns încet-încet la o descoperire. A înţeles că „eşecul are o funcţie. Te întreabă dacă vrei cu adevărat să continui să faci lucruri”. Spre surprinderea lui, James şi-a dat seama că răspunsul era *da*. Voia cu adevărat să continue să facă lucruri. Pentru moment, nu voia decât să facă steluţe frumoase pe bicicletele copiilor. Însă, făcând asta, ceva se vindeca în el. Ceva revenea la viaţă.

Fiindcă în clipa în care ultima bicicletă a fost decorată şi fiecare stea din cosmosul lui personal a fost vopsită cu sârguinţă la locul ei, lui Clive James i-a venit în sfârşit un gând: *într-o bună zi am să scriu despre asta*.

Şi din acel moment a fost liber.

Eşecul plecase; se întorsese creatorul.

Făcând altceva – şi făcând-o din toată inima – reuşise printr-un şiretlic să iasă din iadul inerţiei şi să se întoarcă la Marea Magie.

Încredere aprigă

Actul final – şi uneori cel mai dificil – al încrederii în creativitate e să-ţi scoţi opera în lume după ce ai încheiat-o.

Încrederea despre care vorbesc aici e cea mai aprigă dintre toate tipurile de încredere. Nu e o încredere care spune: „sunt sigură că voi avea succes” – fiindcă asta nu înseamnă încredere aprigă, ci încredere inocentă, şi vă cer să lăsaţi deoparte pentru o clipă încrederea inocentă şi să păşiţi spre ceva mult mai întăritor şi mult mai puternic. După cum am spus şi după cum ştim cu toţii în adâncul inimii, în sfera creativităţii nu există niciun fel de garanţie a succesului. Nici pentru tine, nici pentru mine, nici pentru nimeni. Nici acum, nici vreodată.

Îţi vei arăta opera în public chiar şi în aceste condiţii?

De curând am vorbit cu o femeie care mi-a spus: „Sunt gata să încep să scriu o carte, dar mi-e greu să am încredere că universul îmi va da rezultatul pe care-l doresc”.

Ce i-aş fi putut spune? Nu-mi place să stric cheful nimănui, dar se poate ca universul să *nu* îi dea rezultatul pe care-l vrea ea. Fără îndoială că universul îi va da un rezultat. Persoanele spirituale vor susţine că universul îi va da rezultatul de care are *nevoie* – dar se poate să nu-i dea rezultatul pe care-l *vrea* ea.

Încrederea aprigă îţi impune să-ţi faci totuşi cunoscută opera, deoarece încrederea aprigă ştie că rezultatul nu contează.

Rezultatul *nu poate* conta.

Încrederea aprigă îţi cere să crezi statornic în acest adevăr: „Eşti valoros, dragul meu, indiferent de rezultat. Vei continua să-ţi produci opera, indiferent de rezultat. Vei continua să-ţi împărtăşeşti opera, indiferent de rezultat. Te-ai născut să creezi, indiferent de rezultat. Nu-ţi vei pierde niciodată încrederea în procesul creativ, nici măcar atunci când nu *înţelegi* rezultatul".

Există o întrebare celebră care figurează, pare-se, în toate cărţile de *self-help* scrise vreodată: ce-ai face dacă ai şti că nu poţi da greş?

Eu însă am văzut mereu lucrurile altfel. Cred că cea mai cruntă întrebare este: ce-ai face chiar dacă ştii că se poate foarte bine să dai greş?

Ce anume îţi place atât de mult să faci, încât cuvintele „eşec" şi „succes" devin în esenţă irelevante?

Ce iubeşti chiar mai mult decât propriul ego?

Cât de aprigă e încrederea ta în această iubire?

S-ar putea să pui în discuţie ideea de încredere aprigă. S-ar putea să obiectezi împotriva ei. S-ar putea să te răzvrăteşti împotriva ei. S-ar putea să te întrebi: „de ce să mă deranjez să fac ceva dacă rezultatul ar putea fi *zero*?"

De obicei răspunsul soseşte însoţit de un zâmbet maliţios de farsor: „Fiindcă-i *distractiv*, nu-i aşa?"

Oricum ar fi, ce altceva ai putea să faci cu timpul tău aici, pe pământ – să *nu* faci nimic? Să nu faci chestii interesante? Să nu-ţi urmezi dragostea şi curiozitatea?

În definitiv, există totdeauna şi această alternativă. Ai

liber-arbitru. Dacă viaţa creativă devine dificilă sau nerentabilă pentru tine, te poţi opri oricând doreşti.

Dar pe bune acum: *asta vrei*?

Gândeşte-te o clipă: *şi pe urmă*?

Păşeşte cu mândrie

La o petrecere, acum vreo douăzeci de ani, am vorbit cu un tip căruia i-am uitat de mult numele, dacă l-oi fi ştiut vreodată. Uneori am impresia că bărbatul acela a apărut în viaţa mea cu unicul scop de a-mi spune o poveste care de atunci încoace n-a încetat să mă încânte şi să mă inspire.

Povestea era despre fratele lui mai mic, care dorea să devină artist. Tipul admira profund strădaniile fratelui său şi mi-a zis o anecdotă ilustrativă despre cât de curajos, creativ şi încrezător era mezinul.

Pentru scopul povestirii pe care o voi reda aici, să-i zicem fratelui mai mic „Frăţiorul”.

Frăţiorul, pictor aspirant, economisise bani şi se dusese în Franţa ca să se înconjoare cu frumuseţe şi inspiraţie. Trăia ieftin, picta zilnic, vizita muzee, făcea excursii în locuri pitoreşti, vorbea curajos cu oricine-i ieşea în cale şi îşi arăta lucrările oricui era dispus să le privească. Într-o după-amiază, la o cafenea, Frăţiorul a legat o conversaţie cu un grup de tineri încântători care, s-a văzut apoi, erau de viţă nobilă. Tinerii şi încântătorii aristocraţi l-au plăcut pe Frăţior şi l-au invitat la o petrecere dată la sfârşitul săptămânii într-un castel de pe Valea Loarei. L-au asigurat că avea să fie cea mai fabuloasă petrecere a anului. Participau bogătaşi, celebrităţi şi câteva capete încoronate ale Europei. Mai grozav încă, era un bal mascat şi nimeni nu avea să se zgârcească în privinţa costumului. Petrecerea nu trebuia pierdută. Costumează-te, i-au zis, şi vino cu noi!

Entuziasmat, Frăţiorul a muncit toată săptămâna la un costum despre care era convins că va fi atracţia serii. A cutreierat Parisul după materiale şi n-a scăpat din vedere niciun detaliu, nici nu şi-a temperat îndrăzneala creatoare. Apoi a închiriat o maşină şi s-a dus la castel, cam la trei ore distanţă de Paris. S-a costumat în maşină şi a urcat

treptele castelului. S-a prezentat majordomului, care l-a găsit pe lista invitaţilor şi l-a poftit politicos înăuntru. Frăţiorul a intrat în sala de bal cu fruntea sus.

Moment în care şi-a realizat imediat greşeala.

Petrecerea era într-adevăr un bal mascat – noii prieteni nu-l păcăliseră –, însă, din motive de traducere, îi scăpase un amănunt: balul mascat avea o *temă*. Tema era „o curte medievală”.

Iar Frăţiorul se deghizase în homar.

Toţi cei din jur, crema lumii bune şi înstărite din Europa, erau înveşmântaţi în podoabe aurite şi rochii de epocă fastuoase, purtau bijuterii moştenite, scăpărând cu eleganţă în timp ce valsau pe muzica unei orchestre selecte. Iar Frăţiorul purta un costum mulat roşu, colanţi roşii, balerini roşii şi nişte cleşti uriaşi, roşii, făcuţi din burete. În plus, avea faţa vopsită în roşu. E momentul să spun aici că Frăţiorul avea peste un metru optzeci şi era destul de deşirat – iar cu antenele lungi de pe cap părea şi mai înalt.

Mai era, bineînţeles, şi singurul american din încăpere.

Preţ de o clipă lungă, îngrozitoare, a rămas în capul scărilor. A fost cât pe ce să fugă de ruşine. Fuga de ruşine părea cea mai respectabilă reacţie în situaţia dată. Dar n-a fugit. A izbutit cumva să-şi găsească fermitatea. La urma urmelor, bătuse atât amar de drum. Muncise pe brânci pentru a-şi realiza costumul şi era mândru de el. A tras aer adânc în piept şi a păşit pe ringul de dans.

Mai târziu povestea că numai experienţa de artist aspirant i-a dat curajul şi libertatea de a fi atât de vulnerabil şi absurd. Ceva în viaţă îl învăţase deja să arate în public orice ar fi produs. În definitiv, acel costum era creaţia lui, contribuţia lui la petrecere. Era cel mai bun lucru pe care-l avea. Era *tot* ce avea.

Aşa că a hotărât să aibă încredere în sine, să aibă încredere în costumul lui, să aibă încredere în împrejurări.

Când a început să înainteze prin mulţimea de aristocraţi, s-a aşternut tăcerea. Dansul s-a oprit.

Orchestra a şovăit până a încetat şi ea de tot. Ceilalţi oaspeţi s-au strâns în jurul Frăţiorului. În cele din urmă, cineva l-a întrebat în ce dumnezeu se costumase.

Frăţiorul a făcut o plecăciune adâncă şi a anunţat: „Eu sunt homarul de curte”.

Au urmat râsete.

Nu derâdere – doar veselie. L-au adorat. I-au iubit dulceaţa, ciudăţenia, cleştii gigantici, fundul numai piele şi os în colanţii lucioşi de elastan. El era, printre ei, farsorul – de aceea a fost sufletul petrecerii.

Ba chiar în seara aceea Frăţiorul a ajuns să danseze cu regina Belgiei.

Aşa trebuie procedat, oameni buni!

Absolut orice am creat în viaţa mea m-a făcut să mă simt la un moment dat ca tipul care s-a prezentat la un bal elegant deghizat în homar, cu un costum făcut în acasă. Trebuie să păşeşti cu încăpăţânare în sală, fără să-ţi pese, şi trebuie să ţii capul sus. Tu ai făcut acel lucru; trebuie să-l scoţi în lume. Nu te scuza, nu explica, nu te ruşina niciodată cu el. Ţi-ai valorificat la maximum cunoştinţele şi ai lucrat cu ceea ce ai avut, în timpul pus la dispoziţie. Ai fost invitat, te-ai prezentat, pur şi simplu nu poţi face mai mult decât atât.

Poate că ceilalţi te vor da afară – dar, pe de altă parte, poate că n-o vor face. De fapt, probabil nu te vor da afară. Sala de bal e adeseori mult mai primitoare şi mai încurajatoare decât ţi-ai imagina. Ba s-ar putea ca cineva să creadă că eşti genial şi minunat. S-ar putea să dansezi cu regii.

S-ar putea la fel de bine să fii nevoit să dansezi singur într-un ungher al castelului, cu dizgraţioşii tăi cleşti mari şi roşii de burete fluturând în gol.

Şi aşa e bine. Uneori aşa se întâmplă.

Ceea ce *nu* trebuie sub nicio formă să faci e să întorci spatele şi să pleci. Vei pierde petrecerea şi ar fi păcat, pentru că – te rog, crede-mă – n-am bătut atât amar de drum şi n-am făcut atâtea eforturi doar ca să ratăm petrecerea în ultimul moment.

Divinitatea

Har accidental

Ultima mea istorioară vine din insula Bali – dintr-o cultură care trăieşte creativitatea cu totul altfel decât o trăim noi aici, în Occident. Povestea mi-a fost spusă de un vechi prieten şi maestru, Ketut Liyer, un vraci care cu ani în urmă m-a luat sub aripa lui ca să-mi împărtăşească ceva din înţelepciunea şi harul său.

După cum mi-a explicat Ketut, dansul balinez e una din cele mai splendide forme de artă din lume. E

rafinat, complex şi străvechi. Este şi sacru. Veacuri la rând, dansurile s-au executat ca ritualuri în temple, sub supravegherea preoţilor. Coregrafia e păzită cu grijă şi transmisă din generaţie în generaţie. Menirea acestor dansuri e de a menţine universul intact, nici mai mult, nici mai puţin. Nu s-ar putea spune că balinezii nu iau dansul în serios.

Turismul de masă a ajuns în Bali pe la începutul anilor ’60. Străinii veniţi în vizită au fost fascinaţi imediat de dansurile sacre. Balinezii nu se sfiesc să-şi etaleze arta, aşa că i-au poftit pe turişti în temple să privească dansurile. Cereau o mică sumă pentru acest privilegiu, turiştii plăteau şi toată lumea era fericită.

Totuşi, pe măsură ce interesul turistic pentru această formă străveche de artă a crescut, templele au devenit supraaglomerate cu spectatori. Lucrurile au ajuns să fie un pic haotice. În plus, templele nu erau nici deosebit de confortabile, pentru că turiştii trebuiau să stea pe jos, unde sufereau din cauza păianjenilor, a umezelii şi a altor inconveniente. Unui suflet balinez genial i-a venit atunci grozava idee de a-i duce pe dansatori la turişti, nu invers. Oare australienilor bronzaţi nu le-ar fi fost mai bine şi mai comod să vadă dansurile lângă piscina unui loc de recreere, de exemplu, şi nu într-un templu jilav şi întunecos? În felul acesta turiştii ar fi putut să bea un cocktail, bucurându-se totodată de spectacol! Iar dansatorii ar fi putut câştiga mai mulţi bani, fiindcă ar fi existat loc pentru un public mai numeros.

Prin urmare, balinezii au început să-şi execute dansurile sacre în locurile de recreere, pentru a le oferi mai mult confort turiştilor care plăteau, şi toată lumea era fericită.

De fapt, nu toată lumea era fericită.

Vizitatorii occidentali cu principii mai înalte au fost oripilaţi. Era o pângărire a sublimului! Dansurile alea erau sacre! Arta aia era *sfântă*! Nu poţi executa un dans sacru pe proprietatea profană a unui hotel de pe plajă – şi cu atât mai puţin pentru bani! Era o oroare! Era prostituţie spirituală, artistică şi culturală!

Era un sacrilegiu!

Aceşti occidentali cu principii înalte şi-au discutat neliniştile cu preoţii din Bali, care au ascultat politicos, în ciuda faptului că rigida şi neiertătoarea noţiune de „sacrilegiu” nu se traduce uşor în gândirea balineză. Nici distincţiile dintre „sacru” şi „profan” nu sunt atât de categorice ca în Vest.

Preoţilor balinezi nu le era prea clar de ce occidentalii cu principii înalte considerau că hotelurile de pe litoral ar fi profane. (Oare divinitatea nu sălăşluia şi acolo, la fel ca pretutindeni pe pământ?) Tot aşa, nu le era clar de ce prietenoşii turişti australieni în costume de baie nu trebuiau lăsaţi să privească dansurile sacre în timp ce beau cocktailuri *mai tai*. (Oare aceşti oameni drăguţi şi prietenoşi nu meritau să fie martorii frumuseţii?)

Însă occidentalii cu principii înalte erau evident supăraţi din cauza direcţiei luate de evenimente şi, cum prea bine se ştie, balinezilor nu le place să-şi necăjească vizitatorii, aşa că au purces la rezolvarea problemei.

Preoţii şi maeştrii de dans s-au întrunit şi au venit cu o idee inspirată – o idee inspirată de o minunată etică a uşurinţei şi încrederii. Au hotărât să inventeze nişte dansuri noi care să *nu* fie sacre, iar pentru turiştii din staţiuni nu aveau să execute decât aceste dansuri, atestate ca „ne-divine”. Dansurile sacre urmau să se întoarcă în temple şi să fie rezervate exclusiv ceremoniilor religioase.

Şi exact aşa au făcut. În plus, au făcut asta cu

uşurinţă, fără drame şi traume. Adaptând gesturile şi paşii vechilor dansuri sacre, au inventat nişte dansuri lipsite practic de semnificaţie şi au început să execute aceste învârteli absurde în staţiunile turistice, pe bani. Şi toată lumea era fericită, fiindcă dansatorii dansau, turiştii aveau parte de amuzament, iar preoţii câştigau ceva bani pentru temple. Mai presus de orice, occidentalii cu principii înalte se puteau relaxa, fiindcă distincţia dintre sacru şi profan fusese restabilită.

Toate erau la locul lor – în bună ordine şi definitiv.

Doar că nu erau nici în bună ordine, nici definitiv.

Deoarece nimic, niciodată, nu e nici în bună ordine, nici definitiv.

În următorii ani, aceste noi dansuri stupide şi fără sens s-au rafinat tot mai mult. Băieţi şi fete au crescut cu ele şi, lucrând cu un sentiment nou de libertate şi inovaţie, au transformat treptat spectacolele în ceva absolut magnific. De fapt, dansurile deveneau mai degrabă transcendente. Ca un alt exemplu de şedinţă involuntară de spiritism, s-ar fi zis că aceşti dansatori balinezi – în ciuda eforturilor de a fi absolut nespirituali – invocau totuşi, fără voie, Marea Magie din ceruri. Chiar acolo, lângă piscină. Iniţial nu intenţionaseră decât să ofere o distracţie turiştilor şi să se distreze ei înşişi, însă acum îl întâlneau pe Dumnezeu seară de seară şi toată lumea putea vedea asta. Se putea susţine că noile dansuri deveniseră *mai* transcendente decât dansurile sacre vechi şi răsuflate.

Remarcând fenomenul, preoţilor balinezi le-a venit o idee minunată: de ce să nu împrumute aceste noi dansuri artificiale, să le ducă în temple, să le includă în ceremoniile religioase străvechi şi să le utilizeze ca pe o formă de rugăciune?

De fapt, de ce să nu *înlocuiască* o parte din răsuflatele vechi dansuri sacre cu noile dansuri artificiale?

Zis şi făcut.

Moment în care dansurile fără noimă au devenit dansuri sfinte, fiindcă dansurile sfinte deveniseră fără

noimă.

Şi toată lumea era fericită – cu excepţia acelor occidentali cu principii înalte, care acum se zăpăciseră de tot, fiindcă nu mai ştiau să deosebească sacrul de profan. Se contopiseră unul într-altul. Se estompaseră liniile dintre înalt şi jos, dintre uşor şi greu, dintre corect şi greşit, dintre noi şi ei, dintre Dumnezeu şi pământ… şi paradoxul ăsta îi îngrozea complet.

Şi nu pot decât să-mi imaginez că, de fapt, asta fusese de la bun început intenţia farsorilor de preoţi.

În concluzie

Creativitatea este sacră şi nu este sacră.

Ceea ce creăm contează enorm şi nu contează deloc.

Trudim singuri şi suntem însoţiţi de spirite.

Suntem îngroziţi şi suntem curajoşi.

Arta e o zdrobitoare corvoadă şi un minunat privilegiu.

Divinitatea nu ne poate lua în serios decât atunci când suntem în cea mai jucăuşă dispoziţie.

Fă loc acestor paradoxuri, astfel ca toate să fie deopotrivă de adevărate în sufletul tău, şi îţi promit – vei putea face orice.

Aşa că acum, te rog, calmează-te şi treci înapoi la treabă, ok?

Comorile ascunse în tine speră că vei spune da.

Mulţumiri

Le sunt profund recunoscătoare următoarelor persoane pentru ajutorul, încurajarea şi inspiraţia pe care mi le-au dăruit: Katie Arnold-Ratliff, Brené Brown, Charles Buchan, Bill Burdin, Dave Cahill, Sarah Chalfant, Anne Connell, Trâm-Anh Doan, Markus Dohle, Rayya Elias, Miriam Feuerle, Brendan Fredericks, răposatul Jack Gilbert, Marnie Healey, Lydia Hirt, Eileen Kelly, Robin Wall Kimmerer, Susan Kittenplan, Geoffrey Kloske, Creă LeFavour, Catherine Lent, Jynne Martin, Sarah McGrath, Madeline McIntosh, José Nunes, Ann Patchett, Alexandra Pringle, Rebecca Saletan, Wade Schuman, Kate Stark, Mary Stone, Andrew Wylie, Helen Yentus – şi, bineînţeles,

celor din familiile Gilbert şi Olson, care m-au învăţat, prin exemplul lor, cum să fiu o făptuitoare.

Sunt, de asemenea, recunoscătoare conferinţelor TED fiindcă mi-au îngăduit să stau (de două ori!) pe scena lor foarte serioasă şi să vorbesc pe teme spirituale, fanteziste şi creative. Acele prelegeri m-au ajutat să şlefuiesc ideile cărţii de faţă, şi sunt bucuroasă că s-a întâmplat aşa.

Mulţumiri comunităţii Etsy, care a primit cu bucurie acest proiect – şi găzduieşte atâtea alte proiecte creative. Voi întruchipaţi lucrurile despre care vorbesc aici.

În cele din urmă, îmi exprim iubirea şi recunoştinţa faţă de minunata mea comunitate de pe Facebook.

Fără întrebările, gândurile şi inspiratoarele voastre jerbe zilnice de exprimare curajoasă, această carte n-ar fi existat.

Document Outline
· LECŢII DE MAGIE
O Curajul
§ Comoara ascunsă
§ Viaţa creativă, definiţie
§ O viaţă mai amplă
§ Înspăimântător!
§ În apărarea slăbiciunii
§ Frica e plictisitoare
§ Frica de care ai nevoie şi frica de care n-ai nevoie
§ Excursie cu maşina
§ De ce merită o încântarea
§ Când îţi vine o idee
§ Cum funcţionează ideile
§ Ce se întâmplă când spui nu
§ Ce se întâmplă când spui da
§ O altă cale
§ Ideea se dezvoltă
§ Ideea trece în plan secund
§ Ideea pleacă
§ Vrăjitorie
§ Ce mama naibii?

§ Un pic de perspectivă
§ Dreptul la proprietate
§ Descoperirea simultană
§ Coada tigrului
§ Muncă grea versus inspiraţie pură
§ Strivit de propriul succes
§ Las să vină şi să plece
§ O inimă uimită o Permisiunea
§ Eliminaţi cutia de sugestii
§ Biletul de voie
§ Împodobeşte-te
§ Îndreptăţirea
§ Originalitate versus autenticitate
§ Motive
§ Şcolarizarea
§ Ca alternativă, încearcă asta
§ Dascălii tăi
§ Grăsanii
§ Intră-n scenă Werner Herzog
§ Un truc
§ Etichetări
§ Labirintul oglinzilor
§ Eram o trupă oarecare
§ Canari iradiaţi
§ Mize mari versus mize mici
§ Intră-n scenă şi Tom Waits
§ Paradoxul principal o Perseverenţa
§ Depunerea jurământului
§ Învăţătura
§ Avertisment
§ Găleata goală
§ Sandviciul cu rahat
§ Serviciul de bază
§ Vopseşte-ţi boul
§ Începe o aventură amoroasă
§ Intră-n scenă şi Tristram Shandy
§ Teamă pe tocuri înalte
§ Intră-n scenă şi Marcus Aurelius

§ Nimeni nu se gândeşte la tine
§ Ceva terminat e mai bun decât ceva bun
§ Laudă caselor strâmbe
§ Succesul
§ Carieră versus vocaţie
§ De vorbă cu elanii
§ Bestia cea frumoasă
§ La sfârşit, încă ceva o încrederea
§ Te iubeşte?
§ Cea mai rea iubită din lume
§ Dependenţi de suferinţă
§ O poveste cu tâlc
§ Durerea se învaţă
§ Îngerii noştri mai buni
§ Alege în ce să ai încredere
§ Încăpăţânarea de-a te bucura
§ Alege-ţi iluzia
§ Martir versus farsor
§ Încredere de farsor
§ O mişcare strălucită de farsor
§ Destinde-te
§ Nu-i copilul tău
§ Pasiune versus curiozitate
§ Curiozitatea de zi cu zi
§ Căutarea comorii
§ Ce interesant!
§ Stafii flămânde
§ Ocupă-te de altceva
§ Vopseşte-ţi bicicleta
§ Încredere aprigă
§ Păşeşte cu mândrie o Divinitatea
§ Har accidental o în concluzie o Mulţumiri